

Реформа и конверзија на одбраната
во
Албанија, Македонија
и Хрватска

Тобиас Пиц
со Марк Ремилард

Преводот на оваа студија на македонски јазик беше овозможен благодарение на сесрдната финансиска поддршка на Владата на Кралството Норвешка

СПИСОК НА АКРОНИМИ И КРАТЕНКИ.....	3
ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
БЛАГОДАРНОСТ.....	7
1. ВОВЕД.....	11
2. АЛБАНИЈА	17
РЕФОРМА НА ОДБРАНАТА	17
КОНВЕРЗИЈА НА ОДБРАНАТА.....	30
ЗАКЛУЧОЦИ.....	43
3. МАКЕДОНИЈА	47
РЕФОРМА НА ОДБРАНАТА	47
КОНВЕРЗИЈА НА ОДБРАНАТА.....	63
ЗАКЛУЧОЦИ.....	74
4. ХРВАТСКА	78
РЕФОРМА НА ОДБРАНАТА	78
КОНВЕРЗИЈА НА ОДБРАНАТА.....	86
ЗАКЛУЧОЦИ.....	104
6. РЕФЕРЕНЦИ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
7. СПИСОК НА ИНТЕРВЈУИРАНИ ЛИЦА.....	113
8. АНЕКС	119

За авторот

Тобиас Пиц

Истражувач, Меѓународен центар за конверзија во Бон (ВІСС), Германија

Одговорен во DCAF:

Марк Ремилард, програм менаџер за демобилизација и професионално пренасочување

Уредник:

Елван Ишикозлу

Корица:

Фотографии на НАТО

Македонски војници патролираат на границата со Косово.

Хедер

Резиме

Вовед

Албанија

Македонија

Хрватска

Заклучоци

Интервјуирани лица

Анекс

Футноти

Список на акроними и кратенки

AAA	Албанска атлантска асоцијација / Albanian Atlantic Association
AAF	Албански оружени сили / Albanian Armed Forces
ANP	Годишна национална програма / Annual National Program
APM	Оружени сили на Македонија
BA&H	Booz, Allen and Hamilton
CAF	Хрватски оружени сили / Croatian Armed Forces
CARDS	Помош за заедниците за реконструкција, развој и стабилизација / Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization
COSS	Совет за надзор на безбедносните служби /Council for Oversight of the Security Services
DP	Демократска партија на Албанија / Democratic Party of Albania
ДПА	Демократска партија на Албанците
ДУИ	Демократска унија за интеграција
EAPC	Совет за евроатлантско партнерство / Euro-Atlantic Partnership Council
EPD	Дирекција за економија и приватизација / Economy and Privatization Directorate
ESDP	Европска безбедносна и одбранбена политика / European Security and Defense Policy
EY	Европска унија
ICTY	Меѓународен трибунал за злосторства во поранешна Југославија / International Crime Tribunal for the Former Yugoslavia
IOM	Меѓународна организација за миграција / International Organization for Migration
JНА	Армија на Сојузна Република Југославија
JNSC	Заеднички комитет за национална безбедност / Joint National Security Committee
LEPEZA	(spectra) Македонски проект за професионално пренасочување

LTDP	Долгорочен план за развој / Long Term Development Plan
MAP	Акциски план за членство / Membership Action Plan
MAPE	Повеќенационални советодавни полициски сили / Multinational Advisory Police Force
МОРО	Министерство за јавен поредок / Ministry of Public Order
MPRI	Military Professional Resources Inc.
NACC	Северноатлантски совет за соработка / North Atlantic Cooperation Council
NAMRA	Национално здружение на резервните воени лица / National Association of the Military in Reserve
NCO	Подофицер / Non-commissioned Officer
NDC	Национален центар за демилитаризација / National Demilitarization Center
ОНА / NLA	Ослободителна народна армија / National Liberation Army
PARP	Процес на планирање и ревизија / Planning and Review Process
PCC	Прашка заложба за способности / Prague Capabilities Commitment
ПДП	Партија за демократски просперитет / Party for Democratic Prosperity
PG	Цели на партнерството / Partnership Goals
PMC	Приватна воена компанија / Private Military Company
RASDP	Помош за реинтеграција за отпуштениот персонал од одбраната / Reintegration Assistance for Separated Defense Personnel
SAA	Договори за стабилизација и асоцијација / Stabilization and Association Agreements
SAIC	Меѓународна корпорација за примена на науката / Science Applications International Corporation
SAP	Процес на стабилизација и асоцијација / Stabilization and Association Process
SDR	Стратегиски одбранбен преглед / Strategic Defense Review
СДСМ	Социјалдемократски сојуз на Македонија

SP	Социјалистичка партија на Албанија
SP	Пакт за стабилност за Југоисточна Европа / Stability Pact for South- Eastern Europe
SPECTRA	Програма за грижа и транзиција на отпуштен персонал / Separated Personnel Care and Transition Program
TDF	Сили за територијална одбрана / Territorial Defense Forces
TRADOC	Команда за обука и доктрина / Training and Doctrine Command
UNEP	Програма за животна средина на Обединетите нации / United Nations Environment Program
ЗЕУ	Западноевропска унија / Western European Union

Женевскиот Центар за демократска контрола на оружените сили (Centre for the Democratic Control of Armed Forces / DCAF) е основан во октомври 2000 година на иницијатива на швајцарската влада. Центарот ги охрабрува и поддржува државите и недржавните владини институции во нивните напори за зајакнување на демократската и на цивилната контрола на оружените и на безбедносните сили и ја промовира меѓународната соработка на ова поле, првично целејќи кон евроатлантските региони. За спроведување на овие цели Центарот:

- собира информации, спроведува истражувања и се ангажира во мрежни активности за да ги идентификува проблемите, да ги утврди научените лекции и да ги предложи најдобрите практики во сферата на демократската контрола на оружените сили и односите меѓу воениот и цивилниот сектор;
- им ја нуди својата експертиза и поддршка на сите заинтересирани страни, особено на владите, парламентите, воените власти, меѓународните организации, невладините организации, академските кругови.

Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF)

Rue de Chantepoulet 11

P. O. Box 1360

CH-1211 Geneva 1, Switzerland

Tel: +41 (0)22 741 77 00

Fax: +41 (0)22 741 77 05

E-mail:

info@dcaf.ch

URL: www.dcaf.ch

Благодарност

Авторите би сакале да им искажат благодарност на своите колеги во ВИСС за нивната поддршка, а особено на Андреас Хајнеман-Гридер за неговиот постојан и значителен придонес за оваа студија; Елван Ишикозлу за нејзиното уредување и лекторирање; Михаел Брзоска за давање корисни коментари; и Свенја Бендс и Каска Морахт за графичкото обликување и објавување на оваа студија.

Во нашата партнерска организација за оваа студија—женевскиот Центар за демократска контрола на оружените сили (DCAF)—авторите би сакале да му се заблагодарат на Марк Ремилард за неговите забелешки и соработката. Исто така, Фредерик Жакмин од Економската дирекција на НАТО даде голема поддршка и ги организираше средбите со персоналот на НАТО инволвиран во воените реформи на Западен Балкан. Изразуваме благодарност и на експертскиот тим на НАТО за конверзија на одбраната кои создадоа атмосфера на соработка за нашата мисија во Хрватска во пролетта 2005 година.

Голем број луѓе ни дадоа поддршка во трите држави опфатени во студијата и беа значаен извор на информации. Во Хрватска, најголема благодарност искажуваме кон Звонко Поповиќ и неговиот тим од SPECTRA, особено затоа што секогаш беше достапен и подготвен да помогне, како и кон Грегوار Годштајн и неговиот тим од проектот IOM RASDP. Во Албанија, Арбен Ѓата беше од непроценлива помош за верификација на податоците и за обезбедување детални објаснувања на прашањата од одбраната и од безбедноста во неговата земја. Во Македонија, Дане Талески беше вреден извор во однос на политичко-воените прашања.

Сепак, не треба ни да се спомнува дека само авторот е одговорен за ставовите искажани во оваа студија.

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Албанија, Македонија и Хрватска влегуваат во фаза на реструктурирање на одбраната која повеќето држави од Источна Европа веќе ја поминале. По војните и внатрешните безредија во 90-тите години од минатиот век, во кои беа запрени реформските процеси и потенцијалното разоружување, на Западен Балкан е воспоставен задоволителен степен на стабилност. Овој извештај на ВИСС се занимава со воената реформа и со процесот на конверзија на одбраната во горенаведените држави. Меѓу опфатените прашања се и усвојување и спроведување на стратегиско-научни документи и осовременување и намалување на оружените сили, вклучувајќи и мерки за реинтеграција на прекубројниот персонал и договори за продажба и конверзија на воените бази.

Тековната цел на реформите на одбраната во Албанија, Македонија и во Хрватска, главно се состои од воспоставување мали, современи, ефикасни професионални армии кои лесно се распоредуваат и се меѓусебно оперативни. Во услови кога донесувањето стратегиски документи, правните рамки и намалувањето на персоналот се во напредна фаза, исполнети се суштинските мерила на одбраната. Во овој извештај се заклучува дека реформите главно се насочуваат од страна на надворешни учесници, имено НАТО, странски приватни воени компании (РМС) и со билатерална поддршка на САД и на различни држави од ЕУ. Влијанието на НАТО игра особено формативна улога, бидејќи реформите се едно од неговите приоритетни прашања, кои се спроведуваат преку различни програми и активности. Сите три држави ги сметаат овие реформи за тест за нивната способност и подготвеност за донесување и спроведување на стандардите на НАТО, како и за чекор кон потенцијалното идно членство во ЕУ.

Теоретски, реформата во одбраната треба да помогне во приспособувањето на националните институции кон стандардите на НАТО и во односите меѓу цивилниот и воениот сектор. Во овој извештај се аргументира дека улогата на националните институции во насочувањето на реформите и натаму е мошне подредена. Односите меѓу главните безбедносни актери, како што се парламентот, претседателот, премиерот и министерот за одбрана ги манифестираат спротивностите меѓу законите за одбрана и

секојдневната практика. Мошне мал број НВО се инволвирани во прашања од безбедноста и од одбраната бидејќи тие, главно, ја повторуваат стереотипната цел за интеграција во НАТО без обезбедување цивилен експертски придонес. Исто така, наследството од комунистичкото минато продолжува да олицетворува една култура на тајност и влијае на односите меѓу цивилниот и воениот сектор во Албанија, Македонија и во Хрватска.

Откритијата на овој извештај покажуваат и дека процесот на реформа на одбраната на Западен Балкан е сложен. Ова поради тоа што тој инволвира не само унапредување на цивилниот и на демократскиот надзор и осовременување на оружените сили и на министерствата за одбрана, туку и приспособување на оружените сили на новата глобална, регионална и локална стратегиска средина. Сепак, јавното мислење во Албанија, Македонија и во Хрватска повеќе ги поврзува реформите во одбраната со затворање на воените локалитети, губење работа и опаѓање на животниот стандард на поранешниот воен персонал. Наспроти достигнувањата во процесот на реформа на одбраната, државите од Западен Балкан постигнале различен степен на успех во однос на реструктурирањето на своите оружени сили, реинтеграцијата на прекубројниот воен персонал и конверзијата на воените локалитети за цивилни цели. Реинтеграцијата на поранешните припадници на воениот персонал во цивилниот живот и натаму останува секундарен проблем бидејќи не претставува интегрален дел на реформата на одбраната. Се чини дека ова прашање не е приоритет ниту за НАТО, ниту, пак за РМС, со што тоа останува на слабите национални институции кои дејствуваат во услови на големи финансиски ограничувања и со ограничени можности за интеграција на националните економии и на пазарите на труд. Исклучок на ова претставува силната финансиска и структурна инволвираност на Меѓународната организација за миграција (ИОМ) во процесот на реинтеграција во Хрватска.

Во однос на конкретните програми кои во моментот се спроведуваат за реинтеграција на прекубројниот персонал, авторите можат да ја оценат како успешна само хрватската програма SPECTRA, додека сите други програми или имаат недостатоци, или само што влегле во фазата на спроведување и сè уште се со мошне скромни резултати. Немање расположливи финансиски средства и квалификувана експертиза за подготовка и за спроведување на програмите за реинтеграција го одложија почетокот на програмата

LEPEZA во Македонија. Истовремено, неможноста на Министерството за одбрана (МО) на Албанија да понуди реална програма за реинтеграција го принуди Министерството да се фокусира на подобрувањето на пензиските бенефиции за поранешните воени лица, наспроти фактот што финансиските можности за спроведување на Законот за пензии за поранешните офицери се мошне минимални.

Конверзијата на воените локалитети останува нејасна во сите три држави. Државните функционери често пати го изедначуваат овој термин со пренос или со продажба на воен имот и опрема, или осовременување или создавање доход, но тоа нужно не е во полза на поединците, на локалните заедници или на регионите. Понекогаш како конверзија се нарекува и осовременувањето на воените бази за нови оперативни задачи. Како по правило, националните министерства за одбрана се институциите кои се одговорни за спроведување и за контрола на конверзијата на воениот имот. Последователно, како главен „модел на конверзија“ се користат продажбата или давањето под наем, при што главна цел е добивање финансиски средства. Таквиот приод ориентиран кон заработувачка делумно може да ја објасни нетранспарентноста во процесот и зошто на министерствата за одбрана не може да се гледа како на непристрасни посредници во овој процес.

За подобрување на севкупниот учинок на активностите за конверзија на трите земји, во оваа студија се препорачува:

- Зголемување на транспарентноста во сите планирани и во моментот преземени активности за конверзија, но особено во рамките на процесот на пренос и продажба на воените бази, локалитети и средства. Моделот на независна агенција за конверзија би гарантирал поголема транспарентност и осовременување на бирократските процедури.
- Одбегнување вдвојување на структурите и на напорите, а користење на синергии, како што е интеграцијата на ИОМ во организацијата и планирањето на програмата SPECTRA, која би можела да се користи и за други активности во конверзијата на одбраната. Исто така, треба да се инволвираат и невладините организации во постигнувањето процесот да биде ефикасен во однос на трошоците, а во случај на преквалификација и реусмерување, треба да се има цивилни партнери за реинтегрирање на поранешните воени лица во општеството и во економијата.

- Отфрлање на големите очекувања за профит од преносите и од продажбата. Не постои веројатност таквите очекувања да се остварат. Особено прашањата на животната средина би можеле да се вратат како бумеранг на планираната продажба. Една од опциите за привлекување нови средства во време на слаб интерес на донаторите за воена реформа е да се побара финансиска поддршка за расчистување на загадените воени локалитети. Иако ова не обезбедува никаква финансиска добивка во буџетот на одбраната, тоа е позитивна добивка за заедниците.
- Интензивирање и институционализирање на размената на искуства во регионот за реформа на одбраната и за конкретни проекти за конверзија. Структурите како што е новата Келија за конверзија на одбраната во RACVIAC можат да обезбедат значајна поддршка за оваа цел.
- Пренесување на пораката дека од воената кариера автоматски не резултираат никакви општествени бенефиции, туку дека секој војник има цивилен идентитет и лична одговорност кон општеството.

1. Вовед

Реформа на одбраната, реструктуирање на оружените сили, интеграцијата во НАТО и конверзијата на одбраната се заеднички прашања за земјите од Западен Балкан. Меѓународни организации, како што се Пактот за стабилност за Југоисточна Европа (SP) и НАТО, организациите за социолошки и политички истражувања (think tanks), невладините организации и приватни компании се обидуваат да одговорат на сè поголемите барања на националните влади за финансиска помош и експертиза за справување со импликациите и со последиците на воените реформи и на конверзијата на одбраната.¹ Слично со другите области на постсоцијалистичката транзиција и трансформација, државите од Западен Балкан влегуваат во фаза која повеќето источноевропски држави веќе ја поминале со различен степен на успех. Во овој регион е воспоставен задоволителен степен на стабилност по војните и внатрешните безредија од 90-тите години од минатиот век, во кои процесот на реформите и потенцијалното разоружување беа запрени. Евроатлантската интеграција станува веројатна перспектива за сè поголем број држави во регионот, додека старите перцепции за заканите полека се менуваат. Судејќи според поновите документи за стратегиската одбрана и стабилност објавени во регионот, воените реформи и потребите

од конверзија која би резултирала од нив добиваат на значење во сите земји на Западен Балкан.

Оваа студија се занимава со воената реформа и со процесот на конверзија на одбраната воопшто. Меѓу прашањата кои се опфатени се и донесувањето и спроведувањето на стратегиско-научни документи и осовременување и намалување на оружените сили.² Дел од спроведувањето на овие цели претставува изградба на соодветен систем за планирање на одбраната, адекватна и финансиски дозволлива алокација на средства, соодветен и ефикасен буџетски систем, јасен, транспарентен и ефикасен процес на набавки, системи за управување со човекот, соодветни социјални програми заради справување со негативните ефекти на реформата, стратегии за јавни комуникации и ефикасен систем на одлучување. Крајната цел на овие реформи се состои од воспоставување мали, современи, ефективни професионални армии кои лесно се распоредуваат и се меѓусебно оперативни во споредба со силите засновани на регрутирање.

Поконкретно, во оваа студија се анализираат развоите, достигнувањата и недостатоците на реформата на одбраната и на конверзијата на одбраната во Албанија, Хрватска и во Македонија. Во студијата се прави обид да се издвојат главните фактори кои влијаат на воената реформа и на конверзијата на одбраната. Таа се базира на информации собрани за време на теренските посети на авторите на сите три држави во март и во април 2005 година, како и на НАТО во декември 2005 година. Албанија, Хрватска и Македонија беа избрани за завршување на серија студии издадени заеднички од Центарот за демократска контрола на оружените сили (DCAF) во Женева и Меѓународниот центар за конверзија во Бон (BICC), кои ги опфатија речиси сите држави на Западен Балкан.³

Текстот на студијата што следи има три поглавја за државите и сеопфатен заклучок со препораки. Поголвјето за секоја од трите држави започнува со општ опис на состојбата на воената реформа, статусот на евроатлантската интеграција и степенот на напредокот во воспоставувањето функционални цивилно-воени односи. Главните потпоглавја се анализа на политиките, планови и активности во сферата на воените реформи и двете најрелевантни области на конверзијата на одбраната: преквалификување и професионално пренасочување на отпуштениот воен персонал и конверзија на воените бази.

Со избраните критериуми за мерење на придобивките и на недостатоците се прави обид да се дадат одговори на следните клучни прашања: колку е реален процесот на планирањето на реформите (реализам)? Колку е ефикасна институционалната рамка на реформата (ефикасност)? Колку се задоволителни финансиските и човековите ресурси (задоволителност на ресурсите)? Која е улогата на надворешната поддршка за реформите (надворешна поддршка)? Со примена на овие индикатори авторите имаат за цел да обезбедат повратни информации за достигнувањата и за недостатоците на воените реформи и на конверзијата на одбраната и да дадат препораки за управувањето со процесот на воена реформа. Овие повратни информации потоа би можеле да се искористат за формулирање на она што е научено заради подобрување на националните процеси на секоја од анализираните држави во оваа студија.

Во разгледувањето на различните елементи на реформата на одбраната се фокусираме на презентирање на четири аспекти: прво, стратегиско планирање, на пр. оние документи кои се неопходни за развој на концептуална ориентација на целокупната реформа на одбраната; второ, процес на спроведување; трето, карактеристиките на оружените сили кои се очекува да бидат постигнати со реформата; и четврто, основните принципи за извршување на процесот. Ова ќе ги вклучи и стратегијата за безбедност и одбрана, финансиските аспекти на процесот како и стратегискиот одбранбен преглед.

На конверзијата на одбраната националните и меѓународните актери гледаат како на интегрален дел на еден сеопфатен процес на реформа на одбранбениот и на безбедносниот сектор на Западен Балкан.⁴ Конверзијата е опишана како трансформација и повторно користење на различни видови воени средства во цивилни цели.⁵ Според тоа, сите активности како што се преквалификација и пренасочување на вишокот воен персонал, како и повторен развој, расчистување на контаминацијата на животната средина и рехабилитација на воените бази потпаѓаат под доменот на конверзијата. Меѓутоа, во однос на конверзијата на одбраната во државите на Западен Балкан – имено, во Хрватска, Албанија и во Македонија – инволвираните национални и меѓународни актери користат различни дефиниции и приоди кон овој концепт на конверзија, често пати следејќи по малку дивергентни агенди. Самиот концепт на конверзија на одбраната останува нејасен,

но тој главно се разбира како намалување, професионално пренасочување и реинтеграција на воениот персонал, конверзија на воените бази и имот, како и конверзија на одбранбените индустрии. Државните официјални лица често пати го изедначуваат терминот со пренос или со продажба на воен имот и опрема; со осовременување или со генерирање на доход; но, тие нужно не значат и бенефиции за поединци, за локални заедници и за региони. Понекогаш терминот конверзија се користи и за осовременување на воените бази за нови оперативни задачи. Министерствата за одбрана на трите држави кои се предмет на студијата покажуваат слични очекувања и визии од конверзијата на одбраната со другите балкански земји како што е Србија и Црна Гора.⁶ За овие држави, се очекува конверзијата на одбраната да обезбеди средства за осовременување на воените бази или за севкупната воена реформа.

Меѓутоа, искуството покажува дека е нереално на конверзијата на одбраната да се гледа како на средство за добивање значителни средства за реформа на одбраната.⁷ Заштедите преку намалување на армијата се скромни, а директниот доход од продажбата на средства е забележливо намален со трошоците на расчистувањето на животната средина. Како таков, профитот од конверзијата за општеството, често пати, не може директно да се измери од финансиски аспект, туку е мошне општ по својата природа: почиста животна средина, дополнителна и подобрена инфраструктура за локалните заедници, повеќе станбени објекти и тн. Слично на начинот на кој Мировната дивиденда не се материјализира како што постоеше надеж, не постои веројатност профитот од конверзија на одбраната во државите на Западен Балкан да ги исполни оптимистичките очекувања кои во моментот ги имаат регионалните министерства за одбрана.⁸

Реформите на одбраната на Западен Балкан првенствено се водени со инволвираноста на НАТО. Далекусежното влијание на НАТО игра непроценлива улога во регионот и реформите се едно од приоритетните прашања, спроведувани особено преку различни програми како што се Евроатлантскиот совет за партнерство (ЕАРС), Партнерството за мир (PfP), Акцискиот план за членство (МАР) и Процесот на планирање и ревидирање (PARP). Овие програми се сметаат за „средство за промовирање на суштински истата визија за реформа на одбраната, во зависност од потребите на секој од партнерите“.⁹ Преку своите PfP и МАР програми, НАТО е еден од главните промотори на реформата на

одбраната во евроатлантскиот регион.¹⁰ Особено, реформа на одбраната на Западен Балкан претставува огромен предизвик за сите засегнати држави и е тест на нивната способност и подготвеност за донесување и спроведување на прописите и на стандардите на НАТО. Меѓутоа, разбирливо е дека оружените сили на државите од Западен Балкан психолошки и јазично не се подготвени веднаш да започнат да соработуваат со НАТО.

Иако во поединечните земји се гледа различно на потребите од реформа, „земјите-членки на НАТО обично спомнуваат три ‘кошници’ со идеи за реформа на одбраната“.¹¹

- 1) Реструктурирање на одбраната и реформа на раководните практики и институции на одбраната;
- 2) Развој на одбранбените капацитети потребни за исполнување на новите и на традиционалните предизвици поврзани со одбраната; и
- 3) Активност која ќе ја зголеми способноста на земјите да придонесат за операциите за реакција на кризи предводени од НАТО.

Државите кои се инволвирани во PfP програмата на НАТО и во односните активности со партнерските држави од Западен Балкан како своја примарна цел ја имаат меѓусебната оперативност со силите на НАТО. Конверзија на одбраната, според тоа, претставува функција на севкупната цел за осовременување на стратегиите поврзани со одбраната и со војската, структурите и опремата.¹² Меѓусебната оперативност во идните евентуални заеднички операции претставува примарна цел за НАТО, а тоа веројатно ќе остане така и во блиска иднина.

Без оглед кој е основниот концепт на „одбраната“, процесот на реформата треба да се раководи од основните принципи. Секоја реформа мора да биде придружена со силна политичка поддршка и треба внимателно да биде планирана и адаптивна во текот на спроведувањето. Реформа на одбраната бара јасно разбирање на безбедносната средина, способност за предвидување и за преточување на заканите и на предизвиците во адекватни планови на силите како дел од севкупната стратеска проценка, и можност за обезбедување владина и парламентарна поддршка за задоволителни ресурси. Со оглед на значењето на координиран меѓуагенциски приод, процесот на реформа, исто така, треба да биде осмислен како национален проект.

Процесот на реформа на одбраната на Западен Балкан е сложен. Тој инволвира подобрување на цивилниот и на демократскиот надзор, осовременување на оружените сили и на министерствата за одбрана, приспособување на оружените сили на новата глобална, регионална и локална стратегиска средина – правејќи ги оружените сили способни да се справат со новите видови безбедносни закани и конфликти – и капацитет за меѓународна меѓуоперативност за да се помогне за решавање на кризи и справување со терористички закани.¹³ Ова претставува огромен товар не само за самиот одбранбен сектор туку и за средината и за општеството во целина.

2. Албанија¹⁴

Реформа на одбраната

Албанија во изминатата деценија не доживеа отворен меѓудржавен конфликт или промена на границите, туку еден кус период на внатрешни безредија во 1997 година, за кои беше потребна воена интервенција на НАТО („Операција Алба“). Ова беше предизвикано од колапсот на пирамидалните штедилници иницирани во почетокот на 90-тите години од минатиот век, а како резултат на тоа, огромен број луѓе ги загубија своите животни заштеди. Ваквата ситуација во март 1997 година предизвика општи јавни безредија, за време на кои беа ограбени 1.300 воени продавници од страна на населението. Во текот на безредијата, според извештаите, од воените склади биле земени над 550.000 SALW и околу 900 милиони парчиња муниција. Владата ја загуби контролата над поголемиот дел од земјата и средината беше мошне небезбедна.

За време на цивилните безредија дојде до дезинтеграција и на армијата. Меѓутоа, процесот на реструктурирање на одбраната не беше во толку голема мера под влијание на настаните во сферата на безбедноста колку на „честите промени на одбранбената политика, недостигот на реален систем на управување со ресурси и тенденција за развој на планови за структурите на силите каде што се прави обид за спасување на работните места на постојниот офицерски корпус“.¹⁵ Основните стратегиски документи, како што се Националната безбедносна стратегија и Одбранбената политика, во Албанија беа донесени дури во февруари 2000 година, Воената стратегија во август 2002 година, додека Белата книга сè уште се чека на усвојување од парламентот.¹⁶ Овие документи ги опишуваат плановите за спроведување на процес на реформа до 2010 година на еден пореален начин споредено со претходните планови. Во Воената стратегија се утврдени три главни цели на реформата на одбраната, имено „...развој на професионална армија, намалување на бројот на регрутирани војници и зголемување на буџетот за одбраната за 0,1 отсто од БДП годишно до 2010 година“.¹⁷

Од периодот на „Операцијата Алба“ на НАТО постои меѓународна поддршка за унапредување на безбедноста и општа јавна и политичка поддршка за поблиска соработка со НАТО. Како резултат на тоа, владата на Албанија смета дека Албанските оружени сили

(AAF) треба да бидат намалени, професионализирани и осовремени за да бидат компатибилни со другите армии во НАТО. Според тоа, речиси сите промени во рамките на ААФ се резултат на целта за членство во НАТО, вклучувајќи го и ревидираниот нацрт на Воената стратегија (2004) означен како „Стратегија за интеграција во НАТО“. Овој факт предизвика одредени критики во Албанија дека вистинската мисија на ААФ е да се исполнат воените стандарди на НАТО колку што е можно поскоро.¹⁸ Меѓутоа, во Воената стратегија се смета дека главната мисија на ААФ е обезбедување борбена готовност за одбрана; набљудување и надгледување на поморскиот, воздушниот и на копнениот територијален простор на Албанија; учество во операции за хуманитарна помош и помош при катастрофи; борба против тероризмот; и учество во операции за мировна поддршка.¹⁹

Од 1992 година наваму ААФ поминуваат низ трансформација. Структурата на оружените сили на Албанија до 2000 година се состоеше од 5 дивизии/32 бригади без инженерски, логистички или структури за цивилна заштита. Главната цел на реструктурирањето на ААФ, кое се планира да заврши до 2010 година, е да се постигне помала, но поспособна сила со соодветни финансиски ресурси.²⁰ Во 2000 година, албанската влада презентира план од две фази: прво, да се трансформираат ААФ во помали и поефикасни сили во периодот од 2000-2004 година, а потоа тие да се осовременат во 2005-2009 година. ААФ требаше да се намалат од 43.000 на 31.000 војници.²¹ Во 2002 година Албанија започна 10-годишна стратегија за реформа на одбраната спонзорирана од американскиот Секретаријат за одбрана заради намалување и целосно осовременување на ААФ.²² Во Воената стратегија од 2002 година беше побарано бројот на ААФ да изнесува 18.000²³ војници, од кои 70 отсто треба да се професионални војници, додека 30 отсто регрутирани војници. Идната професионална армија би била составена од регрутирани војници кои го завршиле воениот рок, но решиле да останат во ААФ. Според плановите, се предвидуваше сила од 14.500 активни припадници на персонал во мир, со дополнителни 2.000 цивили. Беа предвидени и 20.000 војници во резервните формации.²⁴

Меѓутоа, кон средината на 2003 година, поради повторната оценка на безбедносните закани и расположливите средства, Собранието на Албанија даде одобрување за натамошно намалување од 31.000 на 16.500 војници до 2010 година. Всушност, во ревидираната Стратегија од 2004 година повеќе не се спомнува големината на резервниот

состав, туку се наведува дека: „активната компонента на ААФ ќе биде поддржана од соодветна и разумна резервна сила.“²⁵ Оваа одлука се базираше не само на фискалната реалност и на анализа на мисијата, туку и на желбата да се исполнат критериумите за членство во НАТО. Еден поранешен висок функционер во безбедноста тврдеше дека големината на тековниот персонал на ААФ е нешто што е контроверзно, проценувајќи ја на околу 12.000—13.000 во март 2005 година.²⁶ Официјални лица на НАТО го обелоденија интригантниот факт дека до оваа година, речиси 5 години пред првичниот план, ААФ ја достигнале бројката од 16.500 војници.²⁷

Според Воената стратегија, ААФ се реструктурирани во 5 команди: Копнени сили, Воздухопловни сили, Поморски сили, Обука и доктрина и Команда за логистичка поддршка. Според ревидираната Воена стратегија, Копнените сили се стационирани главно во Зал Хер, Вау и Дејес, Пошње и Изберишт. Тие се составени од Бригада за брза реакција, Инженерска бригада, Пук на специјални сили и Комуникациски баталјон. Подредени на Командата на копнените сили се пет бригади на пешадиските резервни сили. Воздухопловните сили се стационирани главно во Тирана (Ринас) и во Фарка, како и во две бази на резервните сили (Кучове, Ѓадер). Тие се составени од еден повеќенаменски хеликоптерски пук, авиони со фиксни крилја за надгледување, воздухопловна одбранбена бригада и Школа за војници. Поморските сили се составени од два поморски округа (Драч и Валона), еден логистички баталјон (одржување и поправки), бродоградилиште за одржување и други придружни елементи.

Командата за обука и доктрина (TRADOC) е коцентрирана главно во Тирана и во Валона. TRADOC се состои од Академија за одбрана, Воениот универзитет „Скендербег“, NCO Академија, Бригада за основна обука, Логистички баталјон и Центар за воено-научни истражувања.

Командата за логистичка поддршка обезбедува поддршка за оружените сили на целата територија на Албанија. Таа се состои од бригада за снабдување, транспортна бригада, база за одржување, центар за одржување на ниво на депо, склад за увоз-извоз, Централна лабораторија на оружените сили и Школа за логистички трупи. Покрај петте команди, Генералштабот има свои автономни единици, како што се Центарот за заеднички операции, Комуникацискиот баталјон, Баталјонот на воената полиција, Центарот за радио

разузнувачка служба, Базата за цивилна заштита и Централната воена универзитетска болница. Самиот Генералштаб е изменет според стандардите на НАТО во девет “Ј-оддели” кои се однесуваат на: кадровски прашања, разузнавање, обука, логистика, планирање, комуникации, управување со ресурси, јавно здравство и односи меѓу цивилниот и воениот сектор.²⁸

Трансформацијата на воениот образовен систем во Албанија е речиси завршена и од гледна точка на НАТО таа е најдоброто достигнување во реформата на одбраната во Албанија.²⁹ Воената академија „Скендербег“ се стекна со статус на универзитет за одбрана и и натаму е главна институција за обука на офицери за албанската армија, воздухопловните сили и за морнарицата. Развојот на професионалниот NCO корпус се смета за круцијална цел на професионализацијата на AAF. Реформата на воениот образовен систем – која трае од 1992 година – се фокусира на зголемување на NCO персоналот кој веќе има универзитетско образование.³⁰ Во училишта за специјална обука од различни воени ограноци во текот на едногодишен период се подготвуваат пешадиски војници, екипажи на тенкови, специјалисти за комуникации, артилерици, пилоти и други, додека Основниот центар за обука е надлежен за основната обука на војниците. Покрај домашниот систем, стотици припадници на воениот персонал се обучуваат во западните земји. Од 1993 година САД годишно трошат 1 милион американски долари на обука на албанската војска. Во програмата за обука секоја година учествуваат по педесет лица; меѓутоа, сите не се подготвени да се вратат во AAF по обуката во странство, а за оние кои ќе се вратат не е лесно да се најде соодветно задолжение.³¹ Меѓу оние кои биле отпуштени како вишок во 1997 година 400 офицери биле обучувани на Запад.³² Министерството за одбрана се надева дека овие офицери во иднина сè уште ќе бидат потребни за предвидените задачи на AAF. Меѓутоа, нема очигледна логика во тоа офицери да се обучуваат на западни академиии за потоа да се пуштаат да заминат.

Приоритетите на Нацрт-програмата за осовременување на опремата на AAF вклучуваат индивидуални комплекти за војници, главно за единиците распоредени во странство³³; системи за команда и за контрола за кои веќе е во тек инвестирањето; опремување на Хеликоптерскиот пук со хелиоптери за пребарување и спасување (SAR) и хеликоптери за превоз на војници; опремување на Крајбрежната гарда со брзи чамци за патрола и

хеликоптери SAR; и зајакнување на структурите за одржување и поддршка при транспорт.³⁴ Меѓутоа, единствените сигурни извори за осовременување на опремата се донации и грантови, од кои најнова беше италијанската донација на 6 пловила.³⁵ Исто така, во август 2005 година Соединетите Американски Држави и одобрија на Албанија грант од 8 милиони американски долари за нејзината улога во меѓународното зачувување на мирот и во глобалната војна против тероризмот.³⁶ Како и да е, со оглед на проблемите со одржувањето и на други слични проблеми, Министерството за одбрана на Албанија сега е повеќе критично во однос на прифаќањето разни видови опрема како донации и наместо тоа, бара конкретна помош за специфични цели на партнерството.³⁷

Буџетот на одбраната за 2005 година изнесуваше 12.963 милиони леки (околу 129,63 милиони американски долари) или 1,5 отсто од БДП. Ова претставува реално зголемување од 20 отсто споредено со 2004 година, со планирано годишно зголемување од 0,1 отсто од БДП до 2010 година³⁸ (БДП на Албанија во 2004 година изнесуваше 17,46 милијарди американски долари³⁹). По 2010 година Владата има намера да ги одржува овие одбранбени капацитети со средства кои ќе изнесуваат околу 2 отсто од БДП. Меѓутоа, очекувањата дека намалувањето и осовременувањето на армијата ќе го намали воениот буџет не се основани. Исто така, НАТО е скептичен во однос на тоа дали ќе може да се оствари годишно зголемување на буџетот за одбраната за 0,1 отсто, со оглед на тоа дека реформа на одбраната не е приоритет на Министерството за финансии.⁴⁰

Евроатлантска интеграција

Албанија беше меѓу првите постсоцијалистички земји која во јуни 1992 година му се приклучи на Северноатлантскиот совет за соработка (НАСС) и во февруари 1994 година во Партнерството за мир (PfP). Програмата PfP, базирана на процес на планирање и ревидирање (PARP) на одбраната, придонесе за реструктурирање на албанските воени институции и капацитети според стандардите на НАТО. Во април 2002 година Албанија го прифати пакетот за Партнерска цел, кој има многу барања и чие што спроведување треба да биде дел од новиот План за структура и за спроведување на AAF за периодот од 2002-2010 година. Со механизмот на Акцискиот план за членство (MAP) на НАТО е зацртана програма за помош која се фокусира на повторна изградба на оружените сили, што

вклучува помош при а) воспоставување концептуална рамка за оружените сили⁴¹, б) започнување структурна реорганизација на војската и в) раководење со специфични проблеми, како што е складирање на муниција и ослободување од тешката артилерија. Фактот дека Албанија не била вклучена во вториот бран на проширувањето на НАТО го зголеми притисокот врз Владата да го унапреди својот одбранбен сектор. Самитот во 2008 година најверојатно ќе се занимава со уште една рунда проширување, и според тоа 2006 година би можела да и донесе на Албанија нова покана.⁴² Кај албанската војска и кај двете страни на политичкиот спектар постои надеж дека приклучувањето кон НАТО ќе значи помалку трошоци за армијата и поголема безбедност за земјата;⁴³ меѓутоа, искуствата на источноевропските држави покажуваат дека професионализираната армија, всушност, бара носи трошоци.

Албанската армија смета дека НАТО очекува од неа способност за меѓуоперативност, стабилност и соработка вклучувајќи и давање свој придонес во мировните операции на НАТО. Тирана гледа на сè поголемото учество на новите аспиранти на НАТО во мисиите во странство како олеснување од товарот на воениот персонал од земјите-членки на НАТО од Запад.⁴⁴ Работењето со НАТО за Албанија значи работење со поединечни земји-членки на НАТО, особено со САД, Италија, Грција и со Турција. Таквата соработка опфаќа помош за воена опрема, обука и набавка на резервни делови.⁴⁵ На пример, реформата на одбраната во Албанија, финансирана од американскиот Секретаријат за одбрана, ја надгледува приватната американската компанија Science Applications International Corporation (SAIC).⁴⁶ Иако е познато дека SAIC е одговорна за севкупната обука за раководење за финансиската и за сметководствената служба во одбраната, не беше можно да се добие повеќе информации за активностите на компанијата во Албанија. Дури и на web страницата на SAIC не се открива нејзиното присуство во Албанија.⁴⁷

Постојаната мисија на НАТО во Тирана, сместена во рамките на МО, го надгледува исполнувањето на билатералните договори на Албанија и и дава на владата политички и технички совети. MAP на НАТО и помага на Албанија да ги фокусира своите подготовки за исполнување на своите релевантни цели и приоритети.⁴⁸ Годишната национална програма (ANP) опфаќа политички, економски, одбранбени прашања, како и прашања поврзани со ресурсите и безбедноста и правни прашања.⁴⁹ Процесот на планирање и

ревидирање (PARP) беше воведен во рамките на PfP, врз основа на двегодишен циклус на планирање и имаше за цел унапредување на меѓуоперативноста и на зголемување на транспарентноста меѓу сојузниците и партнерите.⁵⁰ Акцискиот план на партнерството за изградба на институциите на одбраната (PAR-DIB) има за цел спроведување реформи и притоа го има предвид Кодексот на однесување на ОБСЕ за политичко-воените аспекти на безбедноста.⁵¹ PAR-DIB опфаќа и можни нови мерки за олеснување и за усогласување на оперативната соработка меѓу безбедносните структури на државите-членки, вклучувајќи ги и оние кои се надвор од одговорноста на МО.

Практично сите промени во рамките на AAF се преземаат имајќи ја предвид целта за членство во НАТО. Меѓутоа, поради доверливата природа на повеќе стратегиски документи не е можно да се дефинираат фактичката големина и влијанието на активностите на НАТО врз трансформацијата на AAF.⁵² Формалните критериуми за квалификување за членство во НАТО првично беа наведени во Студијата за проширување на НАТО во 1995 година.⁵³ Тие, главно, опфаќаат критериуми кои не се поврзани со армијата, како што е функционален демократски политички систем и пазарна економија; третманот на малцинските населенија согласно насоките од ОБСЕ; решавање на сите нерешени спорни прашања со соседите и заложба за мирно решавање на спорови; и можност и подготвеност за давање воен придонес во Алијансата и за постигнување меѓуоперативност со силите на другите членки. Сепак, овие критериуми се само лабави барања и нужно не претставуваат услови; иако би можеле да станат со потенцијалната апликација на Албанија за членство во ЕУ.

Иако ЕУ не е инволвирана во реформата на одбраната во Албанија, владеењето на правото во моментот е целната област со која земјата мора да се справи за да добие кандидатски статус за ЕУ и за НАТО. Односите на ЕУ со Албанија се дел од процесот за стабилизирање и асоцирање (SAP) на ЕУ. Во согласност со SAP, Албанија може да преговара за договор за стабилизација и асоцијација (SAA) и да добие трговски пристап и други врски со ЕУ под услов да ги испони дополнителните посебни политички и економски критериуми. Според тоа, ЕУ се повикува на изгледите за евентуална покана на Албанија да и се приклучи на Унијата како лост за инсистирањето на серија реформи за доведување на политичко-економските системи на државите-кандидати во согласност со европските

стандарди.⁵⁴ Албанија поднесе формални апликации за членство и од јануари 2003 година во тек се преговори за SAA. Во Извештајот за напредокот на Албанија од ноември 2005 година во контекст на процесот на стабилизирање и асоцирање е регистриран напредок во голем број области, но се повикува на подобрување на резултатите во борбата против организираниот криминал и корупцијата, зајакнување на слободата на медиумите, натамошна реформа на изборниот процес и побрзо враќање на имотите. Според Стратегискиот документ за проширување на Комисијата од ноември 2005 година, напредокот што го постигнува Албанија во реформите го отвори патот за заклучување на преговорите за SAA. Потпишувањето на договорот би можело да се случи во првата половина на 2006 година. Во декември 2005 година, Европскиот совет усвои ревидирано Европско партнерство за Албанија, каде што се идентификуваат краткорочните и среднорочните приоритети со кои треба да се зафати Албанија, кои ќе служат како чек листа за мерење на напредокот, и со кои ќе се обезбедат насоки за помош согласно ЕК. Овие приоритети рефлектираат определена фаза на развојот на Албанија и се моделирани според нејзините специфични потреби.⁵⁵

Севкупната цел на помошта на ЕУ е Албанија да им се доближи до стандардите и на принципите на НАТО и земјата да се подготви за постепена интеграција во структурите на ЕУ. Тоа ќе влијае и на безбедносниот сектор во Албанија, вклучувајќи го и воениот. Меѓутоа, без потпишан договор за асоцијација со ЕУ, Албанија нема формализирана соработка со Западноевропската унија (ЗЕУ). Сепак, ЗЕУ е присутна во Албанија. Во март 1997 година Келијата за планирање на ЗЕУ испрати во Албанија мисија за откривање на фактите, за да ја набљудува состојбата по јавните безредија. Во мај 1997 година Советот на ЗЕУ донесе одлука за воспоставување Мултинационални советодавни полициски сили (МАРЕ) во Албанија за да обезбеди совети и обука за албанската полиција. Исто така, ЗЕУ ги испитува можностите за дополнителни придонеси со војници согласно програмите за помош на НАТО во областа на воената обука и за реструктурирање на оружените сили на Албанија.⁵⁶

Интеграцијата на Албанија во евро-атлантските структури се смета за значаен елемент и во контекстот на Пактот за стабилност (SP) за Југоисточна Европа. Идејата на SP беше зајакнување на земјите на Југоисточна Европа „во нивните напори за поттикнување на

мирот, демократијата, почитувањето на човековите права и економскиот просперитет заради постигнување стабилност во целиот регион“. Евроатлантска интеграција им беше ветена на сите држави во регионот.⁵⁷ Албанија и другите држави во регионот погрешно го протолкуваа SP како дополнителен извор на финансиска поддршка, што не беше точно. Ваквите големи очекувања оттогаш се напуштени бидејќи активностите на SP досега не донеле никакви конкретни проекти во Албанија.

Повеќе показатели на учинокот покажуваат дека е постигнат напредок во односите на Албанија со НАТО и со ЕУ, но, сè на сè, земјата сè уште не ги исполнила нивните стандарди и сè уште значително заостанува во официјалните оценки во однос на корупцијата, слободата и на демократската консолидација.⁵⁸ Сепак, идната покана за зачленување во НАТО меѓу албанското население се смета за евентуален чекор кон членството во ЕУ. Сите политички партии во Албанија го имаат членството во НАТО и во ЕУ како свои политички приоритети, но ниту една од овие две организации сè уште нема донесено формална одлука.

Регионална соработка

Прашањето на членството во НАТО влијае и на регионалната соработка меѓу Албанија и другите партнери на НАТО на Западен Балкан. Основната платформа за таквата соработка е Јадранскиот договор за партнерство меѓу Македонија, Албанија и Хрватска (2003 година). Договорот се смета за средство за регионална стабилизација, забрзување на потенцијалот за развој и на демократските и економските реформи во земјата. Договорот претставува клучен документ врз основа на кој САД и другите членки на НАТО можат да му помогнат на регионот да ги достигне стандардите за членство во НАТО и во ЕУ. „Јадранскиот процес“ се смета за средство кое лесно ќе ги пренесе државите низ процесот MAP до крајната стратегиска цел, членството во НАТО.⁵⁹ Во однос на потенцијалите за регионален конфликт, Албанија отсекогаш се обидувала да остане колку што е можно понеутрална во етничките конфликти во Косово и во Македонија и сака нормални односи со соседните словенски држави. За време на различните разговори кои ги водеа авторите, не беа искажани никакви ставови за можна закана во однос на Србија, но беше изразена силна поддршка за независноста на Косово.

Политичко насочување на реформата на одбраната

Исполнувањето на стандардите на НАТО за одбранбената способност потенцијално претставува сила за демократска реформа и за воено осовременување на Албанија. Меѓутоа, реформата на одбраната која е во тек бара постојано приспособување на националните институции за исполнување на стандардите на НАТО, особено во односите меѓу цивилниот и воениот сектор, кое сè уште не е постигнато.

Според Уставот на државата, Албанија е парламентарна република, при што Парламентарното собрание треба да биде врховна државна институција. Парламентот мора да ги усвојува сите стратегиски документи за националната безбедносна и одбранбена политика и да врши контрола над оружените сили. Меѓутоа, според повеќе локални и надворешни експерти, Собранието само претендира да врши надзор над безбедносниот сектор и ги врши своите функции мошне слабо. Особено во однос на националната безбедносна и одбранбена политика парламентот игра мошне маргинална улога. На пример, парламентарците треба да се потпираат на информации дадени од Владата и од армијата, институции од кои, инаку, се очекува да го вршат надзорот.⁶⁰ Евидентен е и недостиг на соодветна дебата, дури и кога се донесуваат документи поврзани со одбраната. Ова главно се припишува на ограничената експертиза на повеќе парламентарци за прашањето на одбраната, како и на незаинтересираноста. Воените прашања ретко се наоѓаат и на агендите на невладините организации.

Покрај тоа, парламентарците немаат средства, стручност или време внимателно да ги следат сложените активности на Владата. Се очекува контролата на буџетот, исто така, да е во центарот на парламентарната контрола, но ова е област каде што постои јаз меѓу уставните одредби и парламентарната практика. Во Албанија, нацрт-законите за буџетот ги усвојува Парламентот, кој потоа треба да дејствува по него за време на трите месеци од завршувањето на претходната буџетска година. Доколку Парламентот не го направи тоа, Владата смее да ја потроши истата месечна сума колку што е просечниот месечен трошок од претходната година.⁶¹ Избран од Парламентот, претседателот на државата има мошне номинална функција како генерален командант на оружените сили и шеф на Советот за национална безбедност (NSC). Според Уставот, NSC е советодавно тело на претседателот, кое дискутира и му дава мислења за прашања на безбедносната политика, контролата на

вооружувањето и на безбедносните прашања.⁶² Во практиката, средбите на NSC се водат, главно, за цели на јавните односи (PR) и според тоа, ретко имаат влијание на националната безбедносна и одбранбена политика.⁶³ Премиерот ја одобрува организациската структура на армијата и ја координира работата на институциите инволвирани во одбранбената политика. Случајно, поранешниот премиер Фатос Нано создаде друго советодавно тело—Комитет за национална безбедност—кое нема никаква правна или уставна основа. Овој комитет се состои од истите министри како и NSC и е задолжен за одобрување на клучните документи од националната безбедност и долгорочни програми.⁶⁴ Комитетот за национална безбедност под контрола на премиерот претставува добар пример на контрадикторностите и расчекорите кои постојат меѓу уставните одредби и секојдневната политичка практика во Албанија.

Одлучување во одбраната

Министерот за одбрана има цивилна функција. Лицето кое ја врши функцијата има целосно овластување над севкупниот воен и цивилен персонал во рамките на одделот и на оружените сили во мирно време, како и над општото раководење со оружените сили. Актуелниот министер за одбрана е одговорен пред Парламентот, претседателот и пред премиерот за спроведување на одбранбената политика. Исто така, министерот за одбрана има овластување да предлага промени во одбранбената политика и во буџетот и ги носи повеќето одлуки во однос на процесот на реформа на одбраната во Албанија. Меѓу 1997 и 2005 година албанската влада имаше осум различни министри за одбрана, што резултираше со неконзистентно и неефикасно спроведување на реформската агенда.⁶⁵ Додека началникот на Генералштабот е одговорен пред претседателот, како и премиерот и министерот за одбрана, неговата подреденост на овие авторитети не е секогаш јасна. На пример, во секојдневното работење началникот на Генералштабот соработува со министерот за одбрана, но во време на војна тој може да биде избран за командант на оружените сили.⁶⁶

Според албански експерти, процесот на одлучување за реформата на одбраната се одвива како што следи: Советот на министрите, односно министерот за одбрана, дава идеи за политиката. Голем број идеи настануваат од политичките контакти меѓу министерот (и високи воени офицери) и високи функционери и експерти на НАТО. Откако овие идеи се

формализираат во концепти, задача на воените експерти предводени од началникот на Генералштабот е да ги преточи во краткорочни и среднорочни програми и планови. Министерот за одбрана потоа ги предлага овие планови за усвојување во Парламентот.⁶⁷ Меѓутоа, спроведувањето на тие програми и планови е проблематично и наликува на движење на сообраќајот на улиците на Тирана, каде што повеќето возачи не ги следат правилата. Поточно, ако „возачите“ на институциите не чувствуваат дека ќе бидат фатени во кршењето на правилата, помалку е веројатно дека тие ќе имаат какво било почитување на законот.⁶⁸

Институционалната координација е позната како Ахиловата петица на Владата. Во услови на мало искуство во следењето на правните и на административните прописи, високите функционери и релевантните експерти наидуваат на тешкотии да ги координираат своите напори. Ова резултира со постојани одложувања, расчекори и неефикасност во спроведувањето на политичките програми. Исто така, уставниот статус на претседателот и на премиерот е прашање кое создава напнатост меѓу двете институции бидејќи и двајцата често пати имаат различни ставови за одбранбената и за надворешната политика.⁶⁹ Интересно е дека така сложениот однос меѓу претседателот и премиерот НАТО не го смета за толку голем проблем, туку како проблем типичен за регионот.⁷⁰

Исто така, важно е да се има предвид наследството од комунистичкиот период, кога постоеше тесна врска меѓу општеството и армијата, која нужно не беше позитивна. Армијата се оттуѓи од комунистичките власти кои користеа националистичка реторика за да ги оправдаат своите репресивни политики.⁷¹ Повторно во 1997 година, една од првите последици на реструктурирањето на ААФ по промената на Владата беше отпуштањето на 1.500 офицери со различни чинови од ААФ, воените академии, Генералштабот и од Министерството за одбрана.⁷² Причината за нивно отпуштање беа што овие офицери биле именувани од Демократската партија и затоа баа заменети со офицери „лојални“ на владејачката Социјалистичка партија.

Меѓутоа, сегашниот став меѓу општата јавност кон војската е став на почитување, но голем број исто така сметаат дека таа треба да има скромна улога во денешното општество.⁷³

Невладини организации и медиуми

Невладиниот сектор во Албанија се потпира на странски донатори и се фокусира повеќе на прашања поврзани со демократизацијата, човековите права и економските прашања, отколку на воени. Мошне мал број НВО се инволвирани во прашањата на безбедноста и на одбраната, од кои ниту една сè уште не презентирала сериозна проценка на безбедносните предизвици за Албанија.⁷⁴ Поради недостигот на експертиза за безбедносните прашања меѓу членовите на политичките партии, стереотипните цели на членството во НАТО се земаат како репрезентатив на безбедносните потреби на Албанија.⁷⁵ На прашањето: „Кое е влијанието на граѓанското општество врз одбранбената и безбедносна политика?“ висок функционер на МО одговорил: „Нема никакво влијание“.⁷⁶ Јавната свест за безбедносните и за одбранбените прашања е мошне ретка, а постои став дека таквите прашања се доверливи наспроти фактот дека политичките документи за одбранбени и за безбедносни прашања генерално не се класификувани како тајни. Сепак, во практиката, пристапот дури до некој основен воен документ често пати претставува предизвик.

Во рамките на интеграцијата во НАТО, државните институции им обезбедуваат на медиумите голем број информации, давајќи впечаток дека членството е единственото прашање за трансформацијата на ААФ.⁷⁷ Воениот весник „Уштрија“ (Армија) и списанието „Мбројтја“ (Одбрана) обезбедуваат информации за ААФ и општо не се познати надвор од ААФ. Дури и за војската, овие публикации се повеќе пропаганда отколку добар извор на аналитички информации.⁷⁸ Од време навреме, неармиски весници објавуваат некои статии за прашањата на одбраната за кои постои слаб интерес, но со оглед дека од медиумите се очекува да се ориентирани кон јавниот интерес, воените прашања нужно не претставуваат профитабилна тема.⁷⁹ Бидејќи не постои несогласување за безбедносната и одбранбената политика меѓу Владата и опозицијата, нема скандали, спорови ниту пак какви било „жешки вести“ за да се известува за тоа определено прашање. Сепак, воени претставници често пати ги обвинуваат новинарите дека се недоволно квалификувани за да известуваат за прашања од безбедноста и одбраната. Но, ова најверојатно се должи на фактот дека тие често поставуваат контроверзни прашања, на пример, „Што армијата работи денес?“, „Зошто ни е потребна оваа голема армија во една сосема поинаква внатрешна и надворешна безбедносна средина?“, „Што воопшто значи реформа на одбраната? Ние не знаеме! Не гледаме никакви вежби!“, и „Каде одат парите на даночниците?“⁸⁰

Да се каже дека на реформата на одбраната на Албанија и треба поголема транспарентност е наведување на очигледен факт. Комунистичкото наследство во Албанија и натаму го одржува менталитетот според кој сите прашања од одбраната се доверливи. Ограничениот пристап до информациите во однос на прашањата од националната безбедност веројатно ќе останат реалност во Албанија и во блиска иднина. Меѓутоа, би можела да се смени комуникациската и PR стратегија на албанската реформа на одбраната. Нова информативна кампања на МО би требала да има за цел не само добивање јавна поддршка за членство во НАТО, туку би требала да послужи како извор на информации за тоа што оваа реформа повлекува со себе, зошто таа мора да се спроведе и од каква полза таа ќе биде за Албанија посебно и за стабилноста на регионот во целина. МО ги има потребните ресурси за да иницира таква политика со редовно ажурирање на својата web страница и со користење на медиумите како средство за пренесување на успешните приказни за реформата, наместо ширење пропаганда.

Евроатлантската перспектива би требало да биде моќен поттик за развој на една добро-функционирачка воена бирократија во Албанија која ги исполнува стандардите на државите-членки на НАТО. Меѓународната заедница, која продолжува да применува притисок за реформскиот процес, постепено ќе ја намали својата водечка улога од аспект на финансиската помош, и според тоа, Албанија ќе треба да се соочи со предизвикот да создаде менталитет на прифаќање и чувство дека се работи за нешто свое во однос на реформата на одбраната. Исто така, постои разединетост меѓу политичката елита и демобилизираните офицери во однос на процесот на реформа, при што вторите се фрустрирани од последиците на овој процес, вклучувајќи го затворањето на бази и губењето работа. Меѓутоа, оваа фрустрираност може да се намали со нова PR и комуникациска стратегија на сите национални институции инволвирани во процесот на реформа, што, исто така, ќе помогне да се создаде локална прифатеност и поддршка.

Конверзија на одбраната

Намалување на армијата во Албанија: Надоместоци наместо професионално пренасочување

Реструктурирањето на ААФ предвидува целосно или делумно затворање на гарнизоните и релокација на единиците. Како последица, во периодот меѓу 1992 и 2004 година од воената служба беа отпуштени над 17.000 офицери и NCO (13.000 офицери и 4.000 NCO). Меѓу нив, 9.530 се пензионираа во периодот од 1992 до 1995 година; дополнителни 5.400 во 1996 до 2000 година; и уште 1.140 меѓу 2001 и 2002 година. Само 930 офицери и NCO фактички заминале од ААФ за време на 2003–2004 година.⁸¹ Во 2005–2006 година ќе мора да се демобилизираат вкупно 211 офицери, од кои големо мнозинство се на возраст од 40 до 55 години. Бројот на вишокот офицери и подофицери е вчудовидувачки. Затоа изненадува дека веќе еден подолг период не се спроведува, па дури ни подготвува каква било програма за реинтеграција на поранешните припадници на армијата. Позицијата на повеќе високи функционери во МО е дека сегашниот закон за пензии задоволително ги опфаќа сите потреби на поранешните припадници на армијата.⁸²

Пензии и надоместоци

Офицерите кои се отпуштени како технолошки вишок имаат право на преодна плата за период од 2 години (3 години за жени), во износ од 50 отсто од нивната месечна просечна плата за време на последната година во служба. Ако војникот има 47 години (42 за жени) и поминал најмалку 15 години во служба (12 години за жени), тој или таа има право на предвремена пензија почнувајќи со 50 отсто од неговата/нејзината последна плата. Албанскиот Парламент на 20 мај 2005 година усвои нов нацрт-закон, „За дополнително социјално осигурување на воениот пероснал на ААФ на Република Албанија“.⁸³ Законот дефинира значајни промени во добивањето на преодната плата, како и на предвремената и дополнителната пензија. Според новиот закон, преодна плата ќе им се нуди на поранешни припадници на армијата кои служеле во ААФ над пет години. Тие имаат право на две наградни плати пропорционално на нивниот чин и 50 отсто од нивната месечна плата за период од две години. Предвремена пензија им се нуди на поранешни припадници на армијата со поминати 15 години во служба (12 за жени) кои се на возраст од 47 години (44 за жени). Оваа пензија се обезбедува додека поединецот не се стекне со правото за редовна старосна пензија.⁸⁴ Предвремената пензија изнесува 50 отсто од нивната оригинална месечна плата, со дополнителни 2 отсто за секоја година во служба. Дополнителната (помошна) пензија изнесува 40 отсто од сумата на полната пензија, плус 2 отсто за секоја година во служба, независно од возраста доколку поединецот поминал 15 години во воена

служба (12 години за жени). Годишните трошоци на спроведувањето на новиот закон изнесуваат 75 милиони леки (720.000 американски долари). Новите закони беа усвоени во јануари 2006 година, оставајќи сомнеж во однос на тоа дали ќе има доволно средства за нивно целосно спроведување.

Бројот на поранешниот воен персонал кој во моментот е вклучен во програмите за социјално осигурување изнесува 12.124; дополнителни 4.876 припадници на вишокот персонал ќе останат без помош најмалку до 2006 година поради немање потребен работен стаж.⁸⁵

Табела 1: Надоместоци за поранешни припадници на армијата

Пензиски надоместоци	Број на персоналот
На преодна плата	1.595
На предвремена пензија	8.566
На дополнителна пензија	1.963
Без помош поради немање работен стаж	4.876

Извор: МО на Албанија, мај 2005 г.

Дополнителната полза од новиот закон вклучува и можност за пријавување за кредит со ниска кредитна стапка (3 отсто) за купување или за изградба на куќа.⁸⁶ Ова претставува забележлива точка бидејќи на офицерите на ААФ не им се обезбедува живеалиште; активните офицери мора да земаат под наем станови или куќи. Само мал број млади офицери живеат во воените хотели или касарни—објекти каде што често нема основни стандарди за удобен живот.⁸⁷ Меѓутоа, во стварноста, само офицерите со висок чин во активната служба ја уживаат можноста да добијат таков кредит откако ќе се пријават до посебна комисија на МО.⁸⁸ Поголемиот дел од другите демобилизирани офицери немаат таква помош за реинтеграција.

Освен правните одредби, претпоставка на МО е дека мнозинството пензионирани офицери веќе се интегрирани во цивилниот живот.⁸⁹ Меѓутоа, само 1.862 пензионирани припадници на персоналот нашле вработување со или без помош на МО. Голем број од овие поединци биле „реинтегрирани“ во безбедносниот сектор на Албанија, од кои 270 имаат цивилна

позиција во рамките на оружените сили, 103 во рамките на разузнавачката служба, 563 во полициските единици на Министерството за јавен поредок (МОРО) и 97 во одделенијата на државното правосудство. Преостанатите 839 лица нашле работа во рамките на локалните власти, како и во структурите на финансискиот, образовниот и на приватниот сектор.⁹⁰

Табела 2: Статистички податоци за вработување на поранешни припадници на армијата (1992-2005)

Агенција	Број на припадници
Цивилна функција во АФ/МО	270
Министерство за јавен поредок	563
Национална разузнавачка служба	103
Казнен оддел	80
Судски институции	10
Градежна полиција	7
Други	839
Вкупно	1872 воени лица

Извор: МО на Албанија и други пресметки, март 2005 г.

Нацрт-програма за професионално пренасочување

Над 17.000 офицери и NCO беа отпуштени од воената служба во периодот од 1992 до 2004 година, но до неодамна МО немаше направено обиди за развој на какви било програми за нивна реинтеграција. Првиот напор во оваа насока не беше направен од МО, туку од невладината организација Албанска атлантска асоцијација (ААА). Нацрт-програмата за професионално пренасочување (2003) на ААА имаше за цел да им се помогне на напорите на државата во создавањето систем за социјална адаптација на отпуштениот воен персонал. Основата на оваа програма требаше да биде создавањето таканаречени „центри за професионално пренасочување“, кои имаа за цел да обезбедат курсеви за работна преориентација во пет различни региони: Тирана, Скадар, Корча, Ѓирокастро и Валона.⁹¹ Се очекуваше финансирањето на Програмата, проценета на 2,8 милиони евра за период од четири години, да биде од надворешни извори. Програмата требаше да започне со пилот-проект во 2004, но беше одложувана и конечно откажана поради немање согласност со МО.⁹² Според МО, причината што стоеше зад несогласувањето беше високата стапка на

трошоците за персоналот за раководење со програмата, како и „нискиот број на поранешни припадници на армијата“ во рамките на организацијата на ААА, што и даваше помал кредибилитет во застапувањето на интересите на отпуштените воени лица.

Иако нацрт-програмата за професионално пренасочување повеќе беше фокусирана на ориентацијата по заминување од армијата и бараше измени во однос на компонентите за реинтеграцијата содржани во програмата, таа беше единствениот план кој го доби вниманието и поддршката на Економската дирекција на НАТО.⁹³ Според претседателот на ААА, беа потребни најмалку 40 отсто од средствата на МО за привлекување на надворешни инвеститори за програмата, но во реалноста немаше ниту еден донатор кој, всушност, сакаше да обезбеди такво финансирање. НАТО НАТО ја поддржуваше програмата, неговите намери за финансирање беа минимални. Исто така, ААА политички беше блиска со тогашната опозициона Демократска партија и според тоа, изгледаше дека има малку причини тогашната владејачка Социјалистичка партија (SP) да ја поддржи програмата.⁹⁴

Нацрт-програма за обука и интеграција на воениот персонал во цивилниот живот

Прекинувањето на соработката меѓу МО и ААА немаше големи последици. Во времето на пишувањето на извештајот, активностите на МО на теренот се мошне скромни. Неодамна подготвената Програма за обука и интеграција на армијата во цивилниот живот е планирана како заеднички проект на МО и на Министерството за труд и прави обид да се справи со расчекорите на Програмата за професионално пренасочување на ААА.⁹⁵ Имено, сменет е приодот: соработката меѓу МО и Министерството за труд се предвидува во форма на користење и на одржување на 36 веќе постојни регионални канцеларии за вработување. Нацрт-програмата претставува унапредување бидејќи го изразува сфаќањето дека во мерките за обука и преквалификација треба да се земени предвид потребите и барањата на пазарот на труд. Меѓутоа, од суштинско значење е да се создаде долгорочна стратегија за борба против невработеноста, стратегија каде што програмата за реинтеграција на поранешните припадници на армијата претставува интегрален дел. Намерата на нацрт-програмата е промовитање на самовработувањето на демобилизираните војници преку курсеви за мали бизниси за тоа како да се добијат кредити, а се промовира и поголема транспарентност и инволвираност на НВО, што се чекори во вистинската насока. Според

нацртот, Одборот и раководниот персонал ќе ја споделат одговорноста со невладините организации и со надворешни експерти во дизајнирањето и креирањето на програмите за реинтеграција. Барањата за финансирање приближно изнесуваат 100.000 евра, што е скромно во споредба со три милиони евра побарани за нацрт-програмата на ААА.

Практичните чекори на структурата на проектот се составени од две фази. Според МО, првата фаза е во тек и вклучува краткорочни курсеви кои ги обезбедува исклучиво МО.

Табела 3: Фаза I

Курс	Број на учесници	Термин (2005)
3-месечен курс за англиски јазик (2)	30 (15 + 15)	март-мај септембар-ноембар
Курс за компјутери (2)	20 (10+10)	април и јуни
Курс за лабораториски асистент	15	мај-јуни
Курс за возачи	8	март-мај
Курс за механичари	12	септември-октомври
Курс за контролори на воздушниот сообраќај	10	април-мај
Курс за метеоролози	10	април-мај

Извор: МО на Албанија⁹⁶

Се планира бројот на лицата кои се обучувани на таков начин да достигне 130. Ова ќе чини 1.975.000 леки (околу 20.000 американски долари) од внатрешни средства. Фазата II треба да понуди курсеви за деловна администрација, италијански јазик, топографија, финансирање мали бизниси, поправање на електрични апарати, авто сервис, водоводиски работи, кроење и шиење, компјутери, секретари и козметичари. Се планира втората фаза да ја обезбеди Министерството за труд и социјални работи, но потребни се дополнителни средства од Владата и од други донатори. Меѓутоа, има слаби изгледи за вработување на учесниците во двете серии курсеви.⁹⁷ Овие две фази, според тоа, можат да се сметаат за мал придонес од страна на МО за започнување и привлекување надворешни финансиски средства во подоцнежна фаза.

Нацрт-програмата не вклучува опис на трошоците за планираните активности и производи; всушност, многу активности се планираат без конкретен опис на термините. Нема податоци за тоа колку долго ќе трае подготвителната фаза и колку време ќе биде потребно за обука на персоналот. Исто така, не постојат јасни показатели на успех. Меѓутоа, во јуни 2005 година беше формирана заедничка работна група од страна на Министерството за одбрана, Министерството за социјални прашања и Националното здружение на воените резервисти (NAMRA) за да се „идентификуваат вистинските квалификации во согласност со категориите на воениот персонал кој треба да се намали“ и да се „оценат трошоците за едно лице за секој курс“.⁹⁸

Активности на НВО

Активностите на невладиниот сектор за реинтеграција на поранешните припадници на воениот персонал се скромни, но споредено со капацитетите на МО се чини дека тие се пофокусирани.⁹⁹ Иако МО е согласно да соработува со НВО и со здруженијата на поранешните војници, тоа има свои „преференции“. На пример, Националниот центар за демилитаризација (NDC) е специјализиран за прашања на мало и лесно оружје (SALW), ослободување од муницијата и преквалификација. Оваа НВО го има вниманието, и што уште поважно, финансиската поддршка на амбасадата на САД во Тирана. МО гледа на NDC како на „вистински“ претставник на интересите на поранешните војници; тоа е најголемото здружение на поранешни припадници на воениот персонал, со 250 поранешни офицери.¹⁰⁰ NDC спроведе „образовен проект за подигање на свеста за SALW“, при што беа вработени четворица поранешни офицери. Исто така, NDC нуди курсеви за „обука на обучувачи“ и курсеви за „компјутерска обука“ за идни проекти за собирање оружје и отстранување на муницијата. На овие курсеви се подготвуваат 25 до 29 поранешни офицери за работа на безбедно ракување со муницијата и лесното оружје и за меѓународното законодавство за уништување на SALW.

Друго здружение, кое неформално е инволвирано во поддршката на поранешните офицери е Националното здружение на воените резервисти (NAMRA).¹⁰¹ NAMRA не е само претпочитан партнер на МО туку дури има и своја канцеларија во седиштето на МО и мрежа од 70 до 80 резервни офицери низ целата земја.¹⁰² NAMRA се обидува да лобира за

поранешните припадници на воениот персонал нудејќи правни совети за пензиски прашања. Во отсуство на државна поддршка, NAMRA се обидува и да помогне за вработување на резервните офицери преку лични мрежи во безбедносниот и во царинскиот сектор.

Значајна цел на реформата од 1995-2000 година беше да им се понуди на новите воени офицери можност да се стекнат со универзитетска диплома. Беше замислено офицерите да го добијат овој степен на образование со завршување на Воената академија „Скендербег“ како редовни или вонредни студенти. Меѓутоа, поради високите трошоци и честите прекини на студиите од вонредните студенти, не беше можно да се оствари оваа цел.¹⁰³ Но, сè уште останува изборот за школување на високообразовна институција – има можности за студирање за идни цивилни работни места преку викенд курсеви на универзитетите во Тирана, Скадар, Валона и Елбасан. Активните и пензионираните офицери, исто така, имаат можност да се стекнат со дипломи по економија, новинарство или право по пат на викенд курсеви во текот на четири години.¹⁰⁴ За жал, трошоците на ваквото образование се мошне големи, 700 американски долари годишно, што еден активен или пензиониран офицер може да не е во состојба да си го дозволи. Исто така, високата стапка на невработеност во Албанија не навестува добро дури и за оние со универзитетска диплома. Во една таква ситуација, тешко може да се добие широка јавна поддршка за посебниот третман на поранешните воени лица во една толку сиромашна земја со 17 отсто невработеност.¹⁰⁵ Како резултат на овие фактори поранешните припадници на албанската армија генерално се разочарани поради немањето помош за реинтеграција од Владата.

Албанската армија го преживеа колапсот на социјализмот, за разлика од поранешниот апарат за државно планирање на Комунистичката партија. Националните армии се претворија во симболи на државништвото, на националната независност и на моќта. Од оваа гледна точка, демобилизацијата и реинтеграцијата на пензионираните офицери би требала да инволвира создавање на нови општествени улоги, мрежи, професионални идентитети, како и помагање на офицерите да го надминат психолошкиот стрес. Меѓутоа, реинтеграцијата бара и повторно конципирање на воената институција, за што е потребен јавен дијалог и учество на политичките партии и на медиумите. Треба да се изработи национална стратегија за реинтеграција на поранешните воени лица со поставување на следните прашања: дали поранешните воени лица од Албанија треба да се интегрираат во

цивилниот живот и да го поддржуваат државниот систем за социјална заштита со плаќање на даноци; или, пак, тие треба да бидат заштитени од овој систем? Се чини дека албанското МО, со надградување на законот за пензионирање ја претпочита втората опција. До денес, нацрт-програмата останува во подготвителната фаза и се фокусира само на постармиска ориентација без убедливи компоненти за реинтеграција. За подобрување на ваквата состојба, доколку постои подготвеност, препорачливо е да се проучат шемите на приспособување на пазарот на труд на оние воени лица кои беа отпуштени по 1993 година и соодветно да се измени финалната верзија на нацрт-програмата. Целите на која било потенцијална програма мора јасно да се формулирани, особено во однос на поединечните овластувања и мора да се одржуваат ветувањата. Таа е исто така важна за кредибилитетот на програмата, и според тоа, и за привлечноста за надворешни партнери. Исто така, се препорачува интелектуалната поддршка на меѓународните организации, кои помагаат со олеснување на работата на широк спектар билатерални средби и работни групи за прашања на реинтеграцијата, да се земе како можен извор на финансирање, презентирајќи им убедливи аргументи и реални модели за реинтеграција.

Конверзија на базите: Повторно користење и осовременување

Албанија сè уште има децентрализиран систем на одбраната. Пред промената на режимот земјата имаше околу 2.000 воени локалитети посветени на територијалната одбрана, од кои повеќето и припаѓаа на армијата.¹⁰⁶ Во моментот, вкупниот број на воените локалитети, контролните пунктови и инсталации изнесува 1.117. Се планира меѓу 586 и 600 воени локалитети да се ослободат и трансформираат во блиска иднина.¹⁰⁷ Планирањето на конверзијата на воениот имот започна во 1992 година, но беа направени малку конкретни чекори. Во изминатите три години МО поминува низ процес на регистрирање на севкупниот воен имот и спроведува физибилити студија за изгледите за конверзија на базите. Според официјални лица од МО, Нацрт-планот за конверзија вклучува и Програма за конверзија на воениот имот до 2010 година, но во времето на пишувањето на овој извештај не беше можен пристап до документот.¹⁰⁸ Иако Нацрт-планот за конверзија требаше да помине низ Собранието кон крајот на 2005 година, до април 2006 година тој сè уште чекаше на усвојување. Исто така, нема многу надеж за транспарентност, бидејќи беше најавено дека планот ќе биде делумно доверлив.¹⁰⁹ Според МО, треба да се трансформираат сите видови бази: воздухопловни бази, поморски бази и

копнени бази.¹¹⁰ Земени сите заедно, МО проценува дека ќе се изврши трансфер на околу 2100 ха воен имот.¹¹¹

Слично на голем број земји соочени со потребата за конверзија на базите, МО е водечката агенција. Тоа спроведува физибилити студии, подготвува нацрт-планови и ќе биде одговорно за нивното спроведување. МО првенствено е задолжено за повторно користење или модификација на воените локалитети.¹¹² Меѓутоа, откако министерот за одбрана ќе донесе соодветна одлука, одговорноста се пренесува на Националната агенција за приватизација која има право да организира аукција.¹¹³

Активностите за конверзија ги вклучуваат следните видови: повторно користење од страна на армијата; живеалишта за офицери; трансфер на локалните власти; трансфер на други државни власти; приватизација; издавање под наем; и затворање/уништување.¹¹⁴ Осовременувањето на ААФ претставува активирачка сила за продажба или за трансфер на воениот имот. Во Албанија, севкупниот процес на реорганизација на базите—вклучувајќи и зголемена употреба на локациите за воени цели—се нарекува конверзија, со што се користи многу поширока дефиниција на овој термин. Такво зголемување на употребата на локациите за воени цели може да настане преку додавање функции на базата или промена на статусот на базата. Некои воени бази само го смениле својот статус од активни во резервни бази. Меѓу нив се и воените бази во Сенин, Саранда и Порто Романо, како и воздухопловните бази во Легу и Кучове.¹¹⁵

Табела 4: Модел за повторно користење од армијата

Вид и локација на базата	Промена на статусот	Промена на функцијата
Поморски бази Сенин, Саранда, Порто Романо	Од активна во резервна	
Воздухопловни бази Легу, Кучове	Од активна во резервна	
Воздухопловна база во близина на Тирана		База на силите за брза реакција

База на копнените сили Бунавиа		Основен центар за обука
-----------------------------------	--	-------------------------

Извор: Службеник на МО на Албанија, март 2005 г.

Според МО, сите воени локалитети земени заедно опфаќаат околу 6.000 различни простории (главно згради).¹¹⁶ Податоците за различните видови простории не се јавно достапни, но најголемиот број од оние кои треба да се пренаменат за цивилна употреба се лоцирани во руралните области. Бидејќи тие се оддалечени од урбаните зони, има мала побарувачка од приватните инвеститори.¹¹⁷ МО ги предаде воените простории лоцирани во урбаните зони за користење како живеалишта на активниот воен персонал. Меѓутоа, во времето на пишувањето на овој извештај само мал дел од означените објекти (25 згради) беа трансформирани за оваа цел. МО исто така поседува земја која е соодветна за изградба на живеалишта. Дирекцијата за економија и приватизација (EPD) на МО планира да ги искористи овие области за изградба на згради за живеење. Некои од објектите ќе им бидат дадени на локалните власти, кои треба да се крајни кроисници на воениот имот, иако за овој трансфер зборот треба да го каже премиерот.¹¹⁸ Мал број воени објекти (31) веќе им се предадени на општините, а определен број згради ќе добие и Министерството за вонредни ситуации.

Табела 5: Конверзија за цивилни цели

Применет модел	Број
Трансформација за живеалишта	25 објекти
Пренос на локалните власти	31 објекти

Извор: МО на Албанија, март 2005 г.

Дел од воениот имот, сепак, ќе биде приватизиран или даден под наем.¹¹⁹ Исто така, се планира затворање или уништување на непознат број локалитети, вклучувајќи воени депоа, пунктови и складови со муниција.¹²⁰ Објектите лоцирани на Јадранското Море или на Јонското Море теоретски би можеле да привлечат комерцијален интерес на компании во и надвор од земјата, но политиката на МО е некои од овие воени зони да се претворат во рекреативни области за воениот персонал и за нивните семејства.¹²¹

Иако албанската влада е отворена за надворешни предлози во однос на конверзијата, МО не успеа да го привлече вниманието на донаторите или на инвеститорите за цивилна конверзија.¹²² Како таква, не постои веројатност да се оствари какво било надворешно финансирање за ваквиот вид конверзија. Од друга страна, има очекувања дека приватизацијата и давањето под наем на воените објекти би можеле да донесат нови средства во воениот буџет – продажба на воен имот на приватни лица сама по себе се смета за профитабилен процес.¹²³ Меѓутоа, постои предизвикот дека странските инвеститори не се заинтересирани за воениот имот во Албанија.¹²⁴ Надворешната поддршка од САД, Грција, Турција и од Италија е достапна само за обновување на воените бази.¹²⁵ Примери на таквата помош се поморските бази во близина на Валона (италијанска помош) и Драч (грчка помош), како и воздухопловните бази во Кучове (турска помош). Италијанските оружени сили сакаат да ја поддржат трансформацијата на воздухопловната база во близина на Тирана за користење од страна на нивните единици во составот на Силите за брза реакција на НАТО, додека се предвидува некои од веќе трансформираниите резервни бази да служат како поддршка на НАТО во случај на вонредни ситуации.¹²⁶

Табела 6: Надворешна помош за повторно користење на воените бази

Вид база	Локација	Помош
Воздухопловна база	Кучове	Турски АФ
Поморска база	Валона	Италијански АФ
Поморска база	Драч	Грчки АФ
Воздухопловна/База на силите за брза реакција	Ринас/Тирана	Италијански АФ

Извори: Разговор со службеник на МО, март 2005 г.

Изненадува тоа што МО претпоставува дека не постојат никакви еколошки проблеми во однос на конверзијата на воениот имот.¹²⁷ Ова е мошне дискутабилно бидејќи претходните искуства со источноевропските воени локалитети покажале дека голем број од нив се мошне загадени области.¹²⁸ Исто така, некои воени локалитети се лоцирани во близина на области кои се озлогласени по еколошките проблеми. Еден пример е поморската база во Порто Романо, во предградието на пристаништето Драч. Областа е толку загадена со

токсини што во 2001 година Програмата за животна средина на Обединетите нации (UNEP) ја прогласи за „област на катастрофа“.¹²⁹

Нема искуства или планови на МО за комбинирање на конверзијата на базите со реинтеграцијата на отпуштениот воен персонал. Некои здруженија на поранешни воени лица, како што е NAMRA, се обидуваат да лоцираат празни згради на МО низ земјата и да ги земат за симболична кирија заради создавање зони за вработување за други воени лица, или, пак, како центри за забава (како што се казина или ноќни клубови) за активните офицери и офицери кои се прогласени за технолошки вишок. МО е скептично кон ваквите предлози, наспроти фактот дека, според NAMRA, МО преку политички врски предало „над стотици здради“ на други корисници.¹³⁰

МО инсистира дека конверзијата на базите е тековен процес и дека за околу 20 отсто од објектите веќе е извршен трансфер.¹³¹ Не постои независен начин да се потврдат овие изјави бидејќи нема пристап до статистиките за тоа кои, кога и како воените бази се трансферирани во изминатите неколку години. Иако МО инсистира дека процесот на конверзија е транспарентен и дека цивилното општество е информирано за неговите активности, сè уште нема достапен план за конверзија, а се очекува пристапот до него да биде ограничен во блиска иднина.¹³² Нема информации за новите сопственици на воениот имот или на приходот на МО од приватизацијата на воените локалитети. Конверзијата на базите во Албанија, дефинитивно не е доволно транспарентна, слично на процесите на намалување на армијата и на професионалното пренасочување. Покрај тоа, таа е најконфузна бидејќи претставници на МО ја дефинираат конверзијата на базите првенствено како процес на модифицирање или реформирање на сегашните воени локалитети за натамошно воено користење. Трансформацијата на воените локалитети за цивилни цели, исто така е вградена во овој процес; оттаму, не е можно да се добие многу информации поради високото ниво на тајност која е инволвирана. Според тоа, би било препорачливо да се одделат двата процеса на воената и на цивилната конверзија. Исто така, бидејќи МО е институцијата која одговорна за спроведување и за контрола на конверзијата на воениот имот, тоа има интерес за приватизација или за давање под наем на таквиот имот заради финансиска добивка. Според тоа, МО не може да биде непристрасен

„чесен посредник“ во овој процес и би било од полза уште една државна агенција или дури и невладина организација да помогнат тој сопствен интерес да се држи под контрола.

Заклучоци

При одмерувањето на придобивките и на недостатоците на реформата на одбраната во Албанија јасно е дека првата фаза од оваа реформа е речиси завршена со оглед на усвојувањето на стратегиските документи, правната рамка и процесот на „усогласување на големината (на армијата, при. прев.)“ кој веќе е во својата финална фаза. Националната стратегија за безбедност, Политиката за одбраната и Воената стратегија, исто така нудат планови за реформски процес на еден пореален начин. Од гледна точка на НАТО, беше тешка само првата година кога Асоцијацијата морала да примени притисок врз Албанија да тргне напред со трансформацијата на армијата. Оттогаш Тирана е мошне ангажирана во реформата на одбраната.¹³³ Меѓутоа, дури иако е воспоставена националната правна и стратегиска рамка, воената реформа првенствено се води од страна на надворешни учесници и преку механизмот на MAP. Според тоа, тоа е повеќе меѓународен отколку национален проект.

Има некои оправдани критики меѓу безбедносните експерти во Албанија дека целта за исполнување на воените стандарди за членство во НАТО е активирачката сила што стои зад реформата на одбраната наспроти безбедносната средина на Албанија и барањата на националната одбрана или економија. Иронично, дури и овие експерти не нудат алтернатива за евроатлантската интеграција или за следење на стандардите на НАТО во реформата на одбраната. Всушност, барањата на НАТО не се спротивставени со потребите на националната безбедност на Албанија и всушност, ги имаат превид капацитетите на националната економија на Албанија. Исто така, стандардите на НАТО позитивно влијаат на системот на раководење на националната одбрана и ја унапредуваат професионализацијата на AAF. Сепак, очекувањата дека намалувањето на армијата ќе го намали и воениот буџет и ќе им овозможи на AAF да се осовременат не се основани. За жал, има само вербални уверувања од претставници на НАТО дека процесот на реформа на одбраната значително напредувал, без какви било дополнителни коментари или показатели на успехот или на неуспехот.

Сепак, исполнувањето на критериумите и на стандардите за одбранбена способност на НАТО ја обврзува Албанија да ја усвои културата на НАТО во раководењето со политичките институции, во односите меѓу цивилниот и воениот сектор и предусловите за воена професионализација. Во однос на ова, постои оправдана загриженост меѓу припадниците на албанската армија дека промена на владата значи и крај на професионалната кариера за голем број високи и лојални офицери на претходната владејачка партија. И покрај гаранциите на претседателот Алфред Мојсиу и ангажираноста на НАТО, многумина офицери се на мислење дека оваа политика ќе продолжи со секоја последователна влада. Друга критична точка претставува нетранспарентноста во одбранбениот сектор, што, исто така, беше докажано во текот на собирањето на податоците за овој текст. Податоците за реструктурирање на одбраната наведени во документите на владата и добиени од седиштето на НАТО и преку разговори не се секогаш идентични. Очигледно е дека наследството на комунистичкото минато и натаму ја одржува културата на тајност и влијае на односите меѓу цивилниот и воениот сектор во Албанија.

Теоретски, реформата на одбраната треба да помогне во приспособувањето на националните институции на стандардите на НАТО во односите меѓу цивилниот и воениот сектор. За жал, улогата на институциите на Албанија во водењето на реформите останува мошне подредена и слаба. Односите меѓу главните учесници во безбедноста, како што се Парламентот, претседателот или премиерот, покажуваат спротивности меѓу законодавството и секојдневната практика. Како и да е, од гледна точка на НАТО, во Албанија постојат соодветни инструменти за планирање и буџетирање на реформата на одбраната. Очигледно, има две различни реалности (или статистики)—една за Брисел и една за јавноста во Албанија. Бидејќи мошне мал број невладини организации се инволвирани во прашањата на безбедноста и на одбраната, повеќето едноставно ја повторуваат стереотипната цел за интеграција во НАТО. Особено медиумите се жртви на нетранспарентната средина и на незаинтересираноста на населението за прашања поврзани со секторот на одбраната.

Под овие услови, тешко може да се оцени способноста на институциите во Албанија кохерентно да раководат со сопствените реформи и да ја добијат јавната поддршка. Всушност, овие функции се преземени од страна на надворешни актери, како што се НАТО и SAIC. Дури иако не е транспарентен, механизмот на MAP ги изразува целите за разбирање и за толкување на реформите на одбраната во Албанија, како што се меѓуоперативноста, стабилноста, соработката и учеството. Но, ние немаме доволно сознанија за тоа како, всушност, функционира MAP и за која цел.

На демобилизацијата на прекумерниот воен персонал, исто така, мора да се гледа како на дел од севкупниот процес на реструктурирање. Меѓутоа, реинтеграцијата на поранешните воени лица во цивилниот живот останува само последица „за жалење“, а не дел од реформата на одбраната на Албанија. Ова прашање, изгледа, не е приоритет за НАТО или за SAIC, оставајќи го прашањето со него да се справуваат слабите национални институции.¹³⁴ Како и да е, наспроти достигнувањата во однос на реформата на одбраната, главните безбедносни актери во Албанија не се во можност ефикасно да се справат со последиците на реструктурирањето на оружените сили, како што е реинтеграцијата на вишокот воен персонал и конверзијата на воените локалитети. Недостапноста на средства и квалификувана експертиза за подготовка и за спроведувањето на програмите за реинтеграција дури не им дозволува да бидат започнати. За жал, интелектуалната поддршка на меѓународните организации, исто така, не може да го реши проблемот, а донаторите сè уште не се убедени за да поддржат потенцијална програма за реинтеграција во Албанија. Неможноста да се понуди реална програма за реинтеграција го принудува МО да работи во насока на подобрување на пензиските бенефиции за поранешните воени лица, наспроти фактот дека финансиските можности за фактичко спроведување на надградениот закон за пензии за поранешните офицери се мошне минимални.

Инволвираноста на владините бироа за вработување, деловните здруженија, приватните работодавни агенции за вработување и невладините организации на поранешни воени лица во процесот на одбраната е препорачлива. Меѓутоа, неподготвеноста на МО за соработка со некои невладини организации поради нивните политички врски или наклонетост не помага за обединување на напорите за реинтеграција на поранешните офицери. Без надворешна поддршка МО не може да се фокусира на програми ориентирани кон бизнисот

и на курсеви за самовработување за поранешните воени лица. Како последица, поранешните воени лица кои станале бизнисмени се мошне ретки во Албанија. Исто така, за жалење е тоа што невладините организации на поранешни воени офицери не влијаат на МО во неговата политика за реинтегрирање и можат само да се надеваат, но не и да очекуваат, на широка јавна поддршка за посебниот третман на поранешните војници. Недостигот задоволителни концептуални и правни рамки за таквата реинтеграција може да има негативно влијание врз разбирањето на јавноста за целиот реформски процес.

Има само неколку конкретни придобивки во конверзијата на воените локалитети во Албанија. „Нацрт-планот за конверзија до 2010 година“, дури иако не е јавно достапен, очигледно дава листа на тоа што би требало да се преобрази. Меѓутоа, МО го користи терминот конверзија првенствено за осовременување на воените бази. Мошне мал дел од воениот имот, всушност, се планира да се пренесе за цивилна употреба. Исто така, МО е институција која е одговорна за спроведување и за контрола на конверзијата на воениот имот. Како последица, продажбата или давањето под наем се користат како главен „модел на конверзија“ за генерирање средства. Таквиот систем ориентиран кон заработувачка и кон сопствен интерес би можел да ја објасни нетранспарентноста на процесот. Како такво, МО не може да се смета за непристрасен „чесен посредник“ во процесот. Од друга страна, секоја недржавна агенција (или директен трансфер на поранешни бази на локалните и на регионалните администрации) би имала потреба од субвенции, но за таа цел не се планираат или предвидуваат никакви посебни средства. За жал, албанската влада не успеа да привлече надворешни средства за конверзија на базите.

Министерството за одбрана, исто така, претпоставува дека не постојат еколошки проблеми во однос на конверзијата на воениот имот, што секако е дискутабилно. Во случајот на касарни или складови, еколошките проблеми едноставно можат да се состојат од отпад, вишок материјал и отпадно железо останати по затворањето, иако тие може да се многу посериозни во случајот на поранешни воздухопловни бази, ракетни бази, како и објекти за складирање гориво и хемиски елементи. Не постои независен начин да се потврдат изјавите на МО дека кај околу 20 отсто од воените објекти веќе е извршена конверзија. Нема никаков пристап до податоците за тоа кои воени бази, кога и како биле трансформирани во изминатите неколку години. Конверзијата на базите во Албанија,

дефинитивно, не е доволно транспарентна, слично на процесот на намалување на армијата и на професионалното пренасочување. Успешни приказни за конверзија на базите во Албанија—на пример, конверзија на воени локалитети во цивилни станбени области, за образовни цели, или во социјални или културни центри – тешко можат да се остварат.

Иако имаше значителни и детални оценки¹³⁵ на трансформацијата на безбедносниот и на одбранбениот сектор во Албанија кои овозможуваат разбирање на проблемите поврзани со него и начините за справување со нив, капацитетот за институционално учење и за поправање на курсот на движењето останува мошне слаб. Состојбата на реструктурирањето на одбраната во Албанија, според тоа, не само што го одразува сопствениот недостиг на капацитети, туку и нетранспарентноста во евалуацијата на надворешните актери.

3. Македонија

Реформа на одбраната

Желбата за воспоставување одбранбен систем според тековните евроатлантски тенденции и за станување дел од поширокиот процес за европска интеграција беше изразена уште од самите почетоци на македонската држава.¹³⁶ Целта беше да се изгради сопствен одбранбен систем и стратегија на Македонија и тој да се инкорпорира во колективната одбрана и безбедност.¹³⁷ Процесот на реформа во Македонија започна мошне рано и во првата деценија е мошне бавен. Македонија не беше вмешана во војните по распадот на поранешна Југославија во 90-тите години од минатиот век; но, се најде на работ на општа граѓанска војна во текот на 2001 година.

Во текот на 90-тите години од минатиот век Македонија се сметаше за остров на мирна етничка коегзистенција во регионот. Меѓутоа, мирот беше изграден на де факто поделбата на двете главни заедници во државата—етничките Македонци и етничките Албанци—кои живеат во помалку или повеќе изолирани, но паралелни општества, со голем степен на меѓусебна недоверба. Во февруари 2001 година во северозападниот дел од Македонија избувна оружен конфликт меѓу вооружени албански востаници и македонските сили за безбедност. Ослободителната народна армија (ОНА), регрутирајќи востаници од Косово и

од албанската заедница во Македонија, водеше герилска војна и користеше терористичка тактика, наводно во знак на протест против дискриминацијата на Албанците. Овој герилски конфликт траеше шест месеци и ги доведе до ескалација етничките тензии сè додека со посредство на меѓународната заедница во август 2001 година не беше постигнат договор за прекин на огнот – Охридски рамковен договор. Договорот предвидуваше поголеми права и застапеност на Албанците и амнестија за борците на ОНА во замена за разоружување и распуштање на ОНА.¹³⁸ Кризата од 2001 година меѓу македонската и албанската заедница во земјата откри голема конфузија и двоумење во спроведувањето на законските овластувања на клучните владини безбедносни институции. Беа формирани албански и македонски милициски формации како и радикализирани елементи на националните полициски сили.

Во текот на изминатите неколку години програмата Партнерство за мир (PfP), Акцискиот план за членство (MAP) и Стратегискиот одбранбен преглед (SDR) се катализатори за трансформацијата и реформата. Парламентот го усвои SDR во пролетта 2004 година и тој го одразува Концептот за национална безбедност и одбрана (2003).¹³⁹ Во моментот, тој е во фаза на ревидирање за да се обезбеди да остане релевантен и одржлив документ. Македонското Собрание досега ги усвоило Законот за регулирање на воената служба (2002) и Законот за одбрана (2005). Главната цел на Законот за регулирање на воената служба е да се обезбеди поддршка за регрутирање и задржување на армијата со создавање систем за раководење со персонал врз база на рационална структура на чинови, развој на корпус на NCO и систематско образование на армијата. Законот за одбрана ја обезбедува основата за учеството на македонските оружени сили во операции надвор од Македонија, и дава на државата домаќин поддршка во рамките на Македонија и забранува политичка активност во рамките на оружените сили.¹⁴⁰

Системот на националната одбрана се трансформира од систем базиран на регрутирање и на територијална одбрана во систем кој ќе биде инкорпориран во евроатлантските безбедносни структури. Тој вклучува планови за целосно професионализирање на армијата до 2008 година, со соодветна застапеност од сите етнички заедници, адекватно намалување на армијата и осовременување на опремата.¹⁴¹ Македонските оружени сили (APM) ќе се реструктурираат заради создавање мала, ефикасна и современа сила компатибилна со

силите на НАТО и на ЕУ. Во SDR, исто така, се рedefинира улогата на АРМ, која кон крајот на 2005 година го заврши пренесувањето на должностите за заштита на границата на Пограничната полиција. Исто така, ќе се развие ограничен капацитет на АРМ за справување со бунтови, откако етничката албанска опозиција конечно ќе ја одобри ограничената поддршка за полицијата во текот на домашните безбедносни операции.¹⁴²

Со успешниот исход на „Операцијата Конкордија“ предводена од ЕУ, кон крајот на 2003 година, процесот на реформа во одбраната е воден од полтиката на „отворена врата“ на НАТО, која беше реafirмирана на Самитот на Алијансата во Истанбул во 2004 година.¹⁴³ Стратегиската цел да се стане членка на НАТО до 2008 година е двигател на многубројните промени во рамките на АРМ и на одбранбениот систем во Македонија како целина.¹⁴⁴ Во Концептот за национална безбедност и одбрана на Македонија се наведува дека „Одбранбениот систем треба да даде големо значење и да подготви посебни насоки и планови за воведување систем на планирање, финансирање, програмирање и буџетирање во согласност со стандардите на НАТО.“¹⁴⁵

Едно од барањата на НАТО за членство беше деполитизација на оружените сили на Македонија. Меѓутоа, формалниот процес на деполитизација не ги уништи сите политички врски и склоности на елитните класи. Промена на политичката моќ во текот на избори обично значи промена на високи офицери во Министерството за одбрана (МО), Генералштабот и во АРМ.¹⁴⁶ Иако Уставот на Македонија не забранува припадници на армијата да станат членови на политички партии, во член 47 од Законот за одбрана се разјаснува дека „...членување во политичка партија не смее да влијае на задачите, напредувањата, евалуацијата, образованието, дополнителната обука, наградувањето и на другите права на воените лица и на цивилите вработени во АРМ.“¹⁴⁷ Во рамките на АРМ не смеат да се организираат и да функционираат политички партии или граѓански здруженија. Воениот персонал, при извршувањето на службата, не смее да биде раководен од своите политички склоности, ниту пак смее да ги изразува или претставува во текот на вршењето на своите должности или да влијае на други лица. Воените лица не смеат да присуствуваат и да учествуваат во политички собири и на митинзи облечени во униформа, ниту пак смеат да користат симболи на политички партии.

Слично на другите реформи во одбраната на Западен Балкан, реструктурирањето и намалувањето на армијата е една од клучните карактеристики на реформата на одбраната во Македонија. Активната компонента за мирно време на АРМ беше намалена од 16.000 во 2002 година на 12.858 (вклучувајќи и 70 отсто професионалци и 30 отсто регрутирани војници) во 2003 година.¹⁴⁸ Во март 2005 година, вкупниот број членови на АРМ—вклучувајќи ги и вработените во МО—беше 8.869 припадници на цивилниот и на воениот персонал: од кои 1.556 се офицери, 2.120 NCO, 2.679 војници под договор и 1.365 цивили.¹⁴⁹ Во мај 2005 година, бројот на регрутираните војници се проценуваше на околу 10.000.¹⁵⁰ Целниот број, кој се планира да се достигне кон крајот на 2007 година, е 8.460 поединци, вклучувајќи 919 офицери, 1.930 NCO и 817 цивили. Бројот на војници под договор се планира да се зголеми на 4.794, додека регрутирањето се планира да се укине до крајот на 2006 година.

Табела 7: Тековен и планиран број на припадници на АРМ¹⁵¹

	Цивили МО	Цивили АРМ	Офицери АРМ	NCO АРМ	Војници под договор	Вкупно
2005	1149	1365	1556	2120	2679	8869
2007 (планиран и)	453	364	919	1930	4794	8460
Разлика	696	1001	637	190	+2115	409

Извор: МО на Македонија, март 2005 г.

Постои надеж дека намалувањето на оружените сили ќе го коригира диспропорционалниот број на офицерите во сите рангови на офицерската хиерархија. Според Стратегискиот одбранбен преглед (SDR), зацртаниот идеален состав според чинови во МО и во АРМ е како што следува:

Табела 8: Дистрибуција на чиновите во офицерскиот корпус на АРМ

Чин	Планирано во 2007	Процент на вкупниот број	на Тековно	Процент на вкупниот број	Разлика меѓу тековниот и

		официри планиран 2007	за	официри во 2007	планираниот број официри
Генерал	7	0,9	8	0,49	1
Полковник	58	6,3	92	5,59	34
Потполковник	127	14	250	15,19	123
Мајор	205	22	284	17,25	79
Капетан 1-ва класа	0	0,00	94	5,71	94
Капетан	223	24	451	27,40	228
Поручник	243	26	356	21,63	113
Потпоручник	56	6,1	111	6,74	55
ВКУПНО:	919	100,00	1646	100,00	727

Извор: Македонски Стратегиски одбранбен преглед, Скопје 2004.

Промената од армија базирана на регрутирање во професионална армија треба да биде завршена до крајот на 2007 година. Поврзан со ова е и војниот професионален образовен систем на Македонија, кој претставува клучна точка за процесот на реформа на одбраната во земјата. Единствената постојна Воена академија е формирана во 1995 година со главна задача да образува, обучува и обезбедува професионален развој на персоналот на АРМ.¹⁵² Меѓутоа, поголемиот дел од обуката на Академијата во моментот е во мирување поради вишокот официри во сите чинови. Последната класа дипломирани кадети беше прогласена за технолошки вишок. Има уште една преостаната класа дипломци и се очекува и таа да биде прогласена за вишок.¹⁵³ Постојат различни модели за трансформирање на Воената академија кои би ја инволвирале Академијата во професионалниот развој на офицерите. Меѓутоа, се чини дека нема волја за трансформација на оваа институција. Доколку се сака Воената академија да опстане како институција, таа очигледно мора да се трансформира за да ги исполни стандардите на НАТО за воено обучување. Во моментот, Воената академија нуди само краткотрајни (6-месечни) курсеви за обука за NCO. Новоодобрената офицерска професионална армија ќе зема кандидати за официри директно од Универзитетот. Меѓутоа, Работната група на NCO предвидува дека обуката за NCO ќе се врши исклучиво во Командата за обука на Генералштабот. Таа сега нуди основни и напредни курсеви за NCO.

Покрај националните институции за обука, американската фирма Booz, Allen & Hamilton (BAH)¹⁵⁴ и Советодавниот тим на НАТО (NAT) им даваат консултативни услуги на МО и на АРМ. И двата субјекта се вградени во МО (види и во наредното поглавје). ВАH им дава совети на министерот, државниот секретар и на државните советници во рамките на МО во сферата на планирање, буџетирање, логистика, човечките ресурси и обука за јазици. Исто така, ВАH соработува со Генералштабот, првенствено со секторите на Генералштабот како G1 (Персонал), G3 (Обука) и G4 (Логистика). Нејзините договорни цели се утврдени со годишниот план за акција на американската Команда во Европа (US EUCOM), при што главна цел е трансформацијата на МО и на АРМ. Целта на NAT е да им помага на МО и на АРМ да ги исполнат стандардите на НАТО и да верификува дека стандардите во однос на декларираниите единици се спроведуваат. До тој степен, NAT тесно соработува со Генералштабот и спроведува чести инспекции на единиците на АРМ на територијата на Македонија.

Реструктурирањето на МО и на АРМ е дел од процесот за зголемување на бројот на припадниците на етничките малцинства во редовите на одбранбените институции во Македонија. Барањето е 25 отсто од сите места во АРМ да се пополнат со етнички Албанци. Во моментот, 2,54 отсто од персоналот во оружените сили се Албанци, наспроти 92,79 отсто етнички Македонци.¹⁵⁵ Се планира да се зголеми и бројот на другите малцински заедници (Бошњаци, Роми, Срби, Турци и Власи) во АРМ (Види Анекс, табела 1).

Во моментот, во рамките на офицерските редови има 1.227 офицери етнички Македонци, додека само 68 се етнички Албанци. Етничкиот сооднос до 2013 година треба да се смени во поизбалансиран однос од 591 спрема 232. Во сегашната кадровска структура на МО има 415 Македонци и само 16 Албанци. Меѓутоа, во рамките на Министерството има и определен број етнички Албанци од висок ранг; на пример, раководителот на Секторот за кадровски прашања и заменикот министер за одбрана се Албанци.

Табела 9: Етнички состав на персоналот на МО

	Тековно вкупно	Планирано вкупно	Разлика
--	----------------	------------------	---------

		број за 2013 година	
Македонци	415	205	-210
Албанци	16	81	+65
Турци	-	12	+12
Роми	-	8	+8
Срби	10	6	-4
Бошњаци	2	3	+1
Власи	9	1	-8

Извор: МО на Македонија, март 2005 година

Во март 2005 година МО одобри две програми за интеграција на малцинствата во АРМ и во МО.¹⁵⁶ Целта на едната програма се кандидати со универзитетско образование, додека другата ги има за цел лицата со гимназиско образование за пополнување на офицерските и подофицерските места во АРМ и во МО. Програмата за интеграција на малцинствата со универзитетско образование мора да биде завршена до 2013 година според Охридскиот рамковен договор, кој бара пропорционална застапеност на сите етнички заедници во државните служби.

Табела 10: Интеграција на Албанците со универзитетско образование во единиците на оружените сили во 2005 г.

Единици	Тековно	Планирано	Разлика
МО	16	81	+65
Воена академија	0	4	+4
Воена разузнавачка служба	4	17	+13
АРМ	0	11	+11
Вкупно	20	113	+93

Извор: МО на Македонија, март 2005 година

Од 2006 година бројот на офицери етнички Албанци во рамките на АРМ ќе се зголемува секоја година, до вкупниот број од 136 во 2013 година.

Табела 11: Интеграција на Албанците со универзитетско образование во АРМ во 2006–2013 година

2006	+50
2007	+52
2008	+6
2009	+6
2010	+6
2011	+6
2012	+5
2013	+5
Вкупно: 2006–2013	+136

Извор: МО на Македонија, март 2005 година

За лицата со гимназиско образование, планот за интеграција треба да биде завршен до 2007 година со само мало зголемување на бројот на Албанците на 77.

Интеграцијата на малцинствата во АРМ воопшто е мошне контроверзно прашање во Македонија, главно поради тоа што имплицира намалување на застапеноста и на местата отворени за Македонците. „Традиционалистите“ меѓу македонските офицери силно се спротивставуваат на интеграцијата на Албанците, тврдејќи дека тие немаат никакви патриотски врски со Македонија. Лидерите на опозициските партии, исто така, мислат дека единствената причина за реинтеграција на малцинствата би требало да бидат нивните професионални квалификации и вештини, а не нивната етничка припадност.¹⁵⁷

Има и други проблематични прашања. На пример, во 2005 и на почетокот на 2006 година беа спроведени два курса за аспиранти за подофици од малцинските заедници. Поради оперативни причини (т.е. финансии), секој од двата курса беше спроведен како стандарден курс за аспиранти за НСО без какво било насочување на вештините. Резултатите на двата курса беа измешани, при што значителен дел од кандидатите за НСО не беа во можност да дипломираат. Очигледно е дека АРМ се обидува да ги исполни барањата на Охридскиот рамковен договор, што резултира или со помалку дипломирани кандидати од малцинствата или со дипломирање на неквалификувани поединци во редовите на НСО.

Исто така, постојат културни разлики меѓу етничките групи кои можат да оневозможат достигнување на некои од целите удврдени во Охридскиот рамковен договор. На пример, сегашниот закон за воена служба предвидува средно образование како минимум за стекнување право за влегување во АРМ. Меѓутоа, некои етнички групи сè уште немаат пристап до високото образование, или сметаат дека високото образование не е потребно. Ова е проблем кој треба да се решава на национално ниво, бидејќи е значително надвор од границите на традиционалните барања на одбраната. Сепак, интеграцијата на малцинствата во АРМ се смета за главен услов за влез на земјата во НАТО, и Алијансата очекува нејзино целосно спроведување од страна на македонските власти.

Осовременувањето и набавката на нова опрема мора да одговори на предвидените способности и капацитети на АРМ и да биде сообразно со регулативите и со буџетските проекции на НАТО. Специјалните сили имаат приоритет во добивањето нова опрема.¹⁵⁸ Заедно со плановите за купување нови материјали, Македонија мора да се ослободи од застарената и од вишокот воена опрема.¹⁵⁹ Процесот на ослободување од таквите материјали започна со уништувањето на тенковите Т-55 во јануари 2004 година со одлука на Владата. Согласно Планот за осовременување веќе се уништени 61 тенкови, додека преостанатите 30 тенкови, исто така, ќе бидат уништени. Четири авиона SU-25 се повлечени од употреба и МО се надева дека ќе најде сигурен партнер за размена на овие авиони за други средства или за услуги за одржување. Отстранувањето на советското оружје е мошне контроверзно. Меѓутоа, тоа се смета за дел од процесот на осовременување на АРМ и за компатибилно со стандардите на НАТО. Меѓутоа, од гледна точка на НАТО не станува збор за компатибилност, туку за фактот дека Македонците имаат малку пари за одржување на советските тенкови и авиони.¹⁶⁰

Решена да ги реформира своите оружени сили главно со користење на домашни буџетски средства, Македонија во 2004 година го утврди својот буџет за одбраната на 6.108 милиони денари (122 милиони американски долари), што беше речиси 2,3 отсто од планираниот БДП.¹⁶¹ Буџетот за одбраната во 2005 година изнесува 6.413 милиони денари (122 милиони американски долари), што изнесува околу 2,4 отсто од БДП.¹⁶² Сепак, надворешната помош останува главен извор на воениот развој во Македонија. На пример, во 2003 година САД одобрија речиси 12 милиони долари —вклучувајќи и поддршка за

специјалните сили—за подобрување на мобилноста на единиците, воспоставување ИТ-систем сообразен со стандардите на НАТО и за изградба на полигонот Криволак како регионален центар за обука на „Јадранската повелба“.

Повеќе показатели на учинокот укажуваат на напредок во реформата на одбраната во Македонија. Меѓутоа, Македонија сè уште има недостатоци во однос на исполнувањето на некои стандарди на НАТО. Воениот буџет на земјата сè уште не е во можност да одговори на барањата на НАТО. Во последно време, НАТО побара развој на дополнителни единици со специјализирани способности и, што е поважно, национален Центар за извидувачки операции (ASOC). Меѓутоа, овие дополнителни задачи не се изводливи според тековниот буџет за одбрана на Македонија. Минималните проектирани трошоци за национален ASOC изнесуваат 23 милиони американски долари. Првично, се сметаше дека на барањето за ASOC најдобро ќе се одговори преку регионално решение и дека тоа е пореално за воените буџети на земјите-учеснички.

Евроатлантска интеграција

Во 1993 година македонското Собрание усвои одлука земјата да побара евроатлантска интеграција, а во 1995 година Македонија се приклучи на програмата Партнерство за мир (PfP). Советодавен тим на НАТО (NAT) постојано е сместен во МО на Македонија. Овој тим е составен од советници на армиите од различни земји-членки на НАТО назначени во NAT за периоди кои се движат од 3 до 6 месеци. Меѓутоа, кратките периоди на назначување на офицерите не NAT значително ја отежнуваат изградбата на постојни односи базирани на доверба со нивните колеги од МО или од АРМ. Во последно време, на пример, преку билатерални договори, Франција успеа да обезбеди претставник во NAT за кадровски прашања и човечки ресурси за двегодишен период. Ова ќе обезбеди континуитет во овој сектор кој е од критично значење за НАТО. Главната цел на NAT е да обезбеди поддршка и помош на АРМ и на Генералштабот во исполнувањето на стандардите на НАТО. Постигнат е договор за различни задачи во рамките на Акцискиот план за членство (MAP) и на PfP за да се обезбеди Македонија да ги исполни барањата за полноправно членство во НАТО. Членовите на тимот даваат совети и се во можност да обезбедат дополнителни информации или обука според барањата.¹⁶³

НАТО и РМС

Индивидуалната програма за партнерство на Македонија (IPP) се состои од пет поглавја, кои ги опфаќаат политичките и економските услови, одбранбените и воените прашања, прашањата на ресурсите, безбедносниот статус и правните прашања. Исто така, Процесот на партнерството за планирање и ревидирање (PARP) обезбедува алатка за поттикнување на меѓусебната оперативност меѓу Македонија и НАТО во областите на зачувувањето на мирот, хуманитарните мисии, како и во операциите за барање и спасување. Исто така, тој придонесува за транспарентноста во планирањето на одбраната. Покрај тоа, MAP во април 1999 година започна со давање насоки за реформите на одбраната во Македонија. Како и во случајот со другите аспиранти за НАТО, Македонија поднесе Годишна национална програма (ANP) за подготовките за членство. Целите и работниот распоред во ANP се ажурираат секоја година.

Секојдневниот притисок за постигнување на трансформациските цели и на стандардите на НАТО го применува американската фирма Booz, Allen & Hamilton (BAH). BAH и NAT се справуваат со бирократијата и со постсоцијалистичкиот менталитет во Македонија.¹⁶⁴ Запрашани за односот меѓу НАТО и BAH во Скопје, претставници на НАТО изјавија дека нивниот советодавен тим има главна улога во процесот на реструктуирање на АРМ и користи координиран приод со BAH, кои, исто така, се стремат кон истите цели.¹⁶⁵ Запрашани, претставници на BAH изјавуваат дека тие ја имаат главната улога во трансформацијата на МО и на АРМ и дека членството во НАТО претставува пресвртница во тој процес. Очигледно е дека постои определено професионално ривалство. Крајниот резултат е дека двата ентитета се обидуваат да ги раздвижат македонското МО и АРМ напред, кон една современа одбранбена структура.

Поради ограничениот карактер на сите билатерални стратегиски документи, не постои можност да се дефинира фактичкото влијание на стратегијата за интеграција во НАТО врз трансформацијата на АРМ. Само ANP служи како главен извор на информации за реструктуирање на оружените сили на Македонија.¹⁶⁶ Конзистентно се повторуваат концептите на меѓусебната оперативност, стабилност, соработка и учеството во мировни операции за да се опише овој процес на трансформација и неговите цели.¹⁶⁷ Понекогаш изгледа дека идејата за членство во НАТО стана некаков вид догма во Македонија, без

друга алтернатива.¹⁶⁸ Најновата анкета на Институтот за демократија, солидарност и граѓанско општество во Македонија покажува дека јавната поддршка за членство во НАТО изнесува 68,89 отсто, 13,97 отсто од анкетираниите се изјасниле против, додека други 13,49 отсто немаа никакво мислење за тоа, а 2,67 отсто воопшто не одговориле.¹⁶⁹

Европска унија

НАТО и ЕУ имаат заеднички интерес на Западен Балкан, а тоа е појава на стабилни, просперитетни и мирни демократии. За да се постигне ова, Алијансата и Унијата користат различни орудија. Главната алатка од страната на ЕУ е процесот на стабилизација и асоцијација (SAP), додека за НАТО, главните алатки се PfP и MAP. Македонија во април 2001 година потпиша Договор за стабилизација и асоцијација (SAA), додена на 9 ноември 2005 година доби статус на „кандидат“ за членство во ЕУ.¹⁷⁰ Меѓутоа, кандидатскиот статус беше даден без никакви цврсти изгледи или рокови за започнување преговори за членство.¹⁷¹ Во моментот, ЕУ се фокусира на четири суштински области на поддршка на Македонија: демократија и владеење на правото, економски и општествен развој, правосудство и внатрешни работи, и политика за заштита на животната средина.¹⁷² Доколку на Македонија и се дозволи да започне преговори за пристапување, таа ќе биде во можност да бара средства за институционални и за други реформи во многу поголем обем отколку што дозволува сегашниот финансиски аранжман—познат како Помош за реконструкција, развој и стабилизација на заедниците (CARDS).¹⁷³ Според неодамншени анкети, македонските граѓани силно го поддржуваат приклучувањето во ЕУ и се чувствуваат убедени дека земјата е на пат кон членството. Податоците од Секторот за европски прашања од мај 2004 година покажаа дека 91,4 отсто од македонските граѓани одговориле позитивно на прашањето за прием во ЕУ.¹⁷⁴ Значи, сите политички партии во Македонија го вклучиле членството во НАТО и во ЕУ меѓу своите приоритети.¹⁷⁵ Како и во другите балкански земји, можноста за приклучување во НАТО предизвика особен интерес во Македонија во 2002-2003 година, делумно бидејќи се смета за полесно од исполнувањето на многу подеталните барања на ЕУ; и делумно поради симболиката за локалните земји кои се трансформираат од „потрошувачи“ во „производители“ на стабилноста. Повеќе показатели на перформансот покажуваат напредок во односите на Македонија со ЕУ. Меѓутоа, Македонија сè уште има недостатоци во однос на исполнувањето на стандардите на ЕУ.¹⁷⁶

Перцепции за закани и регионална соработка

Во сите стратегиски документи се наведува дека нема никакви закани од конвенционална војна во Македонија.¹⁷⁷ Меѓутоа, најчесто согледуваната закана меѓу етничките Македонци е независниот статус на соседно Косово. Голем број етнички Македонци се надеваат дека Косово никогаш нема да добие независност бидејќи тоа би претставувало преседан за албанската заедница во Македонија, што би било катастрофално за развојот на македонското мултиетничко општество.¹⁷⁸ Од друга страна, Владата и претседателот на Републиката даваат дипломатски изјави во кои го поддржуваат решавањето на статусот на Косово од страна на меѓународната заедница. Некои македонски политичари силно ја поддржуваат независноста на Косово. Меѓу нив е и заменикот министер за одбрана Талат Цафери, кој изјави дека тоа е негов личен став.¹⁷⁹ Албанската заедница во земјата, исто така, не гледа никаква опасност ако на Косово му се даде независност.

Јадранскиот процес, кој ги опфаќа Албанија, Хрватска и Македонија, во Македонија се смета за регионално средство кое овие земји лесно, низ процесот MAP, ќе ги однесе до крајната цел – членство во НАТО.¹⁸⁰ Се спроведуваат различни активности на различни експертски нивоа, како и активности за обука заради тестирање и унапредување на оперативните капацитети, готовноста, ефикасноста и распоредувањето на трупите на земјите-учеснички. Македонското МО го понуди полигонот Криволак како регионален центар за обука за оружените сили на земјите од Јадранската повелба.¹⁸¹

Политичко насочување на реформата на одбраната

Исполнувањето на критериумите и стандардите за одбранбена способност на НАТО може да претставува сила за воена реформа и за демократска трансформација, но, тоа исто така ја обврзува Македонија да ги усвои политичката култура и односите меѓу цивилниот и воениот сектор на земјите-членки на НАТО. Овој однос се наоѓа во процес на развој, при што повремено доаѓа до напредок.

Македонскиот Парламент врши надзор над Владата во прашањата на одбраната и на безбедноста и ги усвојува Националните стратегии за безбедност и одбрана.¹⁸² За прашањата од безбедноста и од одбраната е одговорна Парламентарната комисија за

одбрана и безбедност. Исто така, до Комисијата мора да се поднесуваат извештаи за разузнавачките и одбранбените операции.¹⁸³ Иако во моментот буџетот за одбраната се презентира пред Комисијата во завршна форма, за одобрување или за неодобрување, Комисијата во последно време е во можност да влијае и на спроведувањето на буџетот барајќи квартални извештаи за расходите. Меѓутоа, имајќи го предвид широкиот дијапазон функции на комисијата и теми што таа треба да ги надгледува, некои македонски експерти се сомневаат дека Комисијата има капацитет ефикасно да ги извршува своите функции. Теоретски, Парламентот има влијание над буџетот за одбрана, но тоа нужно не е случај во практиката. Буџетот за одбрана доаѓа пред Парламентот во својата завршна фаза без за него претходно да се спроведени консултации или дискусија.¹⁸⁴ Таквата ситуација претставува доказ дека Собранието останува на маргините на политичките развои, играјќи ја улогата на „гласачка машина“ за одлуките донесени од претседателот и од премиерот.¹⁸⁵

Ставовите на локалните експерти за критичната улога на Парламентот во Македонија многу не се разликуваат. Некои се на мислење дека ситуацијата не е вистински подобрена по 2002 –2003 година, а македонското Собрание никогаш повеќе не било „гласачка машина“ како со сегашната влада.¹⁸⁶ Другите гледаат само незначителен напредок, особено во однос на МО за прашањата на буџетот; но, воопшто, влијанието на Парламентот врз Владата во однос на прашањата на буџетот останува слабо. Ова ја покажува разликата меѓу уставните одредби и маргиналната улога на Собранието во Македонија во стварноста.¹⁸⁷

Друга значајна институција во цивилната контрола на армијата претставува претседателот кој го избираат директно граѓаните и според тоа, не е одговорен пред Собранието. Исто така, во однос на законодавниот огранок, претседателот поседува право на вето за усвојување на законите. Тој е врховен командант на АРМ и ги усвојува главните стратегиски документи како што се Одбранбената стратегија и Одбранбениот план. Главниот дел на должностите на претседателот се врши преку укази. Нивното станување оперативни се прави преку МО и Генералштабот. Според Уставот, претседателот е на чело на Советот за национална безбедност (NSC).¹⁸⁸ NSC треба да ги разгледува прашањата од значење за националната безбедност и да му дава совети на претседателот и препораки на премиерот и парламентот. Според некои, тоа е мошне „нејасна институција“ која

функционира нетранспарентно.¹⁸⁹ Компетенциите на владата во прашањата од одбраната се оставени на МО; но, има недостиг на правна јасност во однос на прецизната позиција и одговорност на министерот за одбрана. Најзначајното прашање е дали министерот одговара пред премиерот или директно пред претседателот. Иако неконзистентностите на Законот за одбрана имплицираат поблизок однос со претседателот, тоа нужно не е случај во практиката. Одлуките на NSC можат да бидат блокирани од Владата, а претседателот може да ги блокира иницијативите на Владата во безбедносната и во одбранбената сфера.¹⁹⁰

Поделбата на овластувањата на извршната власт не е јасно дефинирана со Уставот и зависи од наметливоста на поединците кои ја вршат функцијата, а не од претседателот или од министерот. Според Уставот, министерот за одбрана е одговорен само пред Владата. Додека одговорноста на Генералштабот и на началникот на Генералштабот е нејасна. Претседателот го именува или разрешува началникот без одобрение од Парламентот, но законот предвидува началникот на Генералштабот да е одговорен пред претседателот и пред министерот за одбрана.¹⁹¹ Некоординираноста меѓу претседателот, премиерот и министерот за одбрана беше извор на непријатности за време на етничкиот конфликт во 2001 година, бидејќи од сите три институции доаѓаа контрадикторни наредби.¹⁹² Слично со Албанија, толку сложените односи меѓу претседателот и прмеиерот НАТО ги смета за типични за регионот.¹⁹³

Освен ова, постои општ недостиг на соработка меѓу извршниот и законодавниот огранок, што делумно резултира од социјалистичкото наследство на извршното владеење.¹⁹⁴ Меѓуетничкиот фактор, кој мора да се земе предвид во процесот на одлучување, воопшто не ја поедноставува соработката. Во Собранието се присутни три политички партии на албанската заедница, од кои една секогаш е во владејачката коалиција.¹⁹⁵

Инволвираност на НВО и организации за социолошко-политички истражувања

Во Македонија има стотици невладини организации, меѓутоа само мал број од нив се сериозно инволвирани во безбедносната и во одбранбената политика. Експертизата е ограничена на владини и на меѓународни учесници или на приватни консултативни компании, како што се НАТО, DCAF, Пактот за стабилност или ВАН.¹⁹⁶ Воените медиуми

во Македонија покриваат воени прашања главно со теми кои имаат за цел да создадат јавна поддршка за членство во НАТО.¹⁹⁷ Меѓутоа, известувањето на цивилните медиуми од време навреме е критички ориентирано, но како и во другите земји на Западен Балкан, новинарите во Македонија стогаш се обвинуваат дека се „неквалификувани за да известуваат за безбедносни и за одбранбени прашања“.¹⁹⁸ Новинарите се обвинуваат и дека не се во можност безбедносни прашања да им ги направат разбирливи на обичните луѓе.¹⁹⁹ Генерално, за воени прашања не се дискутира на големо во општеството, а новинарите тврдат дека информациите кои им се обезбедени по пат на официјалните конференции за печат на МО не се задоволителни.²⁰⁰

Сепак, во моментот ставот кон воените лица во Македонија се движи од неутрален до општо позитивен. АРМ се уште ужива забележливо позитивна перцепција на старата Југословенска народна армија (ЈНА). Војската и воената професија уживаа респектабилна позиција во поранешна Југославија. Ова се базирало на заедничкото искуство на републиките за време на Првата светска војна. Меѓутоа, оваа перцепција ги сече етничките линии, а постои веројатност дека мислењето на младите Македонци е дека не треба да се обврзуваат. Општо земено, да се биде воен офицер во една земја со стапка на невработеност од 37,5 отсто се смета за сигурна работа со обезбедено сместување во рамките на службата и со разумни одмори во рекреационите области. Исто така, тоа е извор на стабилен доход (Види Анекс, Табела 2). Според тоа, има малку примери на офицери кои доброволно заминуваат од активната служба.

Слично на Албанија, МО во Македонија има потреба од Стратегија за комуникација и за јавни односи за реформа на одбраната. Важно е да се надмине единствениот фокус на членството во НАТО, дури иако нема алтернатива за евроатлантската перспектива. Македонското МО има голем број успешни приказни да презентира и предизвици кои треба да и се објаснат на јавноста, колку и да се чувствителни (на пример, прашањето на интеграцијата на малцинствата во АРМ). Нова информативна кампања на МО, според тоа, би требала да има за цел не само привлекување на јавната поддршка, туку и би требало да служи како извор на информации во објаснувањето каква е реформата, зошто таа мора да се спроведе, какви поволности и носи на Македонија посебно и на регионалната соработка

и стабилност во целина. Како и во случајот со Албанија, воените медиуми се орудие кое веќе го има во земјата; меѓутоа, и тоа има потреба од реформа.

Воспоставување соодветен систем за раководење на одбраната и доброфункционирачка воена бирократија слична на другите држави-членки на НАТО останува предизвик за Македонија. Овие аспекти треба да привлечат поголемо внимание и поддршка на меѓународните учесници кои го насочуваат процесот на реформа. Меѓутоа, националните институции треба да бидат претпазливи во однос на предизвикот од идната сопственост на реструктурирањето на одбраната и да се запрашаат како таа може да се негува во Македонија каде што меѓународните организации играат главна улога? Негативните последици на реформата на одбраната, како што е затворање на бази и губење работа, исто така се мошне чувствителни во Македонија. Од оваа перспектива, на институциите кои се одговорни за прашањата на безбедноста и на одбраната им е потребна нова стратегија за јавни односи и за комуникации за подобро објаснување и промовирање заради локална прифатеност на процесот на реформата на одбраната

Конверзија на одбраната

Реструктурирање во Македонија: воени пензии и индивидуална одговорност

МО применува различни мерки за намалување²⁰¹ на АРМ, вклучувајќи и раскинување на работни договори, користење надворешни соработници за несуштинските функции и предвремено пензионирање. Од 2003 до март 2005 година, воениот персонал вкупно го напуштиле 1.971 лица. Меѓу нив, 222 беа вработени во МО, додека 1.749 беа отпуштени од службата во АРМ.²⁰²

Табела 12: Одлив на воен персонал (2003–3/2005)

	Пензионир ање	Лично барање	Дисциплинс ки мерки	Смрт	Неисполнув ање на барања	Договорно префрлањ е	Вкуп но
Офицери	167	16	1	4	0	152	340
NCO	89	14	6	1	0	367	477
Професион	0	113	37	2	167	219	538

ални војници							
Граѓани	278	23	4	4	0	85	394
Вкупно	534	166	48	11	167	823	1749

Извор: МО на Македонија, март 2005 год.

Значи, предвременото пензионирање ќе биде главна опција за спроведување на планираното намалување на армијата. Вкупниот број на војници кои бараат предвременно пензионирање до 2007 година ќе достигне 892 (255 офицери, 172 NCO и 465 граѓани).

Табела 13: Предвременно пензиониран воен персонал

Година	Офицери	NCO	Граѓани	Вкупни
2003	107	54	195	356
2004	31	24	67	122
2005	48	31	50	129
2006	35	33	77	145
2007	34	30	76	140
Вкупно	255	172	465	892

Извор: МО на Македонија, март 2005 год.

Друга мерка со која се овозможува натамошно намалување на армијата е префрлување на некои функции од МО на други државни агенции. До крајот на 2005 година, околу 187 припадници на воената служба ќе бидат префрлени од МО во Директоратот за спасување и заштита, додека 270 лица ќе бидат префрлени од МО во Центарот за управување со кризи. Уште 200 граѓани кои се занимаваат со производствени услуги во рамките на АРМ (како што е катеринг и одржување) ќе бидат преземени од други државни компании и агенции.²⁰³ Вкупно 823 офицери и NCO ја прекинале својата служба во АРМ во 2004 година и биле префрлени во Граничната полиција на Министерството за внатрешни работи. До крајот на 2005 година, дополнителни 660 лица биле префрлени од АРМ во државната Гранична полиција.²⁰⁴ Во АРМ во 2004 и во 2005 година беа организирани курсеви за преквалификација само за персоналот на АРМ кој требаше да се префрли во Државната гранична полиција (Министерство за внатрешни работи).²⁰⁵

До неодамна немаше расположливи никакви дополнителни мерки за демобилизираните офицери и NCO од аспект на поддршка за преквалификација или реинтеграција, освен општите пензиски бенефиции. Меѓутоа, сите припадници на персоналот кои заминуваат од АРМ сè уште немаат право на воена пензија.²⁰⁶

Пензии и надоместоци

Согласно Законот за одбрана и воена служба, за да се квалификува за „старосна пензија“, припадник на воената служба треба да биде на возраст од 64 години (62 години за жени). Старосната пензија се определува според должината на стажот на поединецот. Според владини подзаконски акти, на пензионираните полицајци и поранешни офицери им се даваат дополнителни 30 отсто од нормалниот износ на пензијата.²⁰⁷ Кон крајот на 2002 година, имаше 275.446 корисници на пензиското и инвалидското осигурување. Во тоа време севкупниот број на пензионерите во Македонија изнесуваше 249.421 лица, од кои само 3.083 беа воени пензионери.²⁰⁸ За да се здобие со воена пензија, припадник на воениот персонал треба да поминал 35 години во оружените сили (30 години за жени воени лица). „Законот за предвремено пензионирање“ (кој важи за период од 2003–2007 година) ги регулира надоместоците на поранешните офицери кои се принудени да заминат од армијата поради намалувањето на армијата. Воените офицери кои до овој момент земале предвремена пензија добиваат надомест за период до пет години стаж. Ова е единствената мерка во Македонија за поддршка на реинтеграцијата на демобилизираниот персонал.

Парламентот неодамна усвои амандмани, побарани од МО, на Законот за воена служба и на Законот за одбрана со кои на министерот му се дава овластување да разрешува припадници на воената служба по основ на технолошки вишок, како и да се одобри старост од 55 години за воена пензија, со 25 години стаж. Овој амандман има за цел да ги хармонизира пензионирањето и стажот со концептот за развој на офицерската професионална кариера одобрен од министерот за одбрана. Првичното предвидување за пензионирање на припадници на воената служба беше 607 лица кон крајот на 2005 година. Меѓу оваа бројка 186 се офицери, 109 NCO и 312 цивилни вработени. Планираното финансирање за предвремена пензија изнесува 23.490.138 евра (за период 2003–2007

година) и овие средства се алоцирани од државниот буџет.²⁰⁹ Со оглед на таканареченото правило 55/25 на МО, многумина клучни поединци ќе имаат право да заминат од служба. Тоа има потенцијал да создаде непосредно „одлевање на мозоците“ и сериозно да го попречи работењето и процесот на трансформација. Според тоа, МО во моментот усовршува систем за селективно задржување, за да им се овозможи на клучни поединци да останат во служба над границата од 25 години.

Првичниот концепт за поддршка на припадниците на службата кои се принудени да заминат од АРМ како дел од процесот на намалување предвидуваше мал надомест кој би им се понудил во зависност од нивниот воен чин, плата и времето минато во АРМ. (Лицата кои немаа 35 години стаж во АРМ немаа право на предвремено пензионирање, ниту пак на какви било други пензиски надоместоци). Нивниот надомест не можеше да биде повисок од осуммесечната плата. На пример, еден 35-годишен капетан кој служел во АРМ околу 17 години и заработува плата од 300 евра месечно не би добил повеќе од пет плати (1.500 евра) како надомест. Доколку едно воено лице замине од АРМ доброволно пред да го одработил минималниот број години, тој нема право на никаков надомест. Групата на предвремено пензионираните без 35-годишен стаж—чиј број е непознат—не е вклучена во статистиките на МО. Овие поединци не се корисници на „Законот за предвремено пензионирање“.

Освен оние без пензиски бенефиции, има уште една критична група на која треба да и се посвети внимание: поранешни герилци на таканаречената Ослободителна армија на Албанците, ОНА (NLA). Овие поединци учествуваа во етничкиот конфликт во 2001 година и не беа инкорпорирани во посебниот „Закон за обештетување“ бидејќи сè уште се сметаат за непријатели на државата наспроти тоа што им е дадена целосна амнестија. Семејствата на борците на ОНА кои загинале во акција немаат право на каков било надомест, додека сите етнички Македонци имаат право на оваа помош.²¹⁰ Јавната дебата по ова прашање предизвика негативна реакција од албанската заедница. Демократска унија за интеграција (ДУИ), исто така, најави дека доколку државата ги наградува македонските „бранители на татковината“ за нивните услуги, тогаш треба да се разгледа и прашањето на социјалното обештетување на семејствата на борците на ОНА загинали или ранети во акција.²¹¹

Само некои учесници во граѓанската војна од 2001 година од албанската страна се веќе вработени од страна на АРМ и од цивилните администрации.²¹² Од друга страна, албанските политичари кои учествуваа во етничкиот конфликт во 2001 година се добро интегрирани во цивилниот живот. Во Собранието се застапени три албански партии. ДУИ—најпозната како политичко крило на ОНА²¹³—е дел од владејачката коалиција. Нејзиниот член Талат Џафери е поранешен борец на УЧК во Косово, а сега ја презема функцијата заменик министер за одбрана. Началникот на Генералштабот на поранешна ОНА, генерал Гзим Острени, е заменик претседател на македонското Собрание. Меѓутоа, некои експерти сметаат дека е доволно цинично тоа што искусни борци станале цивилни политичари. Всушност, само искусните борци беа успешни во станувањето цивилни политичари во Парламентот, со што се „реинтегрираа“ во цивилниот живот на најдобар и најпрофитабилен начин.

Македонското професионално пренасочување: поединечна одговорност и учество

Првичната перспектива на МО беше јасна во однос на преквалификацијата на воениот персонал кој ја напушта армијата—тоа се сметаше за *неефикасно* со оглед на економската и социјалната ситуација во Република Македонија. Според податоците од македонскиот Завод за статистика, стапката на невработеност во Македонија изнесува 37,5 отсто, што ги вклучува сите образовни профили.²¹⁴ Според тоа, Македонија до неодамна немаше нацрт-програма за професионално пренасочување. Иако две програми за *интеграција* на етничките малцинства од страна на македонското МО беа неточно презентирани за време на различни работилници како програми за реинтеграција, овие програми, всушност, немаат никаква врска со професионално пренасочувањето на демобилизираниот персонал.

Во почетокот на 2006 година, МО и Амбасадата на Норвешка во Скопје потпишаа договор за проектот за професионално пренасочување LEPEZA (мас. *spectra*).²¹⁵ Целта на проектот е да се најдат алтернативни професии за офицерите отпуштени како вишок за да се обезбедат учесниците со вештини и знаења кои би ги направиле поконкурентни на пазарот на труд.²¹⁶ Проектот за професионално пренасочување ќе има капацитет да прими 700 лица годишно. По завршувањето на периодот на трансформација на АРМ, годишниот прилив и истовремено одлив на воениот персонал од АРМ ќе изнесува вкупно околу 700 лица

годишно (Види Анекс, Табела 3). LEPEZA е конципирана на тој начин да им помогне на офицерите на армијата кои ја напуштаат армијата со преодни совети и со образовни можности заради подобрување на нивните квалификации и ниво на конкурентност на цивилниот пазар на труд. Оваа цел се планира да се постигне по пат на двофазен период.

Првата фаза целосно се остварува со средства на МО и се состои од совети и преодна помош за пишување биографии (CV), учење на тактика за интервјуа, тестирање на способностите и.т.н. Првиот чекор од проектот, кој може да вклучи и можности за примена на микро-кредитирање, е отворање на „Преоден центар“ во Скопје.²¹⁷ Во центарот ќе се обучува персонал кој ќе работи на помагање на отпуштениот воен персонал да најдат цивилни професии. Втората фаза, која сè уште е во фаза на планирање, е образовна компонента и може да се состои од обука за јазици, академски програми и обука за занимање. Освен во Скопје, Министерството за одбрана планира да отвори уште два регионални центра во Штип и во Кичево.

Владата на Норвешка донираше 200.000 евра за опрема за проектот за професионално пренасочување. Велика Британија, Шведска и Данска, исто така, ветија финансиска помош.

На пример, конципирана е информативна кампања за македонската програма за професионално пренасочување, која на првичното ниво ќе биде финансирана со 25.000 евра донирани од Обединетото Кралство. Примарниот фокус на кампањата ќе биде пред македонската јавност да се презентираат информации за професионалното пренасочување. Обидот за внатрешна комуникација ќе се оствари преку внатрешни публикации на ниво на МО и серија брифинзи за командно информирање кои ќе им бидат презентирани на сите единици. Се очекува таа да биде спроведена за време на 2006 година. Се планира LEPEZA да продолжи и по периодот на трансформација и таа се смета за елемент од критично значење за новиот систем на професионална армија. Бидејќи сите офицери се на договорен систем, ќе има постојан одлив на персонал од службата, при што LEPEZA ќе им помага на овие поединци во реинтегрирањето во цивилниот живот. Се планира по 2007 година LEPEZA да се финансира од национални ресурси.

Ставот на македонското МО е дека поддршката за професионално пренасочување и реинтеграција претставува признание на поединецот за лојално завршената воена служба. Меѓутоа, МО, исто така, ја нагласи и поединечната одговорност на учесниците кон оваа цел, бидејќи тие често не се квалификувани за цивилен живот и не исполнуваат неколку неопходни барања. На пример, за време на нивната едукација на Воената академија, офицерите се стекнуваат со диплома за универзитетско образование која не е еквивалентна со онаа добиена во цивилниот образовен сектор. Друг фактор што ја попречува реинтеграцијата на воениот персонал е високата стапка на невработеност во Македонија. Само овој фактор е индикативен за критичниот недостиг на работни можности во земјата, што го оптоварува процесот на реинтеграција во целина.

Иако македонската програма за професионално пренасочување штотуку ги добива контурите, во моментот фокусирајќи се само на ориентација по воената служба, таа би можела да се истакне како скромна, но долго очекуван придонес по силниот интелектуален притисок на меѓународните организации за социолошко-политички истражувања кои помогнаа за организирање серија средби и работни групи за прашањата на реинтеграција.

Иако македонската програма за професионално пренасочување претставува само скромна напор, таа е мошне очекувана и добредојдена иницијатива која следи од работата на многу меѓународни експерти и организации за социолошко-политички истражувања, кои помогнаа за организирање серија средби и работни групи за ова прашање.

Конверзија на базите: продажба и странски инвестиции

Македонија ја наследи југословенската одбранбена структура базирана на стратегијата на територијална одбрана.²¹⁸ АРМ не поседува големи воени бази и затоа конверзијата на имотот се фокусира на мали објекти. Има вкупно 112 воени објекти кои треба да се трансформираат или да се изврши нивен трансфер.²¹⁹ Вкупната површина на земјата со воена инфраструктура изнесува околу 28.562 ха. АРМ мора да се ослободи од својот имот кој нема никаква директна воена функција, од кој што дел опфаќа воени касарни, командни објекти, групи складови, полигони, воени станови, воени кантини, угостителски објекти, воени одморалишта, базени за пливање и воени хотели.

Табела 14: Објекти за конверзија

Недвижен имот	Тековен број	Идентификуван за потребите на МО	За конверзија
Касарни	26	13	13
Командни објекти	9	5	4
Објекти за здравствена нега/ одржување	4	4	
Групи складови	43	24	19
Полигони	16	13	3
Воени станови	12	3	9
Воени кантини	19		19
Угостителски објекти	4		4
Базени за пливање	3	1	2
Воени одморалишта	3	3	
Воени хотели	1	1	
Воени стопанства	3		3
Реформа на земја (парцели)	37	11	26
Деловни објекти	21	1	20
Површина во q/m	3458097	1783902	1674195

Извор: МО на Македонија, март 2005 год.

Во соработка со други државни агенции, МО подготви План за конверзија на воениот имот, чија цел е завршување на преносот и ослободување на воените локалитети до 2007 година. Трансферот на воените локалитети е регулиран со општиот „Закон за поседување недвижен имот“, и според тоа, Секторот за недвижен имот при МО го координира и следи спроведувањето на овој трансфер.²²⁰ Меѓутоа, МО не е исклучиво одговорен за одлучување во овој процес на конверзија и мора да соработува со другите државни агенции. На пример, Агенцијата за приватизација која е задолжена за приватизација на целокупниот државен имот, додека Јавното претпријатие за управување со станбен и

деловен простор е одговорно за процена на вредноста на имотот. Конечно, Државната управа за геодетски работи е инволвирана со регистрирањето на имотот.²²¹ Координацијата меѓу овие единици во однос на постапката на приватизација на воениот имот е мошне нејасна.

Планот за конверзија на националниот имот предвидува различни начини кои би можеле да се применат за трансформација на воениот имот, вклучувајќи: продажба, размена за станови; концесија/давање под наем; пренос на правото за користење на имотот на друго државно тело; пренос на правото за користење и повторно развивање на имотот на локалните администрации.²²²

МО тврди дека приватизацијата на воениот имот е тековен процес. Во април 2005 година, 57 објекти на МО беа идентификувани за трансформација.

Табела 15: Објекти идентификувани од МО за конверзија

Недвижен имот	Број	Трансакција
Воени домови	3	Продажба
	3	Концесија
Групи складови	1	Продажба
	7	Наем
Воени кантини	17	Концесија
Воени стопанства	2	Концесија
Воени угостителски објекти	8	Концесија
Воени касарни	6	Пренос на Министерството за внатрешни работи
Воени погранични пунктови	10	Пренос на Министерството за внатрешни работи
Вкупно	57	

Извор: МО на Македонија, април 2005 год.

Во пролетта 2005 година, различни локалитети беа пренесени на различни начини, вклучувајќи:²²³ 6 воени касарни во Скопје, Крива Паланка, Кочани, Делчево, Борово, Струмица; 6 воени станови во Тетово, Велес, Кичево, Битола, Крива Паланка; 17 воени

кантини (5000 м²) во Куманово, Скопје, Тетово, Петровец, Дебар, Кичево, Велес, Штип, Струмица, Криволак, Прилеп, Охрид, Битола; 2 воени стопанства²²⁴ во Криволак и Петровец.

Во рамките на воената соработка, САД се подготвуваат да инвестираат во инфраструктурата на полигонот за стрелање во Криволак.²²⁵ МО не очекува никакво надворешно финансирање за други цели за конверзија и ниту се пријавило, ниту, пак, се обидело да привлече надворешни средства за конверзија на базите.²²⁶ Треба да се спомне дека за странците нема законски пречки да купуваат имот во Македонија.²²⁷ Сепак, во МО постои очекување дека конверзијата или трансферот на воените бази ќе генерира средства и ќе донесе општествени и финансиски добивки. Стекнатите средства од продажбата на недвижниот имот и на други простори се планира да се искористат во полза на активниот воен персонал, особено за нивно обезбедување со станови за живеење.²²⁸ Овој приод не е необичен за едно општество каде што поранешните офицери имаат право на живеалиште.

Во замена за приватизиранiot воен имот, МО веќе обезбедило 22 стана за живеење за воениот персонал (Скопје - 3, Кочани - 4, Куманово - 13, Велес - 2). Овие објекти беа: деловни простории „Куманово“, (вредност 330.658,13 евра); деловни простории „11 Октомври“ - Куманово, (119.605,89 евра); основен помошен пункт Кочани, (вредност 76.213,60 евра); група складови „Ѓорче Петров“ (објект на МО)— (178.603,39 евра); група складови „Бикановце“ Куманово, (69.956,00 евра); засолниште со двојна намена (Дом на армија)—Велес, (71.764, 00 евра).²²⁹

Институционална структура

За проценка на вредноста на имотот е задолжено Јавното претпријатие за управување со станбен и деловен простор. Меѓутоа, има некои значајни прашања на загриженост во однос на транспарентноста на овој процес и на приватизацијата на воениот имот воопшто. На пример, процесот на приватизација на Воениот стан во Велес беше предмет на истрага на македонските медиуми и беа откриени корупција и врски. Повеќе новинари и членови на опозициските партии беа убедени дека цената за продажба на Воениот стан во Велес е вештачки ниска. Доходот од 71.764 евра беше доволен само да се добијат два стана во замена за зградата. Друго обвинение поврзано со овој „случај на конверзија“ беше

базирано на семејните врски меѓу новиот сопственик на објектот и лидерот на локалната владејачка партија.²³⁰ Наспроти таквите чести обвиненија, МО тврди дека процесот на конверзија и на приватизација се спроведува согласно законските регулативи врз основа на Законот за поседување недвижен имот. Освен тоа, Министерството за одбрана еднаш годишно до Собранието треба да поднесува извештај за напредокот на трансформацијата на имотот, за средствата генерирани со оваа трансформација и за последователните инвестиции заради севкупно промовирање на поголема транспарентност.²³¹

МО не дава никакви информации за еколошките проблеми во воените бази, наведувајќи само дека воените локалитети ги исполнуваат „еколошките, географските, хидролошките, климатските барања пропишани со закон“.²³² Меѓутоа, заеднички напор меѓу МО и на Министерството за животна средина и урбано планирање ќе обезбеди спроведување на мерките за заштита на животната средина.²³³ Во однос на реинтеграцијата, МО не може да понуди никакви позитивни примери на комбинирање на конверзијата на бази со реинтеграцијата и преквалификацијата на вишокот воен персонал.²³⁴ По 2003 година сите тендери за концесија на воените објекти, како што се кантините и фармите подлежат на условот новите корисници да го задржат севкупниот работен персонал најмалку 10 години.²³⁵ За жал, оваа регулатива има мошне одбивен ефект за новите сопственици.

Во споредба со Албанија, конверзијата на воените локалитети во Македонија е релативно транспарентен процес при што некои придобивки се презентираат за време на различни семинари и работни групи. Меѓутоа, слично на Албанија, МО е институција одговорна за спроведување и за контрола на приватизацијата на воениот имот. Последователно, продажбата од издавање под наем на таквиот имот првенствено се користи како средство за генерирање доход за МО. Одделна државна агенција, недржавен учесник или дури и невладина организација би можеле да бидат алтернативна институција за надгледување на овој процес, што би помогнало да се надмине сопствениот интерес на МО и да се ублажат честите обвинувања за пристрасност и корупција во процесот.

Заклучоци

Во услови кога усвојувањето на стратегиски документи, законската рамка и намалувањето на армијата веќе се во завршна фаза, првата фаза на реформата на одбраната во Македонија веќе е завршена. Стратегискиот одбранбен преглед (SDR) ги одразува целите на реформскиот процес; меѓутоа, дури иако е воспоставена националната законска и стратегиската рамка, оваа реформа е водена првенствено од меѓународни учесници, имено механизмот на MAP. Како таква, таа е повеќе меѓународен отколку национален проект.

Засега, стандардите на НАТО позитивно влијаеле на националниот систем за раководење на одбраната, ја коригирале диспропорционалната застапеност во редовите на офицерскиот корпус, и ја стимулирале професионализацијата на APM. Вклучувањето на етничките малцинства во овие редови се смета за природен елемент на воената култура на НАТО. Наспроти сето ова, сè уште е тешко да се процени фактичката состојба на напредокот во доменот на транзицијата и реформата, со оглед дека во повеќето случаи се поставува прашањето на одржливост. Дали трансформираниите институции се способни да опстојуваат сами, да функционираат како што се бара, без надворешни совети и поддршка?

Македонското Министерство за одбрана беше пофалено од НАТО за воведувањето ефикасен инструмент на планирање и буџетирање. За жал, според некои внатрешни извори, кохерентната улога на националните институции во водењето на националната реформа на одбраната останува само номинална. Македонското Собрание се наоѓаше на маргините на воените настани, но со зреењето на процесите на демократската контрола зазема сè поголема улога. Безбедносните и одбранбените структури како што се NSC и MO некои критички ориентирани експерти ги сметаат за мошне „скриени институции“ кои функционираат нетранспарентно, дури иако „чувствителната“ работа на NSC бара, како минимум, некои постапки зад затворени врати. Одговорноста и односот на главните национални учесници во одбранбениот сектор, како што се министерот за одбрана, премиерот и претседателот, не се јасно дефинирани со Уставот. Нивната улога и однос повеќе зависат од наметливоста и личноста на поединците кои ги вршат овие функции.

Истите институционални слабости можат да се најдат и во цивилното општество во целина. Постсоцијалистичкиот менталитет во Македонија надвладува и постои значителна носталгија за деновите на обединета и номинално просперитетна Југославија. Невладините организации во Македонија не се сериозно инволвирани во формулирањето на безбедносната и на одбранбената политика. Медиумите се жртви на општ недостиг на интерес за одбранбени прашања, како и на сопствениот недостиг на експертиза во областа на ова прашање. Малкуте но компетентни критичари кои излегле јавно во однос на реформата на националната одбрана сепак го прават МО мошне нервозно.²³⁶

Тешко може да се процени ефективноста на националните одбранбени институции. Всушност, многу советодавни функции се преземени од надворешни актери, како што се НАТО и ВАН. Советодавниот тим на НАТО (НАТ) е постојано лоциран во рамките на македонското МО и продолжува да применува притисок врз Владата за исполнување на барањата на НАТО за членство. Меѓутоа, НАТО не е во можност само да го надмине постсоцијалистичкиот менталитет на воената бирографија на Македонија. Како таква, улогата на „туркач“ на реформата на одбраната е преземена од приватната американска фирма ВАН. Нивните комбинирани напори би требало да помогнат АРМ да се приближи до стандардите на НАТО.

Успехот на реинтеграцијата зависи од квалификациите, возраста, преквалификацијата ориентирана кон остварување цели на поединецот и пред сè, од капацитетот за апсорпција на регионалната економија на пазарот на труд. Ограничените капацитети за апсорпција во Македонија се најочигледната причина за тоа зошто владата сè уште не понудила каква било преквалификација на поранешните воени лица. Демобилизацијата и реинтеграцијата во Македонија сè уште не создале нови општествени улоги и мрежи или нова професионална ориентација за поранешните воени лица. Наместо тоа, промената од воената професија во поствојничка „кариера“ резултираше со чувство на загуба на личната сигурност и на општествениот престиж, што влијае на себепочитувањето и на позицијата на мажот како глава на семејството. Демобилизираните офицери се принудени да се приспособуваат на надвладувачките шеми на цивилното општество и на слабата национална економија. До неодамна во Македонија немаше расположливи дополнителни мерки за поранешните воени лица од аспект на помош за преквалификација или

реинтеграција, освен општите пензиски бенефиции. Дополнително, не сите порано отпуштени припадници на воениот персонал имаат право на пензиски бенефиции.

Реинтеграцијата на порано отпуштените воени лица останува најслабата точка на македонскиот процес на реформа на одбраната. Иако плановите за преквалификација во Македонија штотуку ги добиваат контурите на програма која е тековно фокусирана само на ориентација по армијата, тоа би можело да се оцени како скромно, но долго очекуван придонес по силниот интелектуален притисок на меѓународните организации за социолошко-политички истражувања кои помогнаа со организирање серија средби и работни групи за прашања на реинтеграцијата.

Отсуството на конципирана, долгорочна и стабилна законска рамка за реинтеграција има негативно влијание на поддршката на населението. Јавното мислење ја поврзува реформата на одбраната не само со евроатлантската интеграција, туку и со затворањето на воените локалитети, загубата на работни места, опаѓањето на животниот стандард, како и со интеграцијата на етничките малцинства. Ова е област каде што најдобро може да се примени експертизата на меѓународните невладини организации. Тие не само што можат да му помогнат на македонскиот парламент во создавањето соодветна легислатива, туку можат да помогнат и за добивање првични средства за програмите за советување и преквалификација на поранешните воени лица.

Конверзијата на воениот имот во Македонија се фокусира на мали објекти без каква било директна стратегиска или воена вредност. Постои План за конверзија за воените локалитети и законска рамка за трансформација на имотот. МО е институцијата која ја спроведува и контролира конверзијата на воениот имот. Последователно, продажбата или давањето под наем на таквиот имот се користи како средство на генерирање доход за МО. Таков систем на заработувачка би можел да ги објасни честите тврдења за корупција против Министерството. Некои од најуспешните примери на преобразување на поранешните воени бази и нивно интегрирање во локалните економски структури во Источна Европа се трансформацијата на овие објекти во станбени области, за образовни цели или во општествени и културни центри. Авторите на оваа студија не беа во можност да најдат такви успешни приказни во Македонија. Од друга страна, на која било недржавна

агенција или за директен трансфер на поранешни бази би било потребно субвенционирање; и дури и во услови кога МО го води процесот на конверзија, такви средства не се расположливи. Истовремено, има очекувања дека преобразбата или трансферот на воените бази всушност ќе ослободи средства и ќе донесе општествени и финансиски добивки за воениот персонал. Сепак, продажбата на воениот имот од страна на МО дури не влијаела на животниот стандард на активниот воен персонал, а да не зборуваме за пензионираните воени лица. Според тоа, жално е што македонската влада не успеала да привлече надворешни средства за конверзија на воените локалитети.

4. Хрватска

Реформа на одбраната

За разлика од развојот на настаните во постсоцијалистичките држави во средината на 90-тите години од минатиот век, Хрватска, како поранешна југословенска република, ги задржа своите традиционални структури на силите, тешкото вооружување и територијалните одбранбени стратегии поради нејзиното искуство во Балканските војни.²³⁷ Истото се однесува и за воената реформа, намалувањето на армијата и бавното реструктурирање на оружените сили за нови задачи. Дури по смртта на Фрањо Туѓман во 1999 година и победата на опозицијата на изборите во 2000 година структурата, целта и големината на хрватските оружени сили (САФ) полака беа ставени под лупа.

Поради концептот на „целосна одбрана“ на Титова поранешна Југославија и огромниот резервоар на персонал во таканаречените Територијални одбранбени сили (ТДФ) во сите југословенски републики, голем број возрасни цивили учествувале во воената обука пред избувнувањето на војната. Оваа обука се покажа од круцијално значење кога Хрватска од ништо требаше да ги формира своите оружени во почетокот и за време на војната во 1991–95 година. Додека Југословенска народна армија (ЈНА), со совјот офицерски корпус во кој доминираа Србите, беше во можност да се потпре на професионалните војници и на својот удел во воената опрема, Хрватска ги имаше само поранешните офицери или војници обучувани во ЈНА, но мнозинството беа цивили кои го зедаа оружјето во рака за да се борат за независност. Таканаречената „татковинска војна“, според тоа, мнозинството Хрвати ја сметаат за војна за изградба на нацијата, со цел хрватското општество да ја одвои својата држава. Оттогаш САФ имаат посебно место во општеството, што исто така се должи на фактот дека Туѓман ги користеше високо политизираните сили за безбедност за да го стабилизира својот полуавторитарен режим и да ја зголеми сопствената популарност како „бранител на земјата“. Според тоа, секоја реформа која и најмалку се однесува на големината и на структурата на САФ е мошне деликатна.²³⁸ Особено, новите задачи на РfP и можеби членството во НАТО во иднина се мошне тешки за САФ поради нивното уникатно минато и последователните настани. Военото образование на персоналот на САФ е мошне ниско. Иако оперативните и борбените капацитети—особено

за класична територијална војна—се многу добро развиени, голем број офицери немаат задоволително образование. Многу „необразовани херои“²³⁹ за време на војната беа унапредени на позиции каде што денес се соочуваат со тензии со старите офицери образовани во ЈНА и младите офицери кои се стекнале со напредна обука на воени академии на Запад.²⁴⁰ Во однос на мерките на МО за намалување и за професионално пренасочување, овие групи веројатно ќе се натпреваруваат за позициите и бенефициите.

Приодот кон реформа на армијата беше изменет во полза на евроатлантските интеграции дури во 2000 година. Од 2000 до 2003 година, реформата на армијата беше предмет на политички игри на различни партии без какви било значителни инвестиции за реструктуирање и осовременување на САФ, со цел тие да можат да се соочат со идните предизвици на меѓусебната оперативност со НАТО. Сепак, Хрватска имаше спроведено некои активности пред да ги трансформира своите структури за војна во структури за мир, што главно беше поддржано од американската приватна воена компанија Military Professional Resources Inc. (MPRI), која веќе беше инволвирана во обуката на САФ за време на војната. Некои услуги на MPRI се жестоко критикувани како услуги со низок квалитет и поради нетранспарентност.²⁴¹ Хрватска беше првиот случај на сеопфатни консултации за воена реформа и подготовка на стратегиски документи од страна на MPRI.²⁴² Првата Национална безбедносна стратегија, како и Одбранбената стратегија на Хрватска од 2002 година беа составени набрзина и без голема инволвираност на парламентарците или на цивилни експерти.²⁴³ Се чинеше дека надворешниот притисок две години по приемот на Хрватска во програмата Партнерство за мир (PfP) на НАТО влијаеше за забрзување на тој процес. Само два месеца по Саборот, хрватскиот Парламент ги прифати двете стратегии и на министерската средба на Евроатлантскиот совет за партнерство на 15 мај 2002 година во Рејкјавик земјата влезе во Акцискиот план за членство (MAP) на НАТО. Тоа не би било можно без усвојувањето на стратегиските документи.

По завршувањето на првите два циклуса во согласност со предусловите на НАТО, Хрватска во моментот се наоѓа во третиот циклус на MAP²⁴⁴, но се надеваше на полноправно членство во НАТО на Истанбулскиот самит во 2004 година. Но, не само непридржувањето на осомничениот за воени злосторства, генерал Готовина кон ICTY, туку и недоволното ниво на осовременост на САФ во тоа време доведоа до тоа на Хрватска

да и биде одбиена апликацијата за полноправно членство.²⁴⁵ Меѓутоа, Хрватска по 2002 година дава свој придонес во операциите на НАТО во Афганистан и во изминатите неколку години учествува во различни маневри со земјите-членки на НАТО. Иако Европската унија поради случајот со Готовина ги одложи преговорите за прием на Хрватска во Унијата, целта на интеграцијата во евроатлантските структури останува високо на агендата на главните политички партии. Јасен сигнал за силниот интерес на хрватската влада за воена реформа е новиот Стратегиски одбранбен преглед (SDR), кој конечно е завршен и чека на усвојување од парламентот. За хрватското МО, SDR е “осмислен како детален попис на одбранбениот систем кој ќе [...] предложи нов концепт”.²⁴⁶ SDR е долгоочекуваната база за сè уште недовршениот План за долгорочен развој (LTDP) на САФ, кој во моментот е предмет на дискусија и веројатно за него ќе биде постигната согласност во пролет 2006 година.²⁴⁷ Работата на SDR започна уште во октомври 2003 година со воспоставувањето на Советот на SDR и Комитетот за развој на SDR. Советот на SDR вклучуваше не само клучни претставници на МО и на САФ, туку и претставници од Кабинетот на претседателот, Владата, Министерството за надворешни работи и Министерството за финансии. Цивилни експерти не беа присутни за време на целиот SDR процес, но Советот и Комитетот одржуваа редовни консултации со седиштето на НАТО и со неговите односни експертски тимови кои ја посетуваа земјата.

Во SDR се заклучува дека по завршувањето на војната пред десет години е постигната голема промена во перцепциите за безбедноста на Хрватска и на регионот како целина. Тој предвидува само мала можност за „конвенционален конфликт, во кој територијата на Хрватска би била дел од едно поголемо воено поле“.²⁴⁸ Колективната, а не индивидуалната безбедност се смета за најполезна стратегија за Хрватска, особено во однос на економијата. И иако SDR не може да ги реши сите тековни проблеми на САФ, тој претставува значајна рамка на LTDP и коригира некои наивни размислувања²⁴⁹ и колебливост за промена кои надвладуваат во секторот на одбраната, вклучувајќи го и следното:

- Задолжителната служба би требало да се укине во рамките на следните пет години
- Флексибилни сили за меѓународни операции во рамките на мисиите на НАТО, ЕУ или ОН наместо тешка територијална одбрана

- Укинување на таканаречените „Б“ резервни сили составени од 76.000 резервисти со редовна обука и основна опрема
- Преостанатите резервни сили ќе ја формираат дополнителната компонента која би се повикувала во случај на национална одбрана (вклучувајќи и компонента од 8000 припадници на резервисти по договор)
- Намалување на активниот воен персонал на 16.000, со дополнителни 2.000 вработени цивили (намалување од сегашниот број од околу 29.000)
- Новото екипирање и осовременување поради ограничените средства би можело да трае до 2015 година—или дури и подолго.

За реформата на одбраната во Хрватска сè уште е потребно многу и голем дел од гореспоменатите напори за осовременување и реструктурирање ќе останат само на хартија во наредните години, доколку веќе ограничените средства не се остварат. На опцијата за одложување на некои мерки веќе се укажува во SDR.²⁵⁰ Доктрините кои се во согласност со НАТО се предвидуваат дури за 2007 година. Но, најзначајна е промената на размислувањата кога станува збор за прашањата на одбраната и на безбедноста во овој кревок регион. Политички круцијалното прашање за полноправно членство—соработката со ИСТУ—се чини дека е решено со апсењето на Готовина на Тенерифе во декември 2005 година. Според тоа, изгледа дека поканата за членство е веројатна во 2006 година.

Евроатлантска интеграција

Во март 2005 година, Европската унија (ЕУ) го одложи започнувањето на преговорите за прием со Хрватска. “Никакви пари за Хаг” беше напишано на некои сидови, рефлектирајќи го не само мислењето на пошироката јавност, туку и продолжувајќи ја колебливоста на политичката класа да го предаде или открие местото каде што се наоѓа генерал Готовина²⁵¹ кој е обвинет дека извршил воени злосторства за време на војната на Хрватска против самопрогласената српска република во регионот Краина. Речиси една година по Истанбулскиот самит во 2004 година, каде што и НАТО го одложи полноправното членство на Хрватска во Алијансата, ова одбивање од страна на ЕУ беше уште еден неуспех за евроатлантските амбиции на Хрватска. Иако во текот на претходните две години соработката со Хаг беше подобрена, случајот на Готовина во тоа време го истакна

сè уште постојниот легат на режимот на Туѓман, не само во ХДЗ, туку и во рамките на Министерството за одбрана кое дури неодамна го запре исплаќањето на пензијата на Готовина.²⁵² Меѓутоа, до октомври 2005 година, ЕУ изненадувачки се премисли и и го даде на Хрватска кандидатски статус кој таа долго го посакуваше. Се спекулираше дека до оваа промена дошло поради изменетото расудување на Главниот јавен обвинител на ОН, Карла дел Понте во однос на соработката на Хрватска со ИСТУ, бидејќи таа веќе беше информирана за планираното апсење на Готовина неколку недели подоцна. Но, најверојатно е дека беше позначен притисокот применет од Австрија во октомври 2005 година за пазарење за прифаќање на кандидатскиот статус на Турција во замена за започнување преговори за пристапување на Хрватска. Сепак, во услови кога Готовина е во Хаг од декември 2005 година, мошне видливите политички прашања на Хрватска изгледа дека се решени.

Исто така, Хрватска веќе е длабоко инволвирана во соработка на планирањето на безбедноста на НАТО и на ЕУ. Иако сè уште не е членка, Хрватска во својот Стратегиски одбранбен преглед од март 2005 година размислува за давање придонес во Борбените групи на ЕУ и на други структури на идната Европска безбедносна и одбранбена политика (ESDP).²⁵³ Сепак, поголемиот дел од планираниот придонес ќе бидат истите единици кои Хрватска ќе ги обучува и екипира за операции и структури предводени од НАТО.

Програми на НАТО со Хрватска

Перспективата на членството во НАТО, во изминатите неколку години, претставува активирачка сила која стои зад реформите во секторот за одбрана на Хрватска. Од нејзиното пристапување во програмата Партнерство за мир (PfP) во 2000 година, Хрватска ги зголеми своите активности и обврски во рамките на оваа програма. Преку Индивидуалната програма за партнерство (IPP), таа учествуваше во 251 настани²⁵⁴ во 2004 година и има намера да учествува во 430 IPP активности во 2005 година.²⁵⁵ Исто така, Хрватска во 2001 година се согласи да го координира Процесот на планирање и ревидирање (PARP) со НАТО, двојазичен циклус за билатерални и мултилатерални консултации за планирање на одбраната. Преку PARP, хрватската страна секоја година ќе се договара за серија партнерски цели (PG) со цел воспоставување на меѓусебна оперативност на CAF со силите на НАТО, и што е уште попростапно, воспоставување

современи структури. РГ не само што обезбедуваат јасни насоки за реформата на одбраната во Хрватска, туку и утврдуваат рокови за секоја цел. Бидејќи Хрватска е стигната до официјалниот статус на аспирант за полноправно членство во НАТО, за сите мерки на PАРP и IРP се информира Акцискиот план за членство (МАР) на НАТО. Покрај тоа, експерти на НАТО, како и билатерални мисии од Обединетото Кралство, САД и од Германија се поканувани од хрватската влада за други многубројни консултации, мисии и работилници. Два експертски тима на НАТО, еден за професионално пренасочување и преквалификација на вишокот воен персонал, а другиот за конверзија на базите, остварија комуникација и се сретнаа со релевантни членови на хрватската страна.²⁵⁶ Експерти на НАТО беа инволвирани и во подготовката на Стратегискиот одбранбен преглед во 2005 година. Покрај тоа, хрватското МО потпиша договори за неколку активности согласно Прашките заложби за способност (РСС).²⁵⁷

Изгледаше дека целиот процес на реформата на одбраната се насочува преку работилници, заеднички вежби и консултации со земјите-членки на НАТО на билатерален и на мултилатерален начин. Иако е тешко да се измери директното влијание на НАТО врз секоја поединечна активност во реформата на одбраната на Хрватска, зголемената брзина на овие реформи и промената на одбранбените стратегии, задачи и капацитети очигледно е поврзана со обврските и роковите утврдени од НАТО. Без опцијата на членството на НАТО и ЕУ и потенцијалните добивки што тоа може да ги донесе, хрватската влада не би ја иницирала реформата на одбраната со оваа динамика.²⁵⁸

Политичко насочување на реформата на одбраната

Хрватската армија, како и другите државни сили за безбедност, беа мошне исполитизирани за време на војната и по 1995 година од страна на режимот на Фрањо Туѓман. Со години квалификуван од Freedom House како "Делумно слободен", режимот на Туѓман се распадна по неговата смрт и по првата промена на владата на изборите во 2000 година. Туѓман, херојот на хрватската војна против Србите од Краина, секогаш поддржуваше силни САФ, и според тоа Генералштабот на САФ успешно одбиваше каква било реформа за еден подолг период.²⁵⁹ Сепак, Хрватска вовеле различни

институционални мерки за да гарантира цивилен надзор и демократска контрола на армијата.

*Парламентарен и цивилен надзор*²⁶⁰

Врз основа на Законот за одбрана и Законот за служби за безбедност, хрватскиот парламент има овластување да решава за главните прашања на одбраната, како и за општиот надзор на силите за безбедност вклучувајќи ги и САФ.²⁶¹ Неговата Парламентарна комисија за внатрешна политика и национална безбедност може да ги свика функционерите од САФ заради сослушување, како и да врши евалуација на сите финансиски и материјални прашања на САФ и на другите безбедносни служби. Исто така, воспоставувањето на Советот за надзор на службите за безбедност (COSS) во 2003 година, кој се состоеше од седуммина независни експерти беше прифатен со акламација. Членовите на COSS имаат право на пристап до извештаите од безбедносните служби и нивниот односен персонал, кои може да ги свикнува на сослушување.²⁶² Иако изгледа дека организацијата е задоволителна и слична на другите мерки за надзор кои се применуваат во европските земји, реалноста кажува поинаку. Во хрватскиот парламент постои општ недостиг на цивилна експертиза за воени и за безбедносни прашања. Поради ограничувањето на четиригодишен мандат, парламентарците во Комисијата тешко можат да го изградат овој капацитет доволно адекватно за да извршат каква било функција на сериозен надзор и контрола.²⁶³ Ова важи и за невладините организации и за истражувачката заедница во Хрватска, каде што во моментот нема доволно експертиза за прашањата на безбедноста.²⁶⁴ Што се однесува до COSS, не само што претседателот на овој совет, познат академски експерт за одбранбени и безбедносни прашања неодамна поднесе оставка од функцијата, туку изгледа дека Министерството за одбрана и Генералштабот сè уште се колебаат да го обезбедат овој форум со бараните документи. Неодамнешен пример на овој проблем е еден скандал поврзан со обвинение за силување и сексуално малтретирање во САФ, бидејќи резултатите на воената истрага ниту беа јавно обелоденети, ниту пак тој беше предаден на односната Парламентарна комисија или на COSS. Во ноември 2004 година, МО нареди истрага во однос на тврдењата направени од една група за човекови права во однос на сексуалното малтретирање во САФ. Оттогаш, Министерството го минимизира значењето на тврдењата. Скандалот избувна кога друга невладина група илезе во јавност со приказни за сексуално малтретирање и силување на

регрути уште во 2000 година. Информацијата дојде од тројца офицери и инволвираше десеттина случаи.²⁶⁵ Исто така, случајот со Готовина дого време покажуваше недостиг на цивилна контрола над сите безбедносни служби во Хрватска, како и постојано наследство на мрежи на режимот на Туѓман.²⁶⁶

Поделба на контролата над САФ

Акумулирана за време на полуавторитарниот режим на Туѓман, претседателот на Хрватска има силна уставна функција како официјален командант на САФ. Тој е претседавач на Заедничкиот комитет за национална безбедност (JNSC) кој ги вклучува, меѓу другите, и премиерот и министерот за одбрана. Иако овластувањата на претседателот се намалени од страна на сегашниот претседател Месиќ, некои области на потенцијален конфликт меѓу претседателската функција и владата или МО остануваат.²⁶⁷ Иако министерот за одбрана ги контролира воените институции, буџетот и процесот на планирање, стратегиските одлуки треба да се носат со консензус од страна на претседателот, премиерот и JNSC. Иако сегашната организација изгледа разумно избалансирана, таа би можела да доведе до конфузија во случајот на напад или на вонредна состојба.²⁶⁸ Меѓутоа, постојаните дискусии во однос на компетенциите на претседателот и на премиерот над секторот за одбрана ја намалија ефикасноста на демократската контрола над САФ и над другите агенции за безбедност.²⁶⁹ Институционална организација со силен претседател често пати доведува до проблеми со поделбата на контролата над оружените сили, што е заеднички проблем во речиси сите републики на поранешна Југославија. Иако во Македонија тоа е помалку изразено прашање бидејќи претседателот и премиерот се од иста политичка партија, во Албанија и во Хрватска тоа често до значително значаен степен се меша со процесот на реформа на одбраната.

Воопшто кажано, воените реформи во Хрватска веќе се вградени во добро развиените демократски структури и култури и во брзо растечката економија. По две демократски промени преку редовни избори, Freedom House по 2000 година ја рангира Хрватска како "слободна". Исто така, според Бертелсмановиот индекс на трансформација (Bertelsmann Transformation Index) земјата се смета за консолидирана и демократска пазарна економија, што е значајно кога ќе се спореди со случајот на Албанија и на Македонија.²⁷⁰ Иако демонстрациите за поддршка на Готовина во Задар и во други крајбрежни градови во

декември 2005 година покажаа дека во Хрватска сè уште постои едно националистичко малцинство, мнозинството од Владата го поддржа трансферот на Готовина во Хаг. Денационализацијата на хрватската политика по смртта на Туѓман дефинитивно има силно влијание на денационализацијата на САФ и на подобрувањето на цивилната и на демократската контрола.

Конверзија на одбраната

Намалување на армијата и професионално пренасочување во Хрватска: Програма SPECTRA

Слично на ситуацијата во Србија и Црна Гора, владата на Хрватска треба да реши—главно поради буџетски причини—да ги намали и реструктурира своите оружени сили без притоа да има какви било стратегиски документи во сила за да се определат идните задачи и со нив поврзаната сила и структура на САФ. Покрај буџетските причини, одложувањето на разгледувањето на потребите од намалување на оружените сили беше предизвикано и од жестокото спротивставување и колебаљивоста кон процесот на намалување од страна на самите САФ, како и од здруженијата на воените ветерани.²⁷¹

Како што е споменато погоре, хрватската влада еден подолг период немаше јасна стратегија за реструктурирање и намалување на хрватските оружени сили. За време на режимот на Туѓман не постоеше посебен интерес за тоа прашање. САФ, заедно со другите сили за безбедност, формираа значајна база на моќ за режимот, и дури и по 2000 година, официјалните лица останаа колебаљиви во однос на идејата за намалување поради јавниот и внатрешниот притисок.²⁷² Кон оваа тенденција придонесе и доцнењето на Националната безбедносна стратегија и на Одбранбената стратегија

Сепак, развојот на програма за намалување, преквалификација и реинтеграција за вишокот воен персонал на САФ беше инициран кон крајот на 2001 година врз основа на Програмата за активност на хрватската влада за периодот 2000-2004 година. Првиот нацрт на предлог-проектот беше објавен во мај 2002 година, завршниот нацрт беше одобрен од Владата на Хрватска на 3 октомври 2002 година и во 2003 година беше воспоставена Програмата за грижа за отпуштените воени лица и транзиција (SPECTRA), при што првиот тим во

рамките на проектот почна да работи во мај, а другите два во септември 2003 година.²⁷³ Како посебна единица на Министерството за одбрана во Загреб беше воспоставен Одделот за транзиција, координативно тело за програмата.

Целна група

Главна цел на програмата SPECTRA е поддршка на персоналот на хрватските оружени сили отпуштени од 2002 година до денес. Иако нивниот главен природ кон намалувањето на армијата треба да биде доброволен процес, големиот број припадници на персоналот кои се ослободени од должноста ја наметнува потребата дека некои можеби треба да бидат принудени да заминат не по своја волја. Проектот SPECTRA првично предвидуваше 11.000 членови на САФ како технолошки вишок до крајот на 2006 година.²⁷⁴ Меѓутоа, планираниот број од 3.286 лица за отпуштање во 2002 година се зголеми на над 8.000.²⁷⁵ Сè на сè, Одделот за транзиција (ТО) регистрира 14.632 лица ослободени од должност до крајот на 2005 година. Со новата одлука во Стратегискиот одбранбен преглед (SDR) за намалување на оружените сили на персонал од 16.000 припадници, ќе се зголеми и бројот на поединците кои имаат право на помош преку SPECTRA. Споредувајќи ги проекциите на персоналот во првичниот документ на SPECTRA од 2002 година со сегашните бројки обезбедени од ТО, изгледа дека има некои нерегуларности. Дури и броевите на фактичката големина на САФ во 2002 и во 2003 година се сменети во сегашните документи. Хрватска сега, кон крајот на 2005 година веќе стигна до бројката од 19.520 лица која беше предвидена за 2006 година.

Табела 16: Проекција на бројот на персоналот на САФ и бројот на персоналот кој ќе биде отпуштен од 2002–2005 година

Година	2002	2003	2004	2005
Почетна големина	40.714	31.936	27.864	23.742
Организациско отпуштање	2.117	0	0	0
Број на пензионирани лица	2.998	490	615	790
Други форми на природно одлевање	663	582	507	432
Отпуштање на вишокот персонал	3.000	3.000	3.000	3.000
Вкупно годишно отпуштање	8.778	4.072	4.122	4.222

Краен број	31.936	27.864	23.742	19.520
------------	--------	--------	--------	--------

Извор: Презентација на SPECTRA во Меѓународниот центар за конверзија во Бон, декември 2005 год.

Од овие 14.632²⁷⁶, над 9.000 лица добиле покана од SPECTRA да ја потврдат својата квалификуваност за помош. До крајот на 2005 година, 2.100 поединци добиле помош од SPECTRA.²⁷⁷ Поради нејзините буџетски и структурни ограничувања, SPECTRA е во можност да помогне само на 800–1.000 отпуштени припадници на воениот персонал годишно. Според тоа, планираната поддршка на некои воени ветерани и инвалиди во рамките на програмата во моментов е оставена на други владини иницијативи и на проекти на здруженијата на воените ветерани. Воопшто, повеќето од отпуштените лица или ја прифатиле опцијата за предвременно пензионирање или за исплата на отпремнина, што го поставува општото прашање дали во Хрватска навистина беше потребна една високо софистицирана програма за прераспределба.²⁷⁸

Правото на поддршка од SPECTRA за речиси сите отпуштени лица како и немањето критериуми да се одреди кој треба да ја продолжи службата во САФ, е мошне критикувано прашање. Некои припадници на воениот персонал не би требало да бидат охрабрувани да заминат од САФ преку поволностите што ги нуди SPECTRA.²⁷⁹ Особено за време на првите години од намалувањето и од спроведувањето на SPECTRA, проценките покажуваат дека околу 10–15 отсто од персоналот кој ја напуштил службата се високо образовани лица, додека некои дури имаат поминато обука во воени институти на партнерски држави на НАТО. Споменатото ривалство меѓу старите „необразовани воени херои“ и младите офицери со знаење на странски јазици и со обука во НАТО доведе до определени фрустрации за вторите, бидејќи младите офицери се соочуваат со тешкотии при „искачувањето на скалилото“ наспроти тоа што добиле дополнителна обука за идните меѓуоперативни задачи со НАТО.²⁸⁰ Министерството за одбрана го негира ова тврдење, иако резултатите од една анкета на Меѓународната организација за миграција (ИОМ), се чини, го поткрепуваат. Постои веројатност образованите припадници на оружените сили да се поподготвени за доброволно напуштање на армијата и за последователна помош од SPECTRA бидејќи нивните шанси и можности на сегашниот пазар на труд во Хрватска се

поголеми. Сепак, за идните задачи на САФ во евроатлантските структури, ова одлевање на ресурсите би можело да се покаже штетно на подолг рок.

Институционална организација за преквалификација и професионално пренасочување

Приодот кон спроведувањето на SPECTRA е меѓуресорен, што значи дека се инволвирани сите релевантни министерства и дека прифатиле да спроведат одредени делови од програмата SPECTRA.²⁸¹ Меѓуресорниот надзорен комитет ја има одговорноста за севкупното раководење со програмата—иако ова повеќе претставува симболична и политичка задача—додека Меѓуресорниот оперативен совет се состанува на секои три месеци и го ревидира статусот на спроведувањето на програмата.²⁸² Меѓутоа, главното тело е Одделот за транзиција кој дејствува мошне независно, но одржува тесна комуникација со другите партнери. Првичниот документ на проектот предвидуваше тесна соработка со невладините организации на спроведувањето и надзорот на програмата, но тоа не беше остварено.²⁸³ Една таква соработка би била вистински корисна за програмата. Согласно нивната дефиниција како невладина организација, тимот на SPECTRA, всушност, ги вклучи здруженијата на хрватските воени ветерани во програмата како потенцијални НВО партнери. На една средба со претставник на такво здружение²⁸⁴ беше ставено до знаење дека тие здруженија сè уште се мошне одвоени од SPECTRA, но дека програмскиот персонал на SPECTRA би сакал потесно да соработува со нив со оглед дека тие имаат соодветни средства, но немаат доволен капацитет да ги спроведат проектите за ветераните.²⁸⁵ Засега, горенаведеното здружение ја финансираше обуката за „ловци за работа“ за да им помагаат на ветераните и на другите клиенти на SPECTRA.

Покрај Одделот за транзиција стациониран во МО, самата програма се состои од четири таканаречени Мобилни транзициски тимови (МТТ) сместени на локации во Загреб, Риека, Осиек и Сплит. Сите МТТ имаат вработени советници, психолози, социолози, економисти и адвокати. Во моментот во МТТ работат 19 лица.²⁸⁶

Една мошне уникатна дополнителна компонента на програмата SPECTRA се состои од инволвираноста на Меѓународната организација за миграција (ИОМ). За разлика од сличните проекти во Босна и Херцеговина²⁸⁷, ТО стапи во контакт со ИОМ со барање да воспостави комплементарна програма на активностите на SPECTRA. ИОМ и персоналот на

SPECTRA и на МО тогаш спроведоа заедничка работилница за развој на PRIOM или RASDP—Помош за реинтеграција на отпуштени воени лица од одбраната. Во февруари 2004 година, IOM и МО потпишаа договор за соработка. Наместо вдвојување на функциите и на напорите, како што често се случува, експертите и проект менаџерите од IOM се интегрирани во структурите на SPECTRA истовремено останувајќи независни во спроведувањето на своите активности. IOM има три потканцеларии во просториите на МО во Загреб, Осиек и во Сплит, кои покриваат четири региони на Хрватска. Седум советници едуцирани за обука, бизнис, психологија како и за војска (тројца поранешни офицери) работат како мобилни тимови и ги посетуваат своите корисници дури и во оддалечените села.²⁸⁸ Програмата RASDP поддржува само поединци кои веќе се избрани од SPECTRA и кои ја завршиле работилницата за ориентација за да ги зголемат своите шанси за вработување. IOM се определи главно да им помага поединци кои живеат во таканаречените „Области од посебен интерес за државата“ (ASSC), како што се регионите погодени од војната. Пред воспоставувањето на програмата, таа спроведе сондажа на пазарот на труд во рамките на ASSC за да постигне активностите кои се организираат во согласност со RASDP да одговорат на локалните барања.²⁸⁹ Главниот фокус на активностите според RASDP е самовработувањето.

Програми и активности

Нацрт-програмата SPECTRA од 2002 година предвидуваше широк дијапазон активности за вишокот воен персонал, почнувајќи од задолжителни работилници за ориентација и транзиција до понуда на кредити за работодавачите и дополнителни средства за самовработување. Некои од овие активности, особено заеми и плаќања и поддршка на мали и средни претпријатија не се остварија поради недоволни средства.²⁹⁰ Наместо тоа, тимот на SPECTRA од Одделот за транзиција реши да се фокусира на севкупната PR кампања со цел да ја подигне свеста во рамките на CAF, како и во хрватското општество за SPECTRA, за транзициските работилници и за генералната поддршка и соведованите услуги кои му се нудат на вишокот персонал. По завршувањето на работилницата, учесниците можат да изберат меѓу добивање помош за вработување, самовработување или обука за занимање. Со оглед на сè поголемиот број отпуштени воени професионалци, оваа помош овозможува процесот на вработување побрзо да се движи напред наместо да мора

да се чека да се соберат соодветни средства за спроведување на поелаборирани програми за поддршка.

Беше планирано транзициските работилници да траат четири дена, но мошне брзо беа скратени на три дена за да се зголеми бројот на корисниците. Работилниците се спроведуваат во сите четири канцеларии на SPECTRA во земјата и, генерално, се користат исти методи, со исклучок на неколку незначителни разлики (види го примерот на Осиек подолу). На еден транзициски курс се собира мешана група луѓе според ранг и возраст, а организаторите, исто така, се обидуваат во секоја група да вклучат и отпуштени припаднички на воениот персонал, иако ова оди тешко поради малиот број на жените во САФ. Трите дена се структурирани на следниот начин:

Прв ден:

По општиот вовед и вежби за кршење на мраз, учесниците пополнуваат прашалник и изведуваат тест на способности. Потоа сите учесници учествуваат во интервју за работа кој се снима и анализира третиот ден. Другите теми првиот ден вклучуваат законски регулативи, лична вредност, техники за решавање на проблеми, и креирање на индивидуален транзициски план за секој учесник.

Втор ден:

Вториот ден сите учесници го елаборираат својот транзициски план на кој продолжиле да работат претходната вечер како домашна работа. Покрај тоа, вториот ден е „ден на кариерата“ со писмени вежби за пишување придружни писма, биографии (CV) како и вежби за барање работа и како да му се пријде на потенцијалниот работодавач.

Трет ден:

Третиот ден, главно, поминува во заедничка анализа на интервјуата за работа снимени првиот ден. Покрај тоа, успешните корисници на програмата SPECTRA доаѓаат да зборуваат за нивното сегашно вработување или бизнис. Исто така, ИОМ обезбедува преглед на опционалните активности за поддршка на RASDP. Конечно, сите учесници добиваат официјален сертификат.

Како активност по завршувањето на работилниците, советниците по два дена контактираат со учесниците. Има три официјални советодавни сесии (иако на некои им се потребни и повеќе) за учесниците да ги одредат своите цели за вработување во иднина и да изберат

една од програмите за поддршка. Иако уште од самиот почеток се планираше да се следи успехот на учесниците во наредните две години, ова е намалено на временска рамка од една година—повторно поради структурните и финансиските ограничувања на SPECTRA.²⁹¹

Иако досега нема детална евалуација на влијанието на програмата, првичните успеси на SPECTRA укажуваат на позитивен учинок, имајќи ја предвид севкупната економска ситуација во Хрватска и особено пазарот на труд. До октомври 2004 година, 1.100 корисници учествуваа во активностите на SPECTRA, од кои 40 отсто беа вработени, 16 отсто успеја да се самовработат, додека 20 отсто започнуваа сопствен бизнис. Натомошни 12 отсто завршиле дополнителна стручна обука.²⁹² Во интервјуата во април 2005 година, програм менаџерите на SPECTRA открија незначително различни бројки според кои само 30 отсто од вкупно 1.600 корисници се вработиле, 23 отсто се самовработиле, а 15 отсто се здобиле со стручна обука. До декември 2005 година овие бројки се сменија, повторно, сега со 2.100 корисници од кои само 20 отсто се вработиле и 42 отсто се самовработиле. Иако промените во бројот на вработените и самовработените се мошне значителни, поиндикативна е промената во фокусот на бизнис советниците кон самовработување, бидејќи можностите за вработување на поранешниот воен персонал можат потешко да се лоцираат. Персоналот на SPECTRA, исто така, објасни дека на оние корисници кои не успеале да најдат вработување не им недостигаат способности или квалификации, туку дека тие не сакаат да се вработат. Некои наоѓаат работа на црниот пазар, што им помага да го одбегнат намалувањето за пензиско осигурување од 50 отсто, со кое нормално би се соочиле кога би се вработиле на редовниот пазар.²⁹³

RASDP на Меѓународната организација за миграција уште од самиот почеток беше фокусиран на поддршката на вишокот персонал главно за самовработување. Средствата на организацијата се користат за коспонзорирање на купувањето опрема, за обезбедување дополнителна обука, кофинансирање на адаптацијата на деловни објекти, дејствување како колатерал за започнување компании и за поддршка на корисниците при добивање лиценци и законски овластувања за својот бизнис.²⁹⁴ Персоналот на ИОМ ја воведува програмата на транзициските работилници на SPECTRA и односните кандидати добиваат формулар за регистрирање (2.800 се веќе испратени) кој тие треба да го поднесат ако се заинтересирани

за учество во RASDP. Засега, 1.445 лица кои биле отпуштени побарале поддршка од ИОМ. Проектниот тим во март 2005 година потпиша 667 договори за реинтеграција, од кои 222 се во областа на Загреб и Ријека, 263 во областа на Осиек и 182 во областа на Сплит.²⁹⁵ До крајот на 2005 година севкупниот број корисници е зголемен на 1.002 при што 852 се самовработиле, а 153 се вработиле на пазарот. Кофинансирањето на опремата беше најчестиот вид помош (76 отсто), што резултираше со тоа околу 82 отсто од сите корисници или да ја продолжат или да започнат активност за самовработување. Околу 73 отсто го избрале земјоделството како област за самовработување, како што е одгледување добиток и чување пчели и.т.н. Имајќи го предвид потенцијалното пристапување на Хрватска во ЕУ, овој избор за некои клиенти би можел да се покаже како ризичен на подолг рок бидејќи земјоделството од помал обем би можело да потпадне под тежок пазарен притисок. Прашани за ова, менаџерите на ИОМ не убедуваа дека ги информираат своите клиенти за инволвирањето ризикот и дека успешно лобираат за воспоставување задруги и здруженија; советниците на ИОМ за ова прашање соработуваат и со Министерството за земјоделство.²⁹⁶ Исто така, бидејќи повеќе клиенти веќе поседуваат земја, имаат искуство во земјоделството и сакаат поголема поддршка, ИОМ гледа доволно перспективи да го поддржи природот за формирање задруги и здруженија, дури иако конкуренцијата од европскиот пазар би можела да го отежне тоа.

Со проектот се планира во 2005 година да им се помогне на 650 поединци. Иако следењето започна уште во септември 2004 година со 65 случаи, сè уште е премногу рано да се оценува успехот и одржливоста на помошта за реинтеграција на ИОМ. Меѓутоа, флексибилноста на програмата и високата мотивираност на тимот би можеле да укажат на просперитетен напор, имајќи постојано предвид дека ИОМ сервисира некои од економски најтешките региони во земјата. Советниците редовно лично ги посетуваат своите клиенти, возејќи дури до најоддалечените села и фарми. Исто така, плановите на ИОМ RASDP вклучуваат проширување на нивната поддршка на поширока група невработени воени ветерани кои добиваат само мала помош преку законските права, активностите на Министерството за ветераните од татковинската војна и некои здруженија. Од околу 20 отсто од невработените лица во Хрватска, 10 отсто се воени ветерани, што изнесува околу 34.000 поединци.²⁹⁷ Според проценките од војната, околу 350.000 мажи и жени поминале низ САФ од 1991 до 1995 година.

Покрај различните заеднички активности и структури на SPECTRA и на IOM, RASDP исто така, придонесе за првата јасна анализа на целната група/корисници од аспект на нивното образование, возраст и социоекономската ситуација.²⁹⁸ Просечната старост на корисниците е околу 40 години, но околу 20 отсто од клиентите се под 35 години, што е мошне необично со оглед на проблемот на „стариот“ персонал на САФ и нивниот предизвик да го задржи и да регуртира помлад персонал. Иако само 32 отсто од клиентите имаа специјализирано воено образование, околу 6 отсто беа универзитетски дипломци, додека над 35 отсто тврдеа дека имаат добро познавање на англискиот јазик, нешто што би било корисно за идната интеграција на САФ во евроатлантските структури.²⁹⁹ Студијата исто така го докажува тврдењето дека повеќето членови на САФ биле „цивили кои се фатиле за оружје“: 63 отсто од персоналот биле вработени (56 отсто) или самовработени (7 отсто) пред да се приклучат на САФ, што претставува голема предност за каков било вид помош за реинтеграција. Како што беше објаснето во разговорите со персоналот на IOM, повеќето „клиенти“ се заинтересирани за самовработување (80 отсто), од кои 61 отсто ја сметаат за поволна идејата за купување опрема преку програмата на IOM.

Финансирањето и натаму останува еден од основните проблеми на двата проекта. Уште од самиот почеток раководството на SPECTRA предвиде прекумерно голема сума од надворешни донатори проектирајќи ја на околу 54 отсто од севкупниот буџет, односно на прекумерни 120 милиони американски долари.³⁰⁰ Засега, Одделот за транзиција мораше да ги спонзорира сопствените структури, а трошоците за персоналот изнесуваа околу 100.000 евра, сума со која се планираше да се покријат потребите за само една година, а не три.³⁰¹ Во моментот, раководството на SPECTRA се обидува да ја добие координацијата на идниот проект за конверзија на базите за да собере повеќе пари за професионално пренасочување преку очекуваниот профит од продажбата или од давањето под наем на воениот имот.

SPECTRA и RASDP се соочуваат со поголема побарувачка отколку што се во можност да задоволат. Само во Регионалниот центар Осиек има 300 лица на листата на чекање бидејќи транзициските курсеви се пополнети до јуни 2006 година.³⁰²

Препораки

Иако SPECTRA и нејзината компонента IOM, исто така, се борат за средства, нивната работа изгледа дека има позитивни изгледи во наредните две години. Институционалната организација и активностите на двете организации се добро осмислени и применети. Сепак, некои аспекти остануваат критични:

- Постои потреба од примена на јасни критериуми со што ќе се спречи младите и/или војниците обучувани од НАТО (за НАТО и за други меѓународни мисии) не само да не заминуваат од САФ туку и да добијат бенефиции според програмата на SPECTRA.
- На овие офицери им се потребни подобри можности за градење на кариерата и за унапредување во рамките на САФ.
- Цивилните НВО, а не само здруженијата на ветераните би требало да бидат поинволвирани во курсевите за професионална ориентација, особено во случај со вишокот персонал со воено искуство, за да се помогне нивната реинтеграција во цивилната средина.
- Исклучителната соработка со IOM би требало да овозможи натамошна соработка со други меѓународни развојни програми во Хрватска.
- Иако SPECTRA и IOM обезбедија некои податоци за програмите и за нивните корисници, тие сè уште немаат детална евалуација на тековната ситуација на поранешните корисници. Една таква анализа би можела да и овозможи на програмата SPECTRA да оствари контакти со донатори за дополнителни средства.
- IOM, исто така, планира во својата програма да ги вклучи и воените ветерани без редовни армиски бенефиции. Одделот за транзиција на SPECTRA би требало да размисли и за едно такво проширување, што би можело да доведе до заедничка програма со Министерството за воени ветерани и со различни здруженија на ветераните.

Конверзија на базите: Профит за осовременување?

Голем број одбранбени инсталации во Хрватска во последните години се затворени, а дополнителен број ќе бидат затворени во наредните десет години. Според новите проценки, воените власти ќе имаат потреба од само 1/3 од сегашниот број на

инсталациите. Оние кои ќе останат под нивна контрола ќе треба да се осовременат во согласност со современите стандарди.

Иако хрватските оружени сили (САФ) беа создадени од ништо за време на војната во 1991-1995 година, новата независна држава наследи многу воени бази и локалитети на својата територија. Некои од нив беа поранешни локалитети на ЈНА, на силите за територијална одбрана и други, додека другите беа одржувани од Министерството за внатрешни работи (МВР) за неговите специјални сили. Покрај тоа, некои воени локалитети во 1992 година веќе беа ставени под контрола на градовите и на окрузите. Класификацијата на воениот имот таа година покажува вкупно 657 воени локалитети, од кои 511 беа под контрола на МО, 43 на МВР и 103 на градовите и на окрузите.³⁰³ Различното сопствеништво и типологија (ЈНА/TDF) на овие локалитети доведе до одредена иритираност од аспект на севкупните пресметки за локалитетите кои се задржуваат и на оние кои се префрлени на други државни агенции, заедници или во Фондот за приватизација.³⁰⁴ Тоа ја покажува потребата за посистематска пресметка за да се презентира прецизен преглед на статусот на конверзијата на базите во Хрватска.

Прашањето на напуштените и на тајните локалитети на силите за територијална одбрана би можело да создаде одредени тешкотии во Хрватска.³⁰⁵ Како што може да се види во Босна и Херцеговина, складовите на TDF за оружје и тајните локалитети претставуваат еколошко и безбедносно прашање и според тоа, се закана за локалните заедници. Не е јасно колку голем е тој проблем во Хрватска и како досега тој е решаван.

Иако трансферот на воени локалитети започна уште во 1992 година—при што 64 од 511 локалитети веќе беа пренесени во 1995 година—не постоеше систематска постапка за конверзија на базите. Се чини дека за време на војната стратегиски важните бази едноставно беа напуштени за да се ослободат пари и персонал на САФ за воениот напор.³⁰⁶ Засега не постои систематска анализа за тоа што се случило со тие локалитети. Слично на прашањето на намалувањето на силите, трансферот на базите—а да не зборуваме за конверзијата воопшто—не беше високо на агендата на Туѓмановата влада, која се обидуваше да ја одржи својата сила за да спречи нов напад на поранешната југословенска република и да ја задржи власта наспроти домашната опозиција. Од 1996 година до смртта

на Туѓман во 2000 година, беше извршен трансфер само на 22 локалитети, во споредба со 25 и 41 во 2002, односно во 2003 година.³⁰⁷

Немањето стратегиски документи и долгорочни планови за оружените сили имаше слично влијание на процесот на трансферот на локалитетите и конверзијата, како и на намалувањето на воениот персонал. Сè на сè, ова влијание резултираше со отсуство на систематски приоди; ад хок продажба на имот; и со немање јасна анализа за идните потреби за интеграција во рамките на евроатлантските безбедносни структури. Во последно време, МО и владата сфатија дека прашањето на воените објекти е скапо прашање, но такво кое исто така може да генерира добивка доколку се иницира структуриран приод за трансфер и за конверзија. Меѓутоа, сè уште има недостатоци за конкретни и успешни идни чекори во процесот. Во Националната годишна програма за третиот циклус на Акцискиот план за членство (MAP) презентирани на НАТО, МО ја нагласува потребата од осовременување на значајните воени локалитети, како и од продажба на некои објекти за собирање пари за CAF и за SPECTRA.³⁰⁸ Тоа го утврдува и рокот за воспоставување конкретен трансфер и програма за конверзија со водечкиот оддел на МО и за сите законски прашања (имотните права и.т.н.) да бидат решени до крајот на 2004 година. Врз МО по ова прашање е зголемен и надворешниот притисок. Кабинетот на претседателот на Хрватска поднесе официјално барање до МО да состави систематска листа на сите воени објекти и на нивниот статус.³⁰⁹ МО назначи работна група со задача да усоврши план за конверзија на вишокот објекти. Меѓутоа, проблемот на немањето Долгорочен развоен план на CAF, кој би можел да укаже кои воени објекти, всушност, би биле потребни за идните задачи, сè уште постои. Иако сега циркулира нацртот на LTDP, претставници на НАТО укажаа дека тие не очекуваат официјално усвојување до пролетта 2006 година.³¹⁰ Дури иако Стратегискиот одбранбен преглед од март 2005 година беше сметан за значаен чекор кон LTDP, тој повторно одложува донесување јасни одлуки. На примет, во SDR се споменува финансискиот товар на одржувањето и на чувањето на огромниот број воени локалитети, но се остава на LTDP да ги „дефинира целите и динамиката за развој на зградите и на инфраструктурата“.³¹¹ Без овие цели, се чини дека е мошне необично да се врши трансфер на воените објекти кои можеби би биле потребни за идната меѓуоперативност со силите на НАТО.

Сепак, и без јасни цели за идната структура на САФ, МО меѓу 2002 и 2004 година изврши трансфер на 124 воени локалитети.³¹² Од 336 локалитети кои во моментот сè уште ги одржува МО, само 203 ќе бидат задржани од оружените сили. 71 локалитети се подготвени за трансфер додека 62 сè уште не се ослободени од оружените сили.³¹³ Покрај прашањето на ослободувањето на потенцијално важните идни локалитети, оваа политика има смисол од перспективата на МО на Хрватска. Колку поскоро МО изврши трансфер на овие локалитети, толку повеќе тоа ќе може да го зголеми својот буџет и персонал и да го алоцира за други цели.³¹⁴ Меѓутоа, општиот интерес на хрватската влада и држава за еден структуриран и корисен процес на конверзија би требал да има поголемо влијание од краткорочниот интерес на армијата за добивање брзи и профитабилни трансфери.

Без оглед на бројките, јасно е дека Хрватска веќе има бројни искуства во затворањето на бази, конверзијата или повторниот развој, дури со 204³¹⁵ „трансферирани“ локалитети до денес. Ако досега не е направена општа евалуација на овие случаи, хрватското МО треба сериозно да размисли за една таква евалуација пред да преземе какви било нови чекори од аспект на воспоставувањето нова институционална организација или други постапки. Збир на најдобрите практики (различни видови на успешна повторна употреба, ефикасни структури за процесите на конверзија на локално ниво и т.н.) би биле од вистинска полза.

Институционална организација за трансфер и за продажба

Во 2001 година хрватската влада воспостави државна агенција за управување со продажбата или со трансферот на државните средства /имоти: Фонд за приватизација (PF). Ограничување за трансферот и за конверзијата на воените средства претставува тоа што државната агенција е одговорна за продажба на средствата кои им „припаѓаат“ на сите владини оддели, па според тоа, процесот може да биде мошне бавен. МО во моментот спонзорира Нацрт-закон пред парламентот за Министерството да може само да биде одговорно за трансфер на објектите. Се чини дека нема големо спротивставување на законот,³¹⁶ иако МО беше искрено во своето признавање дека за него има слаба поддршка надвор од МО. Предлогот има потенцијална предност да го забрза трансферот на воените објекти, но и потенцијален недостаток да им се даде премногу тесен фокус на резултатите на конверзијата, која во овој случај би била полезна само за МО. Треба да се дадат

аргументи дека еден структуриран трансфер и конверзија на воените средства треба да бидат од полза за земјата и за нејзината економија во целина, а не само за МО.

Кога станува збор за првиот официјален трансфер или продажба на државен имот, со нив раководат три различни тела, во зависност од проценетата вредност на инсталацијата:

- Централна државна административна канцеларија за управување со државен имот (до 100.000 куни)
- Комисија за средства на Владата на Хрватска (од 100.000 до 10 милиони куни)
- Владата на Република Хрватска (над 10 милиони куни)

Работните постапки на трите тела не се јасни како што не е јасен и нивниот однос со Фондот за приватизација. Во текот на последните две години мнозинството трансфери било извршено од Комисијата за средства, некои од хрватската влада, а ниту еден не бил извршен од Централна државна административна канцеларија.³¹⁷ Овие тела вршат трансфер на локалитетите директно на локалните заедници, места или градови или на Фондот за приватизација. Од 124 локалитети врз кои е извршен трансфер меѓу 2002 и 2004 година, 54 се предадени на Фондот за приватизација во 2002 и 2003 година без каков било надомест. Меѓутоа, изгледа дека во последно време постои промена во политиката бидејќи во 2004 година ниту еден локалитет не е предаден на Фондот за приватизација, а само еден локалитет бил даден без надомест иако оваа политика била практикувана во последните две години.³¹⁸

Можеби за Хрватска опција би претставувал моделот на независна агенција која би раководела со сите прашања на конверзијата. На една средба со работната група на НАТО во Загреб, претставникот на Фондот за приватизација спомена новоизградена Меѓуагенциска потгрупа за конверзија во Фондот, но не ја објасни нејзината организација, составните делови и постапки за одлучување.³¹⁹ Изгледа дека сè уште постои недостиг на ефикасни и на транспарентни структури со јасно утврдени задачи и одговорности, не само за трансфер на воени средства, туку и за трансфер на државниот имот воопшто.

Постапки за трансфер

Слично на „дупките“ во институционалната организација за трансфер и за конверзија на воените објекти, постапките сè уште се во нивната развојна фаза базирана на Одбранбената стратегија и на SDR. Воените објекти сепак се организирани во четири групи:

- Оние кои имаат воена перспектива;
- Оние кои имаат времена воена перспектива;
- Оние без воена перспектива;
- Дополнителни објекти кои треба да се набават за оружените сили.³²⁰

Врз основа на оваа типологија, МО реши да задржи 203 од сегашните 336 воени објекти.³²¹ Да повториме, треба да се нагласи дека селекција на базите за затворање без имање на располагање на сите стратегиски документи би можела да доведе до проблеми во идните процеси на реструктурирање и на осовременување.

Наредните чекори за еден локалитет избран за продажба вклучуваат собирање на информациите наведени подолу, кои потоа МО ги обединува во преглед за Централна државна административна канцеларија за управување со државен имот:

- Копија од регистарот за земјиште
- Уверение за статусот и целта на парцелата според Урбанистичкиот план
- Информација за статусот на парцелата на денот на донесувањето на Законот за земјоделско земјиште
- Информација за Барањето за враќање поднесено врз база на Законот за враќање на имот конфискуван за време на југословенскиот комунистички систем
- Изјава на Хрватските шуми за статусот на парцелата
- Проценка на пазарната вредност од Даночната служба на Министерството за финансии
- Фотографирање на имотот
- Теренски испитувања
- Мислење на соодветните јавни власти³²²

Меѓу 2001 и 2005 година МО доставил 262 прегледи до Централна државна административна канцеларија за управување со државен имот, што резултирало со трансфер на 100 имоти.³²³ Повторно, овие бројки и севкупната постапка поставуваат

неколку прашања. Од 124 локалитети кои всушност се трансферирани, ниту еден не и бил даден на Централна државна административна канцеларија за управување со државен имот. Исто така, на тој орган би требало да му се даваат само имоти од мала вредност, а касарните и базите веројатно имаат поголема вредност од 100.000 куни. Очигледно, ова укажува на неконзистентната и нетранспарентна природа на структурите и постапките кои во моментот се во сила, како и немање институционални и централизирани знаења во МО и во другите државни агенции-соработнички за минатите и за тековните процеси во таа област.

Што е уште позначајно, останува прашањето во однос на тоа кој всушност ги води таквите испитувања. Доколку МО е задолжено за севкупниот инпут во тој процес, тука би можел да постои конфликт на интереси. Главната цел на МО е брза и профитабилна продажба на воените локалитети. Иако Даночната управа на Министерството за финансии ја прави пазарната проценка, постои простор МО да изврши влијание на процесот обезбедувајќи некои основни податоци. Пазарните проценки од страна на Даночната управа на Министерството за финансии понекогаш се значително повисоки од оние спроведени од локалните власти заинтересирани за купување или за земање под наем на локалитетот (види Поле 2 за Крижевци). Исто така, има жалби од локалните општини дека проценката на пазарната вредност трае премногу долго.³²⁴

Имотни права и еколошки проблеми

Уште едно значајно прашање за процесот на конверзија е сопственоста на локалитетите. Ова прашање не само што се занимава со прашањето дали овие локалитети и потенцијалниот профит припаѓаат на државата или не, туку и од аспект на имотните права од времињата пред социјалистичкиот систем или на наследникот на ЈНА, Српските и црногорските оружени сили. Во некои случаи спорот околу сопственоста на еден определен локалитет останува како пречка. Хрватска доби заем од Светската банка да воспостави регистар на земјиштето, со оглед дека сегашните регистри не се исцрпни.

Официјалните лица со кои е разговарано за оваа студија повеќе пати го намалија значењето на прашањето на загадувањето на воените локалитети.³²⁵ Меѓутоа, имајќи ги предвид искуствата со другите локалитети во Источна Европа, може да се очекуваат

слични проблеми и во Хрватска. Поконкретно, застарената муниција и друга експлозивна опрема од локалитетите на силите за територијална одбрана веројатно претставуваат еколошка и безбедносна закана за локалното население, како што е случај во Босна и Херцеговина.³²⁶ Од средбите со претставници на МО не беше јасно дали има специјалисти за заштита на животната средина инволвирани во правењето на испитувањата на воените локалитети, или дали во САФ им специјални единици и програми за расчистување на загадените бази. Официјалниот одговор на амбасадорот на Хрватска во НАТО во октомври 2005 година, конечно, покажа дека МО го признава проблемот. Официјалната изјава гласи дека „Конверзиите кои ќе бидат најскапи ќе бидат оние на поранешните складови за гориво бидејќи тие немаат соодветно одржување, ниту пак се користат. Тоа ќе создаде еколошки прашања. Иако Република Хрватска нема имот загаден со радиоактивни материјали, постои одреден процент на имот опкружен со мински полиња“.³²⁷

Цели на МО

Двете главни цели на МО за трансферот на локалитетите и средствата се:

- Ослободување на ресурсите за осовременување на воениот имот кој ветува или за изградба на нови
- Ослободување на ресурсите за реализација на програмата SPECTRA и за реорганизација на МО³²⁸

Преку планираната програма за конверзија, МО сака да собере средства за осовременување на САФ и на целиот одбранбен систем, како и за поддршка на вишокот персонал. Овој план изгледа мошне дискутабилен. Воениот буџет не би требало да зависи од очекуваниот профит од продажбата на воените локалитети, бидејќи таа е премногу непредвидлива. Всушност, конверзијата во првите години од процесот често имплицира повеќе трошоци од профит.

Гледајќи ги одлуките на Комисијата за средства од 2002 до 2004 година, очекувањата за добивање доход во МО и во другите односни државни агенции се зголемија во последните неколку години.³²⁹ Додека во 2002 и во поголемиот дел од 2003 година мнозинството локалитети беа дадени без надомест, кон крајот на 2003 година, а особено во 2004 година, бројот на локалитетите даден без надомест се намали само на 1 од 20. Зошто е сменета

политиката? Дали МО сака да собере профит? Дали ова покажува поголема побарувачка и интерес кај локалните градски власти за поседување воени локалитети? Судејќи според искуствата со конверзијата во другите постсоцијалистички земји, МО би требало да ги намали своите очекувања: мировната дивиденда ретко се материјализирала во овие земји. Меѓутоа, конверзијата и повторната изградба на базите нудат можност за општи бенефиции за општеството и за локалната економија кои не можат да се мерат со фискалниот профит.

Повеќето цели на МО се краткорочни, при што се бараат брзи решенија и продажба со голем профит. Наместо да го постави МО да биде одговорен за процесот на конверзија, хрватската држава би требало да се обиде да формулира долгорочни цели и партнерства за процесот на конверзија кои би биле од полза за општеството како целина. Бидејќи повеќе воени локалитети се сместени во неразвиени области разурнати од војната, хрватската држава треба да земе предвид повеќе фактори од едноставно воените размислувања. Затворањето на бази може да има тешки последици во таквите области.³³⁰ Можеби би било корисно слично партнерство на она со ИОМ за реинтеграција. Би било корисно и поврзувањето на процесот на конверзија на базите со помошта на SPECTRA. Менаџерите на SPECTRA во моментот бараат средства за активноста наречена „конверзија на воените бази за земјоделски цели“³³¹ која би вклучила еколошка обнова, обезбедување растенија и семе и која би требала да им помогне на некои поранешни воени лица да се самовработат во земјоделството.

Препораки

- За да се постигне „најдобра вредност за парите“, можното повторно користење на воените објекти треба да подлежи на инвестициона оценка. Ова е поврзано со систематска споредба на трошоците и на добивките на различни опции за повторна употреба за секој даден локалитет. Треба да се спроведе вреднување на инсталациите за продавање од страна на независни „проценители“. На тој начин би се одбегнале проблемите на довербата и би се олесниле разговорите за цената. Природно, ова е условено од постоење независно тело проценители во Хрватска.
- Еден од начините за забрзување на процесот на конверзија може да биде создавањето на советодавен тим за недвижниот имот со добро познавање на хрватскиот пазар на

недвижнини, економијата на недвижниот имот и финансирањето. Овој тим може да биде дел од МО или да биде независен, за да не си дозволи да потпадне под влијание на МО. Тимот би имал две главни цели:

- Да придонесе со давање реална слика на условите за продажба и за конверзија, како во МО, така и кај локалните власти
- Да им даде на засегнатите локални власти професионална помош со цел процесот на конверзија да може брзо да започне
- Збир на најдобри практики (на пример, за различни видови успешно повторно користење, ефикасна структура за процесите на конверзија на локално ниво и.т.н.) би претставувал корисна алатка. Потребни се и подетални информации за локалитетите и за објектите за кои е извршен трансфер.
- Заедниците во Хрватска кои купиле имот треба да организираат мрежа за размена на искуствата и за дејствување како хомогена група со цел да „истуркаат“ соодветни закони и политика на ова поле.

Заклучоци

Додека реформата на одбраната воопшто е под големо влијание на надворешен притисок и поттици, како што е можното членство во ЕУ и во НАТО, од финансиски размислувања се поттикнати и конкретните мерки за намалување на армијата, за професионално пренасочување и конверзија. Со намалувањето на бројот на персоналот и на воените бази, МО се надева да ослободи повеќе пари за социјалните надоместоци за отпуштениот вишок воен персонал, како и за осовременување на САФ што е барање на НАТО преку програмите за пристапување кон Алијансата

Сепак, домашната политика веќе извесно време претставува главна пречка за повеќе реформски мерки во одбраната, особено за време на режимот на Туѓман, кога немаше демократска контрола над војската. Во Хрватска до извесен степен сè уште нема задоволителни односи меѓу цивилниот и воениот сектор, но државата и нејзината армија, сепак, се денационализирани. Меѓутоа, изгледа дека парламентарните актери или цивилните експерти имаат минимално влијание на тековните прашања на конверзијата и на односниот процес на планирање.

Двете главни области на активности на конверзијата—програмата SPECTRA и нововоставената Група за конверзија—се добро осмислени и, во случајот на SPECTRA, добро се спроведуваат со оглед на ограничените средства и во споредба со сличните проекти во соседните држави. Меѓутоа, процесот на конверзија на базите и нивниот повторен развој бара поголема транспарентност и независна анализа. Потребен е јасен преглед на сите трансфери на базите заради унапредување на продукцијата на програмата и можеби дури и за генерирање доход. Сепак, МО би требало да ги намали сопствените очекувања за добивање надворешни средства за двата проекта, како и за потенцијален профит што би можел да го оствари преку продажбата на воен имот.

Меѓутоа, реформите во секторот на одбраната на Хрватска имаат значителна предност: тие се вградени во една растечка економија и консолидирана демократија. По октомври 2005 година европската перспектива на Хрватска и нејзината способност да ги достигне евроатлантските стандарди се пореални и попозитивни во однос на која било друга држава од Западен Балкан. Европските фондови за еколошко расчистување на воените локалитети, мерките за поддршка на поранешните вработени во војската и зголемените странски директни инвестиции во туристичките региони се на дофат и би направиле голема разлика за иднината на конверзијата на базите во Хрватска и на програмите за реинтеграција.

5. Свкупни заклучоци

Трите држави анализирани во оваа студија мошне се разликуваат во однос на статусот на реформата, осовременувањето и професионализацијата на нивните оружени сили. Ова важи и за програмите иницирани или спроведувани во сферата на конверзија на одбраната, каде што сите три држави се соочуваат со различни проблеми или се во различни фази на проектниот циклус. Според тоа, беше спроведена анализа на нивото на реформата и на планирањето, идентификација на научените лекции и прашањата за разгледување во програмите за конверзија на одбраната во иднина, наместо формална компаративна студија. Обемот на студијата беше ограничен со општиот недостиг систематска анализа во одбранбените сектори во трите држави за подготвување и спроведување проекти, што е заедничко за речиси сите испитани програми. Исто така, често нема основни податоци за прашањата на одбраната, не постои пристап до нив или, пак, се менуваат во зависност од изворите. Затоа во студијата се поставуваат и следните прашања: Како може истражувачките институти, но и агенциите за спроведување, да го мерат успехот на реформата во одбраната ако податоците не се доволно точни? Што се случува кога недостигаат јасни индикатори или кога различните агенди на надворешните и на внатрешните актери до определен степен ги заматуваат информациите?

Сепак, има заеднички карактеристики меѓу случаите кои овозможуваат идентификација на неколку придобивки, недостатоци и детерминанти за реформата на одбраната во постсоцијалистичките држави во Југоисточна Европа.³³² За нив ќе продискутираме по ред.

Придобивки

Примарниот успех на сите реформи на одбраната на Западен Балкан е значителното намалување на воените структури, што ја гарантира идната стабилизација на овој регион погоден од војна. Во повеќето случаи проектите за намалување на армијата доведоа до промени не само во структурата на воениот персонал, туку и во образованието и обуката за нови задачи. Подобрата воена едуцираност, како и реинтеграцијата и програмите за стручна обука не само што доведуваат до поквалификуван персонал, туку и до промена на социјалистичките и патерналистичките размислувања. Исто така, новите оружени сили во

трите држави ги загубија своите илузии и нереални очекувања во однос на опремата, достапните средства и перцепциите на можните закани.

Друг позитивен резултат е отсуството значајни попречувања или социјални безредија од страна на отпуштениот воен персонал или од воените ветерани во бавно консолидирачките демократии на Албанија, Хрватска и Македонија. Меѓутоа, особено во случајот на Хрватска каде што војната остави трауми кај голем дел од населението, важно е да се испитаат психолошките проблеми на реинтеграцијата и нејзиното влијание врз општеството, како што е организираниот криминал, домашното насилство или зголемената стапка на самоубиства меѓу поранешниот воен персонал.

Како дополние на процесот на реформа, денационализацијата и интернационализацијата на оружените сили во сите три држави се поддржани од достапноста на обука и консултациите од Запад. Во случајот на Хрватска, апсењето и судењето на Готовина конечно би можело да ја обелодени улогата на некои делови на САФ во војната против Србите од Краина и на тој начин да ја помогне нивната трансформација.

Во однос на конкретни програми кои во моментот се спроведуваат во однос на конверзијата на одбраната, само SPECTRA може да се оцени како успешна, додека сите други програми или имаат недостатоци или само што влегле во фазата на спроведување со мошне скромни резултати (LEPEZA). Јасно е дека само SPECTRA успеала да даде поддршка во услови на недостаток средства и на висока стапка на невработеност кај поранешниот воен персонал.

Недостатоци

Доцното започнување на реформата на Западен Балкан и одложувањето на донесувањето стратегиски документи во повеќето држави се главните фактори за тековните проблеми со кои се соочуваат Хрватска, Албанија и Македонија. Исто така, во секторот на безбедноста сè уште има структурни недостатоци, вклучувајќи и недостиг на цивилна контрола над оружените сили, конкурентни способности на владините структури за прашањата на безбедноста, како и недостиг на инпут или на независна анализа од страна на НВО или на организации за социолошко-политички истражувања. Овие недостатоци, често пати,

доведуваат до промени, одложувања и осредна продукција на стратегиски одбранбени и безбедносни документи, што има ефект врз долгорочното планирање на одбранбените сили, нивните бази и на нивната опрема.

Без долгорочни стратегии и планови, намалувањето на армијата, професионалното пренасочување и трансферот на воените бази би можело да доведе до неефикасни и слабо опремени сили. Немањето планови и преостанатите структурни проблеми во одбранбениот сектор влијаат на начинот на кој досега се решава професионалното пренасочување и реинтеграцијата, како и конверзијата во сите три држави. Во сите три случаи, недостигаат јасна анализа и прегледи на минатите активности на конверзија и евалуација на актуелната ситуација на поранешниот воен персонал. Со помош на таквите прегледи би можеле да се насочуваат тековните и новопланираните мерки во конверзијата на базите и професионалното пренасочување и реинтеграцијата на воениот персонал. Недостатната култура на известување која е присутна во сите три одбранбени сектора ја спречува толку потребната анализа и точноста на податоците од кои би имале полза сите проекти.

Исто така, сите три држави веќе подолго време имаа погрешни очекувања од аспект на надворешното финансирање или евентуалниот профит од продажбата или од трансферот на воените бази. Недоволното финансирање на програмите претставува главен проблем, дури и во Хрватска, каде што економијата закрепнува со многу повисока стапка од другите две држави.

Детерминанти

Се чини дека во сите три држави анализирани во оваа студија идното членство во НАТО и во ЕУ, исто така, претставува активирачка сила што стои зад реформските мерки. Меѓутоа, финансискиот притисок врз нивните буџети за одбрана исто така игра значајна улога бидејќи претставува признавање на легатот на дисфункционална војска. Иронично е тоа што финансискиот притисок донекаде се зголемува поради барањата за осовременување и за реструктуирање на оружените сили и на нивната опрема преку обврските наведени во плановите за пристап во НАТО. Македонија претставува уникатен пример бидејќи реструктуирањето на оружените сили се турка напред и преку политичката агенда заради постигнување етнички избалансирана армија. Изложеноста на западната култура и воена

обука, исто така, влијае на обемот на реформите, како и промената на генерацијата низ која поминуваат оружените сили на трите држави. Во сите три држави РМС играат улога за поттурнување на реформите, иако нивното влијание не може да се измери и е отворено доведено во прашање од локални и од меѓународни експерти.

Повеќето фактори на мешање кои попречуваат брза реформа потекнуваат од социјалистичкиот менталитет кој бавно одумира и од повоениот национализам кој беше од круцијално значење за изградбата на нацијата во Хрватска и во Македонија, но сега претставува товар за овие држави. Исто така, институционалното наследство има негативно влијание на обемот и на брзината на реформите, а особено тензиите меѓу претседателите и премиерите околу надлежностите во одбраната, но и неискуството на парламентарците во надзорот и контролата. За разлика од западните држави, парламентарците во сите три држави не можат да се потпрат на независна анализа и совети бидејќи постои општ недостиг на цивилни капацитети во одбранбениот сектор, како што се експерти, организации за социолошко-политички истражувања („трустови на мозоци“) и академии.

Различните резултати од процесот на реформа во Хрватска, Албанија и во Македонија, главно, се под влијание на нивото на реализмот во однос идното членство во НАТО или во ЕУ. Во случајот со Македонија, овој процес очигледно го усложнува етничката хетерогеност, особено во услови на неопходните промени кои во моментот се преземаат. Исто така, обемот на проблемите со демобилизацијата и реинтеграцијата, како и конверзијата на базите, во голем степен се разликуваат. Хрватска очигледно извлекува полза од својот голем економски пораст и од консолидацијата на демократските структури. Исто така, севкупните капацитети на политичкиот режим за контрола и ефикасно регулирање на одбранбениот сектор многу подобро се развиени во Хрватска отколку во другите две држави, како што е и степенот на дејствувањето против корупцијата. Инволвираноста на меѓународните организации како што е ИОМ во Хрватска, исто така, го зголеми перформансот на проектите како што е SPECTRA. Хрватска и Македонија имаат и ќе продолжат да имаат полза од своите сè поголеми изгледи за членство во ЕУ.

Препораки за програмите за конверзија

- Потребна е поголема транспарентност во сите планирани и во моментот преземени активности на конверзија, но особено во рамките на процесот на трансфер и на продажба на воените бази, локалитети и средства. Заради постигнување на таквата транспарентност, парламентарните комисии мора да бидат подобро обучени и зајакнати. Покрај тоа, од витално значење е имање понезависна експертиза за консултации, спроведување и евалуирање на таквите мерки.
- Можеби моделот на независна агенција за конверзија би гарантирал поголема транспарентност и модернизирање на бирократските процедури. За оваа цел од особено значење би била независна проценка на пазарната вредност. Институционалната структурираност, која беше воспоставена во сите три држави, не само што беше нејасна туку изгледаше и мошне непрактична за спроведување.
- Планирањето мора да биде предвидливо и ориентирано на подолг рок; исто така, пакетите со бенефициите и правата мора да се предвидливи и водени од транспарентни критериуми.
- Дobar пример на одбегнување на вдвојувањето со интегрирање на ИОМ во структурата на програмата SPECTRA би можело да се користи и за други активности во конверзијата на одбраната. Исто така, би требало да се користат НВО—како и постојните национални агенции—со цел процесот да стане поекономичен и, во случајот на преквалификацијата и професионалното пренасочување, да се има цивилен партнер за реинтегрирање на поранешниот воен персонал во општеството и во економијата.
- Треба да се намалат високите очекувања за профит од трансферите и од продажбата. Не постои веројатност тие да се остварат. Особено еколошките прашања би можеле да се вратат како бумеранг на планираната продажба. Друга опција за привлекување нови средства во време на намален интерес на донаторите за поддршка на воени реформи е да се побара финансиска помош за расчистување на загадените локалитети. Иако ова нема директно влијание на заработувачката за МО, тоа ќе има позитивен ефект врз соседните заедници.
- Треба да се интензивира размената на искуствата во регионот на реформата на одбраната и конкретните проекти за конверзија. Структурите како што е новата Ќелија

за конверзија на одбраната во RACVIAC можат да обезбедат значајна поддршка за оваа цел и да придонесат кон механизмите за документација и евалуација за програмите во регионот.

- Во програмите за реинтеграција треба да се имаат предвид и различните ситуации, средини и можности во секоја земја, при што не треба да се усвојува приодот „една големина одговара на сите“.
- Во случајот на преквалификација и реинтеграција, треба да се испрати јасна порака дека ниту една социјална бенефиција автоматски не резултира од воената кариера, туку дека секој војник има свој цивилен идентитет и одговорност кон цивилното општество. На подолг рок, ова ќе ја поддржи претставата дека и воениот персонал е дел од општеството и треба да има цивилни способности и вредности.

Линкови:

Неофицијална web страница на албанската армија

<http://www.stormloader.com/albanianarmy/army.htm>

Albanian Daily News

<http://www.albaniannews.com/>

Собрание на Република Македонија

<http://www.sobranie.mk/en/default.asp>

Brauchli, David. Crisis? What Crisis? A Photographer's Diary.

<http://www.digitaljournalist.org/issue9810/crisis1.htm>.

Chossudovsky, Michel. Washington Behind Terrorist Attacks in Macedonia. July 23, 2001

<http://www.antiwar.com/rep/chuss6.html>

Институт за известување за војна и мир

http://www.iwpr.net/balkans_index1.html

Закон за пензиско и инвалидско осигурување, 1993

<http://www.mlrc.org.mk/law/1018.htm>

МИА, Македонска информативна агенција

<http://www.mia.com.mk/webang.asp>

Војска на Албанија

http://www.fact-index.com/m/mi/military_of_albania.html

Прирачник на НАТО (*Nato Handbook*)

<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/>

Прирачник на НАТО (*Nato Handbook*)

<http://www.nato.int/docu/handbook/2001/>

Радио Слободна Европа, Југоисточна Европа.

<http://www.rferl.org/newsline/4-see.asp>

Reality Macedonia

<http://www.realitymacedonia.org.mk/web/firstpage.asp>

Република Албанија, Министерство за одбрана

<http://www.MO.gov.al/eng/default.asp>

Република Македонија, Министерство за одбрана

<http://www.morm.gov.mk/index1en.htm>

Robertson, G. NATO-Albania Relations, Strong and Growing Stronger.

http://www.usembassy.it/file2001_05/alia/a1051815.htm

South East European Times

http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/homepage/default

Јадранска повелба

<http://www.adriaticcharter.gov.mk/adriatictreaty.htm>

Центар за југоисточни студии

http://www.csees.net/?page=news&news_id=39586&country_id=1.

The Political and Economic Outlook for Albania.

<http://www.cespi.it/STOCCHIERO/Ascod-Albania/analytica3.PDF>

Transitions online

<http://www.tol.cz/look/TOL/home.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=116>

Troubled September in Albania, SAT, 19 SEP 1998

<http://www.aimpress.ch/dyn/trae/archive/data/199809/80919-009-trae-tir.htm>

ZNet Balkan Watch

<http://www.zmag.org/balkanwatch/balkanwatch.htm>

7. Список на интервјуирани лица

Аголи, Илиријан, Гласот на Америка, новинар, Тирана, Албанија, 2 март 2005 год.

Алексоски, Миле, Генералштаб (Ј5), МО, потполковник, Скопје, Македонија, 23 март 2005 год.

Атанасовски, Емил, NDI, проект офицер, Скопје, Македонија, 21 март 2005 год.

Бабиќ, Томислав, ИОМ, програм менаџер, Осиек, Хрватска, 14 април 2005 год.

Башиќ, Иван, програм менаџер, SPECTRA, Загреб, Хрватска, 10 март 2005 год., 12 април, 12 декември 2005 год.

Бега, Ермир, Албански специјални сили, капетан, Тирана, Албанија, 28 февруари, 3 март 2005 год.

Бегала, Енџел, Министерство за надворешни односи, шеф на протокол, Тирана, Албанија, 4 март 2005 год.

Биланџија, Жељка, новинар, Agence France Press, Загреб, Хрватска, 13 април 2005 год.

Бишковски, Јован, МО, Раководител на одделот за недвижен имот, Скопје, Македонија, 24 март 2005 год.

Боланд, Френк, директор на Одделението за планирање на силите, одбранбена политика и планирање, НАТО, Брисел, Белгија, 9 декември 2005 год.

Боновил, Ана, советник, SPECTRA, Бон, 12 декември 2005 год.

Брадиќ, Томислав, Атлантски совет на Хрватска, Загреб, Хрватска, 12 април 2005 год.

Кадри, Мариана, д-р, МО, Директорат за управување со човечки ресурси, директор, Тирана, Албанија, 22 март 2005 год.

Цеко, Иван, проект менаџер, IOM RASDP, Загреб, Хрватска, 12 април 2005 год.

Чела, Арбен, МО, Раководење со човечки ресурси, експерт, Тирана, Албанија, 31 мај, 1-2 јуни 2005 год.

Цота, Иља, IOM програм менаџер, Осиек, Хрватска, 13 април 2005 год.

Црвила, Влатко, советник за одбрана во Кабинетот на претседателот и на Факултетот за политички науки при Загребскиот универзитет, Хрватска, 3 април 2005 год.

Димевски Сашко, Утрински весник, новинар, Скопје, Македонија, 26 март 2005 год.

Дренова, Исмет, претседател на НВО Национален центар за демилитаризација (NDC), Тирана, Албанија, 1 март 2005 год.

Фуерст, Алберт, А., Booz/ Allen/ Hamilton Inc., службеник, Скопје, Македонија, 24 март 2005 год.

Гервени, Крис, Генералштаб, МО, директор на Дирекцијата за планирање на одбраната, CAP I R., Тирана, Албанија, 28 февруари, 3 март 2005 год.

Ѓата, Арбен, TRADOC, МО, потполковник (пенз.), поранешен советник за безбедност на премиерот, Тирана, Албанија, 1 март, 3 март, 5 март 2005 год.

Голубовиќ, Вјекослав, менаџер на транзициски работилници, SPECTRA, Загреб, Хрватска, 12 април 2005 год.

Годштајн, Грегоар, шеф на мисија, ИОМ, Загреб, Хрватска, 10 март 2005 год.

Худра, Тими, Генералштаб (J5), МО, директор, полковник, воен советник на премиерот, Тирана, Албанија, 1 март 2005 год.

Хрг, Бранко, градоначалник на Крижевци, Хрватска, 8 март 2005 год.

Ивановски, Зоран, д-р, Воена академија, МО, мајор, професор, Скопје, Македонија, 22 март 2005 год.

Жакмин, Фредерик, Економска дирекција, НАТО, Брисел, Белгија, 9 декември 2005 год.

Колчаку, Бедил, МО, Дирекција за меѓународна соработка, мајор, Тирана, Албанија, 3 март 2005 год.

Кончи, Бесник, поранешен амбасадор во Србија, Тирана, Албанија, 3 март 2005 год.

Косирник, Рок, аналитичар за копнени сили и офицер на земјата во PАРP, Одделение за одбранбена политика и планирање, НАТО, Брисел, Белгија, 9 декември 2005 год.

Ковачев, Иван, Хрватски фонд за приватизацију, координатор на Секторот за конверзија, Загреб, Хрватска, 7 март 2005 год.

Крој, Зајди, претседател на НВО NAMRA, полковник (пенз.), Тирана, Албанија, 5 март 2005 год.

Кузев, Стојан, Воена академија, МО, Раководител на Одделот за стратегиски истражувања, Скопје, Македонија, 22 март 2005 год.

Кузмановски, Слободан, Македонско Собрание, советник, Скопје, Македонија, 25 март 2005 год.

Махечиќ, Звонимир, помошник раководител на Канцеларијата за воени прашања на претседателот на Република Хрватска, Загреб, Хрватска, 13 април 2005 год.

Малинкова, Верица, МО, раководител на Одделот за персонално управување, Скопје, Македонија, 23 март 2005 год.; Загреб, RACVIAC, Хрватска, 1-2 јуни 2005 год., 30-31 мај, 1 јуни 2005 год.

Миљ, Цеск, МО, раководител Канцеларијата за мониторинг на проекти, полковник, Загреб, RACVIAC, Хрватска, 1-2 јуни 2005 год.

Моро, Марио, менаџер за транзиција, SPECTRA, Осиек, Хрватска, 14 април 2005 год.

Морфју, Крис, аналитичар на воздухопловните сили и службеник на земјата во PАРP, Одделение за одбранбена политика и планирање, НАТО, Брисел, Белгија, 9 декември 2005 год.

Николоски, Александар, ВМРО-ДПМНЕ, член на Извршниот комитет, Скопје, Македонија, 26 март 2005 год.

Погаче, Мехди, заменик претседател на НВО NAMRA, полковник (пенз.), Тирана, Албанија, 2 март, 5 март 2005 год.

Понциани, Енрико, ИОМ, шеф на мисија, Скопје, Македонија 23 март 2005 год.

Поповиќ, Звонко, раководител на Канцеларијата за транзиција, SPECTRA, Загреб, Хрватска, 10 март 2005 год., 12 април, 12 декември 2005 год.

Реди, Бардил, поранешен претставник на Албанија во НАТО, полковник во пензија, Тирана, Албанија, 1 март 2005 год.

Зајерштат, Кнут Аре, LTC, Пододдел за планирање на одбраната, Трансформација на Сојузничката команда, SHARPЕ, Загреб, Хрватска, 11 март 2005 год.

Шелекенс, Франк, аналитичар на поморските сили и службеник на земјата во PАРP, Одделение за одбранбена политика и планирање, НАТО, Брисел, Белгија, 9 декември 2005 год.

Шикерукај, Елез, службеник во Амбасадата на САД, мајор (пенз.), Тирана, Албанија, 2 март 2005 год.

Симуновиќ, Пјер, национален координатор за НАТО, Министерство за надворешни работи на Хрватска, Загреб, Хрватска, 7 март 2005 год.

Сикириќ, Катарина, советник, SPECTRA, Бон, 12 декември 2005 год.

Скупњак-Капиќ, Сунчаница, координатор на проект, ИОМ RASDP, Загреб, Хрватска, 12 април 2005 год.

Спајиќ, Дарко, LTC, раководител на директоратот за НАТО/PfP на хрватското МО, Вараждин, Хрватска, 11 март 2005 год.

Спиљак, Роберт, раководител за транзиција, Риечка канцеларија на SPECTRA, Осиек, Хрватска, 14 април 2005 год..

Спиролари, Михалак, UNDP, службеник за Националната програма, потполковник (пенз.), Тирана, Албанија, 1 март 2005 год.

Старова, Аријан, член на Парламентот (DP), поранешен министер за надворешни работи, претседател на НВО ААА, Тирана, Албанија, 3 март 2005 год.

Талески, Дане, Центар за европска интеграција/ Friedrich Wilhelms University, магистрант, Бон, Германија, 14 март, 1 април, 10 јуни 2005 год.

Темелкова, Вилма, Собрание на Македонија, експерт во Комисијата за одбрана и безбедност, Скопје, Македонија, 24 март 2005 год.

Џафери, Talat, заменик министер, МО, Скопје, Македонија, 25 март 2005 год.

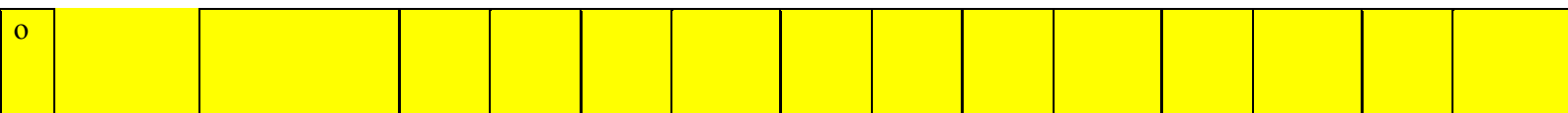
8. Анекс

Табела 1: СТРУКТУРА НА ЕТНИЧКАТА ЗАСТАПЕНОСТ ВО АРМ

П Р Е Г Л Е Б

на статусот на персоналот на МО и АРМ на 1.2.2006

Бр.	Група	Персонал на МО и на ВА ³³³		Персонал на АРМ										Вкупно во МО и во АРМ	
		Бр.	процент	Офицери		Подофицери		Цивили во служба на АРМ		Професионални војници		Вкупно во АРМ		Бр.	процент
				Бр.	процент	Бр.	процент	Бр.	процент	Бр.	процент	Бр.	Процент		
1	МК	566	85,76	1227	87,96	1430	76,59	1021	0	2139	78,29	5817	80,66	6383	81,08
2	Албанци	52	7,88	68	4,87	316	16,93	80	6,57	420	15,37	884	12,26	936	11,89
3	Турци	7	1,06	13	0,93	27	1,45	9	0,74	41	1,5	90	1,25	97	1,23
4	Срби	16	2,42	24	1,72	32	1,71	62	5,09	63	2,31	181	2,51	197	2,50
5	Роми	3	0,45	3	0,22	6	0,32	9	0,74	28	1,02	46	0,64	49	0,62
6	Бошња Ци	2	0,30	12	0,86	18	0,96	5	0,41	7	0,26	42	0,58	44	0,56
7	Власи	10	1,52	17	1,22	7	0,37	11	0,9	9	0,33	44	0,61	54	0,69
8	Други ³³⁴	4	0,61	31	2,22	31	1,66	21	1,72	25	0,92	108	1,50	112	1,42
Вкупно	660	100,00		1395	100	1867	100	1218	100	2732	100	7212	100,01	7872	99,99

Извор: МО на Македонија, февруари 2006 год.

Табела 2: СКАЛ НА ТЕКОВНИТЕ ПЛАТИ ВО РАМКИТЕ НА АРМ

Број	Чин	Просечна плата – специјални единици во македонски денари (МКД)	Просечна плата – специјални единици во долари	Просечна плата – други во АРМ во македонски денари (МКД)	Просечна плата – други во АРМ во долари
1	генерал мајор			43.500,00	870,00
2	бригаден генерал			32.700,00	654,00
3	полковник	35.800,00	716,00	25.600,00	512,00
4	потполковник	30.200,00	604,00	21.600,00	432,00
5	мајор	24.400,00	488,00	18.500,00	370,00
6	капетан I класа	23.700,00	474,00	17.200,00	344,00
7	капетан	22.900,00	458,00	16.400,00	328,00
8	поручник	22.300,00	446,00	14.900,00	298,00
9	потпоручник	23.300,00	466,00	14.500,00	290,00
10	заставник I класа			15.300,00	306,00
11	заставник	20.400,00	408,00	14.600,00	292,00
12	постар водник I класа	20.300,00	406,00	13.900,00	278,00
13	постар водник	19.600,00	392,00	13.500,00	270,00
14	водник I класа	20.100,00	402,00	13.800,00	276,00
15	водник	19.400,00	388,00	12.600,00	252,00
16	помлад водник	19.500,00	390,00	12.300,00	246,00

17	десетар	18.100,00	362,00	12.000,00	240,00
18	разводник	17.500,00	350,00	11.900,00	238,00

Извор: МО на Македонија, февруари 2006 год.

Табела 3: ОДЛИВ НА ВОЕН ПЕРСОНАЛ ВО МАКЕДОНИЈА ДО 31.12. 2007год.

КАТЕГОРИЈА	ЧИН	1.9.2005 г.	31.12.2007 г.	РАЗЛИКА
ОФИЦЕРИ	<i>Генерал</i>	7	6	1
	<i>полковник</i>	87	59	28
	<i>потполковник</i>	213	127	86
	<i>мајор</i>	262	205	57
	<i>капетан I класа</i>	55	0	55
	<i>капетан</i>	428	223	205
	<i>поручник</i>	287	243	44
	<i>потпоручник</i>	103	56	47
ВКУПНО офицери		1441	919	512³³⁵
КАДЕТИ	<i>1-ва година на ВА</i>			
	<i>2-ра година на ВА</i>	3		3
	<i>3-та година на ВА</i>	1		1
	<i>4-та година на ВА</i>	88		88
ВКУПНО кадети		92		92
Подофицири	<i>заставник</i>	80	38	42
	<i>заставник I класа</i>	171	135	36
	<i>постар водник I класа</i>	271	213	58
	<i>постар водник</i>	247	425	-178
	<i>водник I класа</i>	5	0	5
	<i>водник</i>	1055	1119	-64

ВКУПНО ПОДОФИЦЕРИ	1829	1930	-101
ВКУПНО (ОФИЦЕРИ, ПОДОФИЦЕРИ И КАДЕТИ)	3453	2849	503

Табела 4: ПРЕГЛЕД НА ИМОТОТ КОЈ СЕ КОРИСТИ, ИМОТОТ ШТО ЌЕ СЕ НАПУШТИ И ИМОТОТ ПОДГОТВЕН ЗА ПРЕНОС

ВИД ВОЕН ОБЈЕКТ	СЕ КОРИСТИ	ЗА НАПУШТАЊЕ	НАПУШТЕН
КАСАРНИ, ШТАБОВИ, БАЗИ НА ВОЕНИТЕ СИЛИ	56	10	
КАПАЦИТЕТИ ЗА ЛОГИСТИКА	37	26	
ОБЈЕКТИ ЗА ПОСЕБНА НАМЕНА	76	24	
ТЕРЕНИ ЗА ВЕЖБИ, ПОЛИГОНИ ЗА ОБУКА И ПОЛИГНИ ЗА СТРЕЛАЊЕ	30	2	
ДРУГО	4	0	
ВКУПНО	203	62	71
ВКУПНО			336

Извор Табела 1-8: Министерство за одбрана на Хрватска, март 2005 год.

Табела 5: КАТЕГОРИЗАЦИЈА НА ВОЕНИОТ ИМОТ ВО ХРВАТСКА ВО 1992 ГОД.а

ВИД ВОЕН ИМОТ	МО	МОI	МЕСТА И ОКРУЗИ
КАСАРНИ, ШТАБОВИ, БАЗИ НА ВОЕНИТЕ СИЛИ	155	14	48
КАПАЦИТЕТИ ЗА ЛОГИСТИКА	133	1	19
ОБЈЕКТИ ЗА ПОСЕБНА НАМЕНА	72		1
ТЕРЕНИ ЗА ВЕЖБИ, ПОЛИГОНИ ЗА ОБУКА И ПОЛИГНИ ЗА СТРЕЛАЊЕ	34		6
ПАРЦЕЛИ (ЛИВАДИ И ШУМИ)	39	1	13
ХАЛИ НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ	25	1	6

ТУРИСТИЧКО-УГОСТИТЕЛСКИ ОБЈЕКТИ	16	1	1
ВОЕНИ ЗДРАВСТВЕНИ ОБЈЕКТИ	1		9
ЧУВАРНИЦИ	3	25	
ДРУГО	33		
ВКУПНО	511	43	103 = 657

Табела 6: ПРЕГЛЕДИ ПРЕДАДЕНИ НА ЦЕНТРАЛНАТА ДРЖАВНА АДМИНИСТРАТИВНА КАНЦЕЛАРИЈА НА ХРВАТСКА ЗА УПРАВУВАЊЕ СО ДРЖАВЕН ИМОТ 2001–2005 ГОД.

ВИД ВОЕН ИМОТ	ПРЕДАДЕНИ ПРЕГЛЕДИ	ПРЕНЕСЕН ИМОТ
КАСАРНИ, ШТАБОВИ, БАЗИ НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ	77	46
КАПАЦИТЕТИ ЗА ЛОГИСТИКА	61	15
ОБЈЕКТИ ЗА НАМЕНА	31	9
ТЕРЕНИ ЗА ВЕЖБИ, ПОЛИГОНИ ЗА ОБУКА И ПОЛИГНИ ЗА СТРЕЛАЊЕ	6	3
ПАРЦЕЛИ (ЛИВАДИ И ШУМИ)	42	10
ХАЛИ НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ	12	2
ТУРИСТИЧКО-УГОСТИТЕЛСКИ ОБЈЕКТИ	3	11
ДРУГО	30	4
ВКУПНО	262	100

Табела 7: ПРЕНОС НА СОПСТВЕНОСТА НА ВОЕН ИМОТ ВО ХРВАТСКА ВО ПЕРИОДОТ ОД 1992-2005 ГОД.

ВИД ВОЕН ИМОТ	МО-92	ПРЕНЕСЕН
КАСАРНИ, ШТАБОВИ, БАЗИ НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ	155	77
КАПАЦИТЕТИ ЗА ЛОГИСТИКА	133	30

ОБЈЕКТИ ЗА НАМЕНА	72	14
ТЕРЕНИ ЗА ВЕЖБИ, ПОЛИГОНИ ЗА ОБУКА И ПОЛИГНИ ЗА СТРЕЛАЊЕ	34	4
ПАРЦЕЛИ (ЛИВАДИ И ШУМИ)	39	27
ХАЛИ НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ	25	9
ТУРИСТИЧКО-УГОСТИТЕЛСКИ ОБЈЕКТИ	16	13
ДРУГО	37	10
ВКУПНО	511	184

Табела 8: ЛИСТА НА ВОЕН ИМОТ ВО ХРВАТСКА СО ПРЕНЕСЕНА СОПСТВЕНОСТ

ВИД ВОЕН ИМОТ	1993	199	199	199	199	199	199	199	200	200	200	2003	200	ВКУПНО
		4	5	6	7	8	9	0	1	2			4	
КАСАРНИ, ШТАБОВИ, БАЗИ НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ	13	10	2	1	1	2	2		5	9	13		19	77
КАПАЦИТЕТИ ЗА ЛОГИСТИКА	7	7		1					3	2	9		1	30
ОБЈЕКТИ ПОСЕБНА НАМЕНА	ЗА 3							1	1	2	2	5		14
ТЕРЕНИ ВЕЖБИ, ПОЛИГОНИ ОБУКА ПОЛИГНИ СТРЕЛАЊЕ	ЗА								1	1	1	1		4
ПАРЦЕЛИ	7	3		1		5	1		1			9		27
ХАЛИ ОРУЖЕНИТЕ	НА 5	2								1	1			9

СИЛИ													
ТУРИСТИЧКИ	1	1								10	1		13
ДРУГО	1	2			1	2					2	2	10
ВКУПНО	37	25	2	3	2	9	4	2	12	25	41	22	184

Табела 9: РЕШЕНИЈА НА КОМИСИЈАТА ЗА СРЕДСТВА НА ВЛАДАТА НА ХРВАТСКА ЗА ПРЕНОС НА ВОЕН НЕДВИЖЕН ИМОТ ВО 2002 ГОД.

Локација	Корисник	Опис, коментар
БАШКО ПОЉЕ— одморалиште и камп, БАШКА ВОДА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Со Одлука на Владата, без надомест
СУТЈЕСКА (Хрватска)— одморалиште, БАШКА ВОДА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Со Одлука на Владата, без надомест
БИЛОГОРА—касарна, БЈЕЛОВАР, дел од теренот за обука Лепирац	Градот Бјеловар Договор за донација	Одлука, Договор за донација и Анекс на Договорот, за купување на нов локалитет за МО како надомест
КРИЖЕВАЧКА бб— економија (рибник) „ПУЛМАН“, БЈЕЛОВАР	Градот Бјеловар, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Со одлука на Комисијата за управување со средства на Владата на Хрватска
КУКАВИЦА—центар за обука, БЈЕЛОВАР	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Со Одлука на Владата, без надомест
ЕДЕН (БЕЛГРАД)— одморалиште,	Хрватски фонд за приватизација, врз основа	Со Одлука на Владата, без

ЦРИКВЕНИЦА	на одлука на Комисијата на Владата	надомест
ПАРК (Истра)— одморалиште, ЦРИКВЕНИЦА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Со Одлука на Владата, без надомест
УВАЛА СЛАНА— авто- камп, СЕЛЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Со Одлука на Владата, без надомест
ВИЛА ИСТРАНКА— одморалиште, ЦРИКВЕНИЦА	Државна агенција за средства на хрватската Влада, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисија на Владата, СТАНБЕНИ ОБЈЕКТИ
ДОЊИ МИХОЉАЦ— испостава, ДОЊИ МИХОЉАЦ	Градот Доњи Михољац, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, без надомест
ТРСТЕНИК—касарна, ДУГО СЕЛО	Министерство за внатрешни работи, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Агенција за државен имот, корисникот ги плаќа трошоците за одржување и комуналните трошоци
МОСЛАВИНА— касарна, ИВАНИК ГРАД	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Агенција за управување со државен имот, без надомест
ЛОГОРИШТЕ (С.М.ШИЉО)—	Хрватски фонд за приватизација, врз основа	Одлука на Агенцијата за

касарна, КАРЛОВАЦ – гранатирана	на одлука на Комисијата на Владата	управување со државен имот, без надомест
ПОПОВИЌ БРДО—склад за муниција, економија, КАРЛОВАЦ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Агенцијата за управување со државен имот, без надомест
БОРШТ—склад за гориво, ШАПЈАНЕ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Агенцијата за управување со државен имот, без надомест
СТУДЕНА (ЛИСКОВАЦ)—депо, КЛАНА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Агенцијата за управување со државен имот, без надомест
СЕЊАК—интендантски склад, КНИН	Градот Книн, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Агенцијата за управување со државен имот, без надомест
СТРМИЦА—депо, КНИН	Градот Книн, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Агенцијата за управување со државен имот, без надомест
КРВАВИЦЕ—базен за вода, МАКАРСКА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисијата на Владата, без надомест
КРВАВИЦЕ—одморалиште, МАКАРСКА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, без надомест
ГОЛИ—кеј, остров,	Јавна установа Национален	

МЉЕТ	парк „Мљет“, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата, Комисија за управување со државни средства, без надомест
БОНАСТЕР—касарна, остров МОЛАТ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата, Комисија за управување со државни средства, без надомест
Залив ЛУЧИНА—стражарница, МОЛАТ, ЗАДАР	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата, Комисија за управување со државни средства, без надомест
ХАЛА И КАСАРНА НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ, Франкопана 7, ОГУЛИН	Градот Огулин, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со државни средства, Градот обезбедува два стана за цивилни службеници (околу 60 m ²), го отпишува долгот на Државата и го ослободува МО од плаќање на комуналните трошоци
ГАЛГЕ—комплекс, ОГУЛИН	Градот Огулин, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со државни средства, Градот обезбедува два стана за цивилни службеници (околу 60 m ²), го отпишува долгот на Државата и го ослободува МО од плаќање на комуналните трошоци
ПЕРНА—одморалиште и авто-камп, остров ПЕЉЕШАЦ, ОРЕБИЌ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, без надомест

ТЕЊА—склад, ОСИЕК	ДАМПИНГ д.о.о Осиек, договор за продажба	Одлука на Комисијата за управување со државни средства на Владата на Хрватска, продадено на ДАМПИНГ д.о.о. од Осиек. Парите се уплатени во државниот буџет.
ПОД КРПЕЉ—склад за муниција, ОШТАРИЈЕ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисијата за управување со државни средства на Владата на Хрватска, без надомест
ШПИЛНИК—комплекс, ОТОЧАЦ (уништен)	Градот Оточац, врз основа на Одлука за размена на локацијата	Одлука на Комисијата за управување со средства на Владата на Хрватска, размена за локалитетот во Руњавица
КАРЛО РОЈЦ—касарна, ПУЛА	Градот Пула, Одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, отпишување на долгот на државата до вредноста на имотот
ПИНЕТА (13 МАЈ)—одморалиште, ФАЖАНА, ПУЛА	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, без надомест
ЛАЃАРСКА (ВАСИЛ ГАЌЕША)—касарна, СИСАК	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, без надомест
ПОТОЧАНИ—полигон за стрелање, СЛАТИНА	Градот Слатина, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисијата на Владата, без надомест
СЛАТИНА—касарна, СЛАТИНА	Градот Слатина, врз основа на одлука на Комисијата на	Одлука на Комисијата за

	Владата	управување со средства на Владата на Хрватска, без надомест
СВ. НИКОЛА (ЛОРА)—касарна, дел, СПЛИТ	Градот Сплит, договор за донација	Одлука на Комисијата за управување со средства на Владата на Хрватска, плаќањето на проценетата сума е во тек
СЕГЕТ, МЕДЕНА—одморалиште, СПЛИТ	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, без надомест
БИОЧЕ—склад (КОСА) ШИБЕНИК	Градот Шибеник, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисијата на Владата, отпишување на долгот на државата до вредноста на имотот
КУЛИНЕ—касарна, ШИБЕНИК	Градот Шибеник, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Комисијата на Владата, отпишување на долгот на државата до вредноста на имотот
ЈАЛКОВЕЧКЕ ЖРТВЕ—касарна, ВАРАЖДИН	Градот Вараждин, Договор за донација	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, ветување на Градот дека ќе изведе градежни работи на касарната „Иван В. Драшковиќ“ во Варажди, согласно спецификациите и нацртот на трошоците на МО
ЈАЛКОВЕЦ—полигон за обука и вежби, ВАРАЖДИН	Градот Вараждин, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Градот Вараждин, Одлука на Комисијата на Владата, обезбедување локации за изградба на 1000 станови за вработените во МО.
РИБЊАК—полигон за вежби, ВАРАЖДИН	Градот Вараждин, договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување со

		средства, обезбедување локации за изградба на 1000 станови за вработените во МО.
ЧЕШКА ВИЛА—склад, ВИС	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, без надомест
ХАЛА НА ОРУЖЕНИТЕ СИЛИ НА ХРВАТСКА—ВИС, остров ВИС	Градот Вис, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, отпишување на долгот на државата кон градот
РУКАВАЦ, земја, ВИС	Хрватски фонд за приватизација, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, без надомест
САМОГОР (МАРИЈАН БИЛИЌ)—касарна, ВИС	Градот Вис, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, отпишување на долгот на државата кон градот
АНТЕ БАНИНА (СТАНОВИ, НОВИ ЛОГОР, ВИШЊИК)—дел од касарна, ЗАДАР	Градот Задар, врз основа на одлука на Комисијата на Владата	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, дел од касарната даден на градот кој ќе обезбеди изведување градежни работи во Халата на Воздухопловните сили во Задар
ПУТ МУРВИЦЕ, поранешен КОЊУШНИЦЕ— склад, ЗАДАР	Творница електроничких производа д.д. Загреб, Договор за размена на имотот	Одлука и Договор за размена на имот
ВУКОВАРСКИ БРАНИТЕЉИ	Министерство за правда, локална администрација и	

(КУМРОВЕЦ)— касарна, ЗАГРЕБ	локална власт, Одлуки на хрватската Влада	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со средства, без надомест
--------------------------------	---	---

Табела 10: ОДЛУКИ НА КОМИСИЈАТА ЗА СРЕДСТВА НА ВЛАДАТА НА ХРВАТСКА
ЗА ПРЕНОС НА ВОЕН НЕДВИЖЕН ИМОТ ВО 2003 год.

Локација	Корисник	Опис, коментар
БИЉЕ САВОЈСКИ— шуми, БИЉЕ	Општина Биље Договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест
ГЛАВИЦА—касарна, МИЛНА, остров БРАЧ	Општина Милна Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест
У ПРИГОРЈУ II— склад, БРДОВЕЦ	Општина Брдовец Договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата, без надомест
КУПАРИ— одморалиште и авто- камп, ДУБРОВНИК	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Владата, без надомест
САЛИ, стражарница, остров ДУГИ ОТОК	Министерство за внатрешни односи Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, плаќање на комуналните трошоци
ПЕРОВЕЦ (ПРЕЧЕЦ)—склад, ДУГО СЕЛО	Министерство за внатрешни работи Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест

МАГАРЧЕВАЦ МС 400 (ПЕТРОВА ГОРА)—објект за посебна намена, КАРЛОВАЦ	Хрватске шуме д.о.о. Загреб Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, Хрватските шуме ги плаќаат комуналните трошоци
ФРАНКОПАН (И.Л.РИБАР)—касарна, КАРЛОВАЦ	Велеучилиште во Карловац (колеџ) Договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест
МАТЕ БЛАЖИНА— касарна, КЛАНА	Општина Клана Договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, Општината Клана ќе го отпише долгот на државата до вредноста на имотот
СТАРА СТРАЖА— склад за гориво, КНИН	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест
БИШЕВО, подземен и батериски локалитет, остров БИШЕВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест
ПОДХУМЉЕ— касарна, КОМИЖА, ВИС—дел од касарната	Град Коможа, Одлуки на Владата на Хрватска	Размена на земја неопходна за изградба на радарски локалитет
СУБОТИЦА I—склад, КОПРИВНИЦА	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Врз основа на одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со државен имот, без надомест
СУБОТИЦА II—земја, КОПРИВНИЦА	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без

	Комисија на Владата на Хрватска	надомест
РЕЗЕРВОАР ЗА ВОДА, УБЛИ, остров ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со средства, без надомест
КАШТЕЛ—објект за посебна намена, остров ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
МАРШАЛ ТИТО поранешна—касарна, ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
НИЖНО ПОЉЕ—склад, ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ПРОДАВАОНИЦА, Убли, остров ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
РУТЕВЊАК МАЛИ, остров – земја, ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ЗЕМЈА—земја, регистерски бр.6929/8, остров ЛАСТОВО	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
АНЃЕЛИ ББ—објект за посебна намена—подземен, МАТУЉИ	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
БЕТОНСКИ БУНКЕР, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест

БЕТОНСКИ БУНКЕР, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
БЕТОНСКИ БУНКЕР, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ПОДЗЕМНО ЗАСОЛНИШТЕ, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ПОДЗЕМНО ЗАСОЛНИШТЕ, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ПОДЗЕМНО ЗАСОЛНИШТЕ, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ЗЕМЈА—Ново Насеље, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ЗЕМЈА—Улица Краља Петра Крешимира, НАШИЦЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ИВА ГОРИЦЕ— полигон за вежби НОВА ГРАДИШКА	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни

		средства, без надомест
КАПЕЛА—склад за гориво, ЛИЧКЕ ЈАСЕНИЦЕ, ОГУЛИН	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ХАЛА НА ХРВАТСКИТЕ ОРУЖЕНИ СИЛИ—ОТОЧАЦ, разурната	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ВОЛИЊА—депо за муниција, КОСТАЈНИЦА, ПЕТРИЊА	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисија на Владата, без надомест
ХАЛА НА ХРВАТСКАТА МОРНАРИЦА, ПЛОЧЕ, Змијанац	Град Плоче, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
ХАЛА НА ХРВАТСКИТЕ ОРУЖЕНИ СИЛИ, ПОЖЕГА	Град Пожега, Колец во Пожега Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државни средства, без надомест
МЕДВИЈАК—склад, остров ПРЕМУДА	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Владата на Хрватска, Комисија за управување со државен имот, без надомест
НОЗДРА—земја, остров ПРЕМУДА	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување со имот	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, без надомест
МОНУМЕНТИ—	Хрватски фонд за	

касарна со остров „Катарина“ ПУЛА	приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, без надомест
ВЛАДИМИР ГОРТАН—касарна, ПУЛА	Град Пула, Договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, Градот Пула ќе ја обнови зградата на државната администрација во округот на Истра
Св. КАТАРИНА (НИКОЛА ЦАР - ЧРНИ)—касарна, РИЕКА	Министерство за внатрешни работи, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, плаќање на комуналните трошоци
ТРСАТ (ШПАЊ: ДОБРОВОЉЦИИ)— касарна, РИЕКА	Град Риека Договор за донација	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, Градот Риека го ослободува Министерството за одбрана од плаќањето на комуналните трошоци во наредните 10 години
МАРКОВО ПОЉЕ— склад, уништен во пожар, СЕСВЕТЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, без надомест
МАРКОВО ПОЉЕ – ДУБОКИ ЈАРАК – земја, СЕСВЕТЕ	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Владата, без надомест
СКРАД—дел од воен медицински центар, СКРАД	Општина Скрад Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот
Залив ПОЉУД—парк, веслачки клуб, СПЛИТ	Под наем Договор за наем	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, даден под наем на „Вензор“ д.о.о.

		од Сплит за период од 10 години
Св. КРИЖ, поран. ДРАЧЕВАЦ—касарна, СПЛИТ	Град Сплит Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, обврска на Градот Сплит да го преземе решавањето на проблемот со имотните права и поделбата на земјата во парцели, како и да го пролонгира договорот за наем на 10 години за зградата каде што е сместена државната администрација
ЛУША (БРОДАРИЦА)— полигон за вежби, ШИБЕНИК	Community College Загреб, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска за управување со имот	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, предадено на Community College за наредните 20 години. Со обврска за реновирање.
ВЕЉИ ВРХ—објект за посебна намена, островШИПАН	Хрватски фонд за приватизација, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, без надомест
ВЕЛА СТРАЖА— касарна, ШОЛТА	Здружение „Зелена акција“ Загреб, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, да се користи во наредните 10 години
СЕГЕТ, МЕДЕНА, одморачиште, СПЛИТ	Хрватски фонд за приватизација, Одлуки на Владата на Хрватска	Со Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, предадено на управување на авто кампот на Унијата на цивилните службеници во Сегет Дољи во близина на Трогир
БОКАЊАЦ—полигон	Град Задар, Одлука на	Со Одлука на Комисијата на

за вежби и обука, ЗАДАР, дел	Комисија на Владата на Хрватска	Владата за управување со државен имот, со обврска на Градот да изведе градежни работи на касарната „Стјепан Радиќ“
ФРАНКО ЛИСИЦА поран. ЃУРО ЃАКОВИЌ, ЗАДАР, дел	Град Задар, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, со обврска на Градот да изведе градежни работи на зградата на Канцеларијата на државната администрација во округот Задар Zadar и на контраразузнавачката агенција во касарната „С. Радиќ“ до вредноста на донираниот имот
ПУТ ДИКЛЕ (МОЦИРЕ)—склад, БРОДАРИЦА, ЗАДАР	Град Задар, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, со обврска на Градот да го отпише долгот на државата до вредноста на донираниот имот
БАРУНА ФИЛИПОВИЌА— касарна, ЗАГРЕБ	Министерство за правда, локална администрација и локална власт, Одлуки на Владата на Хрватска	Комисија на Владата за управување со имот, без надомест
СТУБИЧКА СЛАТИНА—касарна, ЗАБОК, ЗАГРЕБ	Министерство за внатрешни работи, Одлуки на Владата на Хрватска	Одлука на Комисијата на Владата за управување со државен имот, корисникот ги плаќа комуналните трошоци

Табела 11: Одлуки на Комисијата за средства на Владата на Хрватска за трансфер на воен недвижен имот во 2004 год.

Локација	Корисник	Опис, коментар
ХАЛА НА ХРВАТСКИТЕ ОРУЖЕНИ СИЛИ ³³⁶ , БРЕГАНА	Град Самобор Договор за донација	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска Градот Самобор го отпишува долгот, се обврзува да ја обештети HVIDRA Samobor и да пренесе во државна сопственост стан од 60m ² во областа на Загреб
НИКОЛА ШУБИЌ ЗРИНСКИ (27 ЈУЛИ)—касарна, ЧАКОВЕЦ	Министерство за внатрешни работи, Агенција на централната државна администрација за управување со државен имот	Со одлука на Агенцијата на централната државна администрација за управување со државен имот, објект бр. 11 предаден на користење
ХАЛА НА ХРВАТСКИТЕ ОРУЖЕНИ СИЛИ, Б. Павлиќа бб—ДУГО СЕЛО	Округ на Загреб, Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска, владина Комисија за средства	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, првиот кат предаден на користење на основното училиште „Дуго село“ до завршувањето на новата училишна зграда
ХАЛА НА ХРВАТСКИТЕ ОРУЖЕНИ СИЛИ, ГОСПИЌ	Град Госпиќ, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, Градот се обврзува да го отпише долгот на државата до вредноста на имотот
МИЛАН ЕРКОВИЌ ЌИЌОВ (КАЊИЖА)—касарна и склад,	Град Госпиќ, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, Градот се обврзува да го отпише

ГОСПИЌ		долгот на државата до вредноста на имотот
ПАЗАРИШКА (В. Черине)—комбиниран склад, ГОСПИЌ	Град Госпиќ, Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, Градот се обврзува да го отпише долгот на државата до вредноста на имотот
МАНОЈЛОВАЦ; склад за муниција, КНИН	Јавна установа Национален парк „Крка“, договор за донација	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, без надомест под услов двете згради во рамките на комплексот да му се предадат на Градскиот музеј на Дрниш
ПЕРЕ КРВАВИЦЕ БР. 6—библиотека, КНИН, (Крешиминова бр. 6)	Здружение на хрватските воени ветерани „Тврѓава Книн“, Одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, предаден на Здружението на воените ветерани на времено користење за период од 5 години
РАЖЊИЌ—касарна КОРЧУЛА	Општина Лумбарда Одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска	Врз основа на одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, предадено на користење на Доброволечкиот пожарничарски оддел и на комуналните служби
СЛАВОНСКИ ГРАНИЧАРИ (М. КЉАЈИЌ)—касарна, дел, НОВА ГРАДИШКА	Округ Бродско-посавска Агенција на централната државна администрација за управување со државен имот	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска дел од касарната преададен на користење на Основното училиште „Мато Ловрак“ додека се реновира училишната зграда
ОШТАРИЈЕ II—во	Општина Јосипдол	Со одлука на Комисијата за

близина на железничката станица—интендантски склад, ОШТАРИЈЕ, во урнатини	Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	средства на Владата на Хрватска, Градот се обврзува да го отпише долгот до вредноста на имотот и да обезбеди средства за определен персонал на Министерството за одбрана преку програмата SPECTRA (вработување и самовработување)
ВАЛДЕБЕК—полигон за стрелање, ПУЛА	Министерство за внатрешни работи, Договор за наем	Врз основа на Договор за наем за период од 1 година
ДРАГА—склад, РИЕКА	Виадукт д.д.. Загреб Одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, давање под наем на околу 10000 m ² и објектите бр. 5, 7, 9 околу 2720m ² за период од 2 години. Обештетување: градежни работи на касарна за користење.
ХАЛА НА ХРВАТСКИТЕ ОРУЖЕНИ СИЛИ— ПЕТРИЧЕВАЦ, СИЊ	Друштво Алкар Сињ Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со одлука на Комисијата за средства на Владата на Хрватска, донација на државата за Друштвото Алкар
ДУИЛОВО— одморалиште, СПЛИТ	Град Сплит Одлука на Владата на Хрватска	Договор за воспоставување на правото на користење со финансиска обврска на Градот Сплит да го поврзе воениот комплекс Дуилово со новиот колектор
РАЧИЦЕ—земја, СКРАДИН, ШИБЕНИК	Град Скрадин Одлука на Комисија на	Со Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување

	Владата на Хрватска	со државен имот, Градот се обврзува да го отпише долгот до вредноста на донираниот имот
БАРУТАНА, НОВА ВЕС—склад, ВАРАЖДИН	Република Хрватска Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување со државен имот, имотот ќе биде продаден на јавна аукција, при што почетната цена ја одредува Министерството за финансии, Регионална даночна канцеларија во Вараждин
О. КЕРШОВАНИЈА—административен комплекс, ВИРОВИТИЦА	Град Вировитица Одлука на Комисија на Владата на Хрватска	Со Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување со државен имот, Градот се обврзува да го отпише долгот до вредноста на донираниот имот
МАКСИМИРСКА 63—административна зграда, ЗАГРЕБ	Канцеларија на централната државна канцеларија Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување со државен имот	Со Одлука на Комисијата на Владата на Хрватска за управување со државен имот, без надомест
ПАНТОВЧАК бр. 258—административна зграда, ЗАГРЕБ	Административна канцеларија за јавни набавки и Агенција за заштита на лични податоци Одлука на Владата на Хрватска	Со одлука на Канцеларијата на централната државна администрација за управување со државен имот, третиот кат (приближно 136 m ²) предаден на Канцеларијата за јавни набавки, и вториот кат (приближно 185 m ²)

		предаден на Канцеларијата за заштита на лични податоци
--	--	---

Табела 12: Вкупен број на оружените сили во Албанија, Хрватска и во Македонија меѓу 1991–2005 год.

	АЛБАНИЈА	ХРВАТСКА	МАКЕДОНИЈА
1991	48.000	нема податоци	нема податоци
1992	65.000	103.000	10.000
1993	65.000	103.000	10.000
1994	41.300 (22.800 регрутирани војници)	105.000 (65.000 регрутирани војници)	10.400 (8000 регрутирани војници)
1995	87.000	150.000	10.000
1996	54.000 (22.050 регрутирани војници)	64.700 (41.400 регрутирани војници)	10.400 (8000 регрутирани војници)
1997	34000	58.000 (33.500 регрутирани војници)	15.400 (8000 регрутирани војници)
1998	22000	56.180 (33.500 регрутирани војници)	20.000 (8000 регрутирани војници)
1999	27000	61.000 (21.000 регрутирани војници)	20.000 (8000 регрутирани војници)
2000	47.000 (нема точен број)	61.000 (21.320 регрутирани војници)	16.000 (8000 регрутирани војници)
2001	27.000 (период на градба)	58.300 (18-20.000 регрутирани војници)	16.000 (8000 регрутирани војници)
2002	13.000	34.000	нема податоци
2003	22.000 (период на градба)	20.800 (7.000 регрутирани војници)- во врска со режимот за ограничување на оружјето согласно	12.850 (5.200 регрутирани војници)

		Дејтонскиот мировен договор	
2004			
2005			

Извори: Military Balance (1996-2001 and 2003) Институт за стратегиски студии (ISS). Лондон: Oxford University Press.

The Southeast European Yearbook 1994–1995 од Хеленската фондација за европска и надворешна политика, 1995, Атина.

World Development Indicators 2004–2005 од Светската банка

World Military Expenditures and Arms Transfers (1991–1994) од американската Агенција за контрола на оружјето и разоружување

Факти за меѓународните односи и база на податоци за безбедносните трендови (Facts on International Relations and Security Trends Database / FIRST)

¹ Овие организации ги опфаќаат DCAF и BICC, но и приватни воени компании како што се MPRI, SAIC и VA&N.

² Оружените сили на сите држави на Западен Балкан се соочуваат со прекумерно големи територијално врзани сили, со драстичен недостиг на средства и со намален животен стандард. Види Jazbec, Milan. 2005. *Defense Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Женева: DCAF.

³ Во 2003 и 2005 година во две студии беа анализирани прашањата на конверзија во Босна и Херцеговина и во Србија и Црна Гора. Види Heinemann-Grüder, Andreas and Tobias Pietz. 2003 год. *Turning Soldiers into a Workforce. Demobilization and Reintegration in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina*. Brief 27. Бон: BICC. Види и Pietz, Tobias and Marc Remillard. 2005. *Demobilizing and Retraining for the Future. The Armed Forces in Serbia and Montenegro*. Brief 31. Бон: BICC.

⁴ Види опис на Работната маса Table III на SP на www.stabilitypact.org.

⁵ Да се побара во публикациите на BICC.

⁶ Види Pietz, Tobias and Marc Remillard. 2005. *Demobilizing and Retraining for the Future. The Armed Forces in Serbia and Montenegro*. Brief 31. Бон: BICC.

⁷ Види на пр. годишни дополнети податоци во Истражувањата на конверзијата на BICC.

⁸ Види Brömmelhörster, Jörn, изд. 2000 год. *Demystifying the Peace Dividend*. Баден-Баден: Nomos Verlagsgesellschaft.

⁹ Katsirdakis, George, 2002 год. “Defence Reform and NATO.” Во Gyarmati, Istvan и Theodor Winkler, изд. 2002 год. *Post-Cold War Defense Reform: Lessons Learned in Europe and the United States*. Washington: Brassey’s Inc., стр. 189–204.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Види www.nato.int за повеќе информации за PfP.

¹³ 9-та Работилница на Групата за проучување при Конзорциумот на PfP “Regional Stability in South East Europe”. Софија, 21–24 октомври 2004 год., http://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/10_wg9_taf_10.pdf.

¹⁴ Следните две поглавја за Албанија и за Македонија се базираат на информациите собрани од Игор Гребеншчиков за време на две теренски патувања во 2005 год.

- ¹⁵ Katsirdakis, George, 2002 год. "Defence Reform and NATO." Во Gyarmati, Istvan и Theodor Winkler, изд. 2002 год. *Post-Cold War Defense Reform: Lessons Learned in Europe and the United States*. Вашингтон: Brassey's Inc., стр. 189–204.
- ¹⁶ Таканаречена „Бела книга“ на националната одбранбена политика.
- ¹⁷ Caparini, Marina. 2004 год. "Security sector reform in the Western Balkans." Во *SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, Оксфорд: Oxford University Press, стр. 251–282.
- ¹⁸ Нема реален отпор на евро-атлантската интеграција дури и меѓу некои критичари на тековниот приод на владата кон трансформацијата на одбраната. Интервју со Арбен Ѓата. Тирана, 3 март 2005 год.
- ¹⁹ Влада на Република Албанија. 2002 год. *Military Strategy of the Republic of Albania*. Тирана.
- ²⁰ Институт за меѓународни стратегиски студии. *The Military Balance 2004–2005*. IISS, Лондон.
- ²¹ Simon, Jeffrey. 2001. *Roadmap to NATO Accession: Preparing for Membership*. INSS Specijal R.
- ²² Институт за меѓународни и стратегиски студии. *The Military Balance 2004–2005*. IISS, Лондон.
- ²³ Ibid.
- ²⁴ Влада на Република Албанија. 2002 год. *Military Strategy of the Republic of Albania*. Тирана.
- ²⁵ Влада на Република Албанија. 2004 год. *Military Strategy of the Republic of Albania. A Strategy for NATO Integration*. Тирана.
- ²⁶ Интервју со Арбен Ѓата, поранешен советник за безбедност на премиерот, Тирана, 3 март 2005 год.
- ²⁷ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ²⁸ Генералштабот на сите армии на НАТО е структуриран од 9 оддели.
- ²⁹ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ³⁰ Академијата за одбрана е одговорна за воена квалификација на NCO.
- ³¹ Интервју со Елез Шикерукај, службеник во Амбасадата на САД, Тирана, 2 март 2005 год.
- ³² Bumçi, Aldo. 2003 год. "Security Sector Reform in Albania." Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Албанија. A Self-Assessment Study*. Женева: DCAF, p. 6.
- ³³ Албанската армија учествува во мировните мисии во Босна, Афганистан и во Ирак.
- ³⁴ Влада на Република Албанија. 2004 год. *The Membership Action Plan for the 2004-2005 Cycle. The Annual National Program of the Republic of Albania*. Тирана.
- ³⁵ Влада на Република Албанија. 2004 год. *The Membership Action Plan for the 2004-2005 Cycle. The Annual National Program of the Republic of Albania*. Тирана.
- ³⁶ Selimaj, Erlis. "Albania Receives Financial Assistance From the United States", *Southeast European Times*, Тирана, 3 август 2005 год., http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2005/08/03/feature-01.
- ³⁷ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ³⁸ Индивидуална програма за партнерство меѓу Албанија и НАТО за 2004–2005 год.
- ³⁹ Централна разузнавачка агенција (Central Intelligence Agency). 2005 год. *The World Fact Book*. <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/al.html>.
- ⁴⁰ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ⁴¹ Според интервјутото со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел одржано на 9 декември 2005 год. НАТО не се согласува дека постои фиксен модел на НАТО кон кој треба да се придржуваат потенцијалните нови членки. НАТО дава совети според потребите на ситуацијата и анализата за одделна држава.
- ⁴² Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ⁴³ Интервју со Бардил Реди, Тирана, 1 март 2005 год.
- ⁴⁴ Интервју со офицер на оружените сили на Албанија, Тирана, 28 февруари 2005 год.
- ⁴⁵ Интервју со Тими Худра, Тирана, 1 март 2005 год.
- ⁴⁶ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ⁴⁷ SAIC има позиција на главен обезбедувач на обука на елементарно и на средно ниво како и обука и образование на високите офицери. Види www.saic.com.
- ⁴⁸ *Прирачник на НАТО (NATO Handbook)*. Достапен на <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/>.

- ⁴⁹ Влада на Република Албанија. 2004 год. *Акциски план за членство за циклусот 2004-2005 год. Годишна национална програма на Република Албанија*. Тирана.
- ⁵⁰ *Прирачник на НАТО (NATO Handbook)*. Достапен на <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/>.
- ⁵¹ Во областа на ОБСЕ постои режим за демократска контрола на оружените сили преку „Кодексот на однесување за политичко-воените аспекти на безбедноста“ (1994). Тој ги обврзува државите-членки на ОБСЕ на редовна размена на информации за статусот на демократската контрола на нивните оружени сили, како и за прашања како што се борбата против тероризмот и стационаирањето на трупите на странска почва. http://www.osce.org/documents/sg/1994/12/702_en.pdf.
- ⁵² Високи службеници на Генералштабот во Тирана сметаат дека строгата примена на класификацијата на НАТО за документите е непотребна и го прави процесот помалку транспарентен. Сепак, Генералштабот се придржува до таквата политика.
- ⁵³ НАТО. “Студија за проширувањето на НАТО“ (Study on NATO Enlargement). 1995 год. <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm>.
- ⁵⁴ Caparini, Marina. 2004 год. “Security sector reform in the Western Balkans.” Во *SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, Оксфорд: Oxford University Press, pp.251–282.
- ⁵⁵ Европска комисија. *EU-Albania Relations*. http://europa.eu.int/comm/enlargement/albania/eu_albania_relations.htm.
- ⁵⁶ Abazi, Enika. 2003 год. “An Institutional Perspective on Security Issues.” Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives, Volume I; Albania; Bulgaria; Croatia; A Self-Assessment Study*. Женева: DCAF, стр.133–148
- ⁵⁷ ‘Stability Pact for South Eastern Europe’, <http://www.stabilitypact.org/about/default.asp>.
- ⁵⁸ Во однос на „Политичките права или граѓански слободи“ земјата останува само делумно слободна, <http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2005/table2005.pdf>. Во статистичките податоци на Freedom House, Албанија е рангирана на 107 место меѓу државите во светот, <http://freedomhouse.org/research/pressurvey/comparison0405.pdf>. За “Економска слобода” рејтингот е 67 место. Албанија и припаѓа на категоријата „главно слободни“. <http://www.answers.com/topic/index-of-economic-freedom>. Во Индексот за човековиот развој на UNDP, рејтингот на Албанија е 86 место, што значи дека Албанија не се наоѓа меѓу 50-те најразвиени држави во светот, http://hdr.undp.org/statistics/data/country_fact_sheets/cty_fs_ALB.html. Според Transparency International, Албанија е 126 од 159 држави кои се рангирани во индексот на забележаната корупција. Албанија е опкружена од Уганда и Нигер, <http://www.transparency.org/pressreleases/2005/2005.10.20.cpi.en.html>. Според Бертелсмановиот индекс за трансформација, државата има недостатоци од аспект на демократијата базирана на пазарот што ја рангира Албанија на 37 место меѓу 119 држави, http://www.bertelsmann-transformation-index.de/fileadmin/pdf/BTI_2006_Ranking_GB.pdf.
- ⁵⁹ ‘The Adriatic Charter’, <http://www.adriaticcharter.gov.mk/adriatictreaty.htm>.
- ⁶⁰ Bumçi, Aldo. 2003 год. “Security Sector Reform in Albania.” Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Albania. A Self-Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 12
- ⁶¹ Gumi, Viktor. 2003 год. “The Parliament and the Security Sector.” Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Albania. A Self-Assessment Study*. Женева: DCAF, стр.45-57.
- ⁶² NSC е составен од претседателот, премиерот, министерот за надворешни односи, министерот за одбрана, министерот за јавен поредок, министерот за транспорт и министерот за здравство, началникот на Генералштабот и началникот на националната разузнавачка служба. Исто така, и другите актери се поканети да учествуваат во зависност од прашањата кои се решаваат. Види Влада на Република Албанија. 1998 год. *Устав на Република Албанија*. Тирана.
- ⁶³ На пример, состанокот на NSC во зимата 2005 година беше посветен на цивилната вонредна ситуација која резултираше од силните снежни врнежи. Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 3 март 2005 год.
- ⁶⁴ Ibid.
- ⁶⁵ Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 3 март 2005 год.
- ⁶⁶ Влада на Република Албанија. 2000 год. *Закон за овластувањата и за командната власт и стратескиско управување со оружените сили*.
- ⁶⁷ Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 5 март 2005 год.
- ⁶⁸ Интервју со Енџел Бегала, Тирана, 4 март 2005 год.
- ⁶⁹ Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 5 март 2005 год.

-
- ⁷⁰ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ⁷¹ Bumci, Aldo. 2003. "Security Sector Reform in Albania." Во Jan A. Trapans и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Албанија. A Self-Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 25.
- ⁷² Bumci, Aldo. 2003. "Security Sector Reform in Albania." In Jan A. Trapans and Philipp H. Fluri, eds. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Albania. A Self-Assessment Study*. Geneva: DCAF, стр. 6.
- ⁷³ Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 5 март 2005 год.
- ⁷⁴ Ibid.
- ⁷⁵ Ibid.
- ⁷⁶ Прашалник за МО, Тирана, март 2005 год.
- ⁷⁷ Интервју со Илиријан Аголи, Тирана, 2 март 2005 год.
- ⁷⁸ Интервју со офицер на оружените сили на Албанија, Тирана, 3 март 2005 год.
- ⁷⁹ Интервју со Михалач Спиrolари, потполковник (во пензија), UNDP, национален проект офицер. Тирана, 1 март 2005 год.
- ⁸⁰ Интервју со Илиријан Аголи. Новинар, Гласот на Америка. Тирана, 2 март 2005 год.
- ⁸¹ Албанско атлантско здружение. *Нацрт програма за професионално пренасочување*. Тирана, декември 2003 год.
- ⁸² Предвреме пензионираниот воен персонал се третира согласно „Законот за дополнително социјално осигурување на персоналот на оружените сили на Република Албанија“. Интервјуа со претставници на МО, Тирана, 28 февруари и 1 март 2005 год.
- ⁸³ 6-та Средба на Работната група на DCAF-демобилизација и реинтеграција. RACVIAC, 1-2 јуни 2005 год.
- ⁸⁴ 65 години старост за мажи и 60 години за жени, види <http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2004-2005/europe/albania.html>.
- ⁸⁵ Поединецот има право на предвремена пензија по најмалку 15 години стаж во воената служба. За да се стекне со правото на полна воена пензија, еден капетан, на пример, може да замине од армијата по поминати 17 години во служба, мајор по поминати 20 години, потполковник по 27 години, и полковник по 40 години. Просечната воена пензија изнесува 46 000 леки (200 американски долари) за чинот капетан и 750 долари за потполковникот, Интервју со Ермир Бега, Тирана, 28 јануари 2005 год.
- ⁸⁶ Интервју со Тими Худра, Тирана, 1 март 2005 год.
- ⁸⁷ Ibid.
- ⁸⁸ Интервју со претставници на МО, RACVIAC, 1 јуни 2005 год.
- ⁸⁹ Интервјуа со претставници на МО, Тирана, 28 јануари, 1 март 2005 год.
- ⁹⁰ DCAF-работилница „Преквалификација и реинтеграција на пензионираниот воен персонал“. Тирана, 5 ноември 2004 год.
- ⁹¹ Нацрт-програма за Resettlement. Албанското атлантско здружение, Тирана, декември 2003 год.
- ⁹² Интервју со претставник на МО, Тирана, 3 март 2005 год.
- ⁹³ Интервју со Аријан Старова, Тирана, 3 март 2005 год.
- ⁹⁴ Најоптимистичка перспектива за Програмата за професионално пренасочување се очекуваше од претседателот на ААА Аријан Старова по парламентарните избори во јули 2005 год. Изборите ја соборија Социјалистичката партија и донесоа победа за Демократската партија.
- ⁹⁵ Владата на Република Албанија, Министерство за одбрана. *Нацрт-програма за обука и интеграција на армијата во цивилниот живот*, Тирана, април 2005 год.
- ⁹⁶ 5-та Средба на Работната група за демобилизација и реинтеграција. Скопје, 23–24 март 2005 год.
- ⁹⁷ Интервју со Цеск Мил, RACVIAC, 1 јуни 2005 год.
- ⁹⁸ 6-та Средба на Работната група на DCAF за демобилизација и реинтеграциј. RACVIAC, 31 мај–2 јуни 2005 год.
- ⁹⁹ Здруженијата на поранешни воени лица (како што се многуте НВО во Албанија) се организации кои гравно работат на стекнување средства. Тие имаат статус на непрофитни организации така што не мораат да плаќаат даноци. Повеќето се обидуваат да привлечат надворешни донатори за мали проекти од меѓународен интерес.
- ¹⁰⁰ NDC-Презентација, Тирана 3 март 2005 год.
- ¹⁰¹ Во Албанија, здруженијата понекогаш, исто така, се класификуваат како НВО или како непрофитни организации.
- ¹⁰² Интервју со Зајди Крој, Тирана, 5 март 2005 год.

-
- ¹⁰³ Lleshi, Sander и Aldo Bumci. 2003 год. “Good Governance in Civil-Military Relations.” Во Jan A. Trapans и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Albania. A Self-Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 90
- ¹⁰⁴ Интервју со Ермир Бега, Тирана, 3 март 2005 год.
- ¹⁰⁵ DCAF-Работилница. „Преквалификација и реинтеграција на пензиониран воен персонал“. Тирана, 5 ноември 2004 год.
- ¹⁰⁶ Интервју со претставник на МО, Тирана, 1 март 2005 год.
- ¹⁰⁷ Интервју со претставник на МО, Тирана, 28 јануари 2005 год.
- ¹⁰⁸ Интервјуа со претставници на МО, Тирана, 28 јануари, 1 и 3 март 2005 год.
- ¹⁰⁹ Интервју со претставник на МО, Тирана, 28 јануари 2005 год.
- ¹¹⁰ Некои бази, како што е воздухопловната база во Гаџер, се целосно затворени, празни и чувани само од неколкумина војници. Најмалку три полски аеродроми за општи цели (Санандра, Скулари и Кукес) повеќе не се користат од страна на МО и би можеле да бидат дадени за земјоделска намена. Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 3 март 2005 год.
- ¹¹¹ Прашалник до МО, Тирана, март 2005 год.
- ¹¹² Ibid.
- ¹¹³ Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 3 март 2005 год.
- ¹¹⁴ Прашалник до МО, Тирана, март 2005 год.
- ¹¹⁵ Ibid.
- ¹¹⁶ Види ја web страницата на Министерството за одбрана на Албанија, <http://www.MO.gov.al/eng/default.asp>.
- ¹¹⁷ Ibid.
- ¹¹⁸ Прашалник до МО, Тирана, март 2005 год.
- ¹¹⁹ Има дури и предлози да се користат подморници кои се повлечени од употреба како музеи и ресторани.
- ¹²⁰ Интервју со Бедил Колчаку, Тирана, 3 март 2005 год.
- ¹²¹ Види ја web страницата на Министерството за одбрана на Албанија, <http://www.MO.gov.al/eng/industria/privatizimi.asp>
- ¹²² Интервју со Арбен Ѓата, Тирана, 5 март 2005 год.
- ¹²³ Интервју со Бардил Редил, Тирана, 1 март 2005 год.
- ¹²⁴ Странските инвеститори немаат право да поседуваат имот во Албанија. Законот овозможува само земање под наем на 99 години. Ibid.
- ¹²⁵ Интервју со претставник на МО, Тирана, 28 јануари 2005 год.
- ¹²⁶ Интервју со претставник на МО, Тирана, 1 март 2005 год.
- ¹²⁷ Прашалник до МО, Тирана, март 2005 год.
- ¹²⁸ Види Myrntinen, Henri. 2003 год. *Base Conversion in Central and Eastern Europe 1989—2003*. Brief 30. Бон: ВИСС.
- ¹²⁹ Институт Блексмит. *Polluted Places*, http://www.pollutedplaces.org/region/e_europe/albania/portoromano.shtml, See also Michaud, H el ene. 2004 год. *Albania’s environmental nightmare—ecological timebomb near the Adriatic*, Радио Холандија, 22 November, <http://www2.rnw.nl/rnw/en/features/development/041122albania?view=Standard>.
- ¹³⁰ Интервју со претставник на NAMRA, Тирана, 5 март 2005 год.
- ¹³¹ Интервју со претставник на МО, Тирана, 1 март 2005 год.
- ¹³² Интервју со претставник на МО, Тирана, 28 јануари 2005 год.
- ¹³³ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ¹³⁴ НАТО инсистира дека процесот на демобилизација и професионално пренасочување е дел од MAP и е интегриран во Годишната национална програма (ANP).
- ¹³⁵ Trapans, Jan A. и Philipp H Fluri. 2003 год. *Albania. A Self-Assessment Study*, Женева: DCAF.
- ¹³⁶ Во 1993 год., македонското Собрание усвои одлука за спроведување на целта за евро-атлантска интеграција. Во 1995 година, Македонија се приклучи на програмата на НАТО Партнерство за мир.
- ¹³⁷ Vuckovski, Vlado, 2004 год. “Macedonia and NATO – From Defense Reforms Towards the Open Euro-Atlantic Gates.” во: CehuliC, Lidija, изд. 2004а. *NATO and New International Relations*. Zagreb: Атлантски совет на Хрватска и политичка култура, Институт за издаваштво и истражување, стр. 195–204.
- ¹³⁸ Види Caparini, Marina. 2004 год. “Security sector reform in the Western Balkans.” Во Годишникот на SIPRI 2004: *Armaments, Disarmament and International Security*, Оксфорд: Oxford University Press, стр. 251–282.

- ¹³⁹ Со прашањето на реструктурирање на силите се занимава Резолуцијата за одбрана и трансформација на оружените сили, усвоена од Парламентот во мај 2004 год. Види Jazbec, Milan. 2005 год. *Defense Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Женева: DCAF.
- ¹⁴⁰ Simon, Jeffrey. 2001 год. *Roadmap to NATO Accession: Preparing for Membership*. INSS Специјален извештај, http://www.ndu.edu/inss/strforum/SR_02/SR_02.htm; Влада на Република Македонија, Министерство за одбрана. *Закон за регулирање на воената служба*, <http://www.morm.gov.mk/english/armylaw.htm>.
- ¹⁴¹ Caparini, Marina. 2004 год. “Security sector reform in the Western Balkans.” Во Годишникот на *SIPRI 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, Оксфорд: Oxford University Press, стр. 251–282.
- ¹⁴² Ibid.
- ¹⁴³ Види Jazbec, Milan. 2005 год. *Defense Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Женева: DCAF.
- ¹⁴⁴ Од гледна точка на НАТО можен е кој било датум за прием, би можело да има покана за членство во 2006 година. Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ¹⁴⁵ Влада на Република Македонија. 2003 год. *Концепт за национална безбедност и одбрана на Република Македонија*. Скопје, февруари.
- ¹⁴⁶ Интервју со Зоран Ивановски. Скопје, 22 март 2005 год.
- ¹⁴⁷ Влада на Република Македонија, Министерство за одбрана. *Закон за одбрана на Република Македонија*, <http://www.morm.gov.mk/english/defencelaw.htm>.
- ¹⁴⁸ Центар за југоисточно-европски студии. 2004 год. *Македонија—оружени сили*, http://www.csees.net/?page=country_section&country_id=5&sec=8
- ¹⁴⁹ Прашалник до македонското МО, Скопје, март 2005 год.
- ¹⁵⁰ Интервју со претставник на МО, RACVIAC, 30 мај 2005 год.
- ¹⁵¹ Во графиконот на Дирекцијата за економија на НАТО сегашниот број на АРМ дефиниран како: офицери—1556, подофицери—2120, професионални војници (дефинирани како краткорочни волонтери)—2679, и цивили (без МО)—1365. Види: Некласификуван НАТО (NATO Unclassified), RASP(DECO)(2005)0303, Експертски тим на НАТО, октомври 2005 год.
- ¹⁵² Воената академија го носи името на генерал Михајло Апостолски кој беше командант на Генералштабот на Македонија за време на Народноослободителната војна од 1941–1945 год.
- ¹⁵³ Степенот на образование што го дава Воената академија по 4 години студирање не се признава од македонските цивилни установи, ниту пак е вреднуван од комерцијалниот сектор.
- ¹⁵⁴ ВА&Н е втора приватна воена компанија која и помага на АРМ на Македонија по стекнувањето на независноста. Првата беше Military Professional Resources Inc. (MPRI), која ја спроведуваше програмата за „екипирање и обука“ со македонската АРМ согласно американската програма за воена помош. MPRI исто така, ја советуваше и опремуваше ОНА (УЧК), која е одговорна за терористичките напади во Македонија во 2001 година.
- ¹⁵⁵ Прашалник до македонското МО, Скопје, мај 2005 год.
- ¹⁵⁶ *Програма за остварување соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците со високо образование; Програма за остварување соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците со средно образование*. Скопје, март 2005 год.
- ¹⁵⁷ Интервјуа на 22 и 25 мај и на 1 април 2005 год. во Скопје.
- ¹⁵⁸ *Strategic Defense Review (Стратегиски одбранбен преглед)*. 2004.
- ¹⁵⁹ Влада на Република Македонија. 2004. *Годишна национална програма за членство на Република Македонија во НАТО 2004/2005 год*. Тирана.
- ¹⁶⁰ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ¹⁶¹ Влада на Република Македонија. 2004 год. *Годишна национална програма за членство на Република Македонија во НАТО 2004/2005 год*. Тирана.
- ¹⁶² Вкупно 14 милиони евра ќе бидат испратени за осовременување во 2004 година и околу 16 милиони евра во 2005 година. Види: Caparini, Marina. 2004 год. “Security sector reform in the Western Balkans.” Во Годишникот на *SIPRI 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, Оксфорд: Oxford University Press, стр. 251–282 год.
- ¹⁶³ www.nhq.s.nato.int/nat/nat.htm
- ¹⁶⁴ Интервју со претставник на ВА&Н, Скопје, 24 март 2005 год.
- ¹⁶⁵ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.

- ¹⁶⁶ Влада на Република Македонија. 2004 год. *Годишна национална програма за членство на Република Македонија во НАТО 2004/2005 год.* Тирана.
- ¹⁶⁷ Единиците на АРМ во германскиот контингент учествуваат во силите за меѓународна безбедносна помош во Авганистан. Во јуни 2003 година, етнички мешани членови на специјалните единици Шкорпиони и Волци заминаа за Ирак. Види Центар за југоисточно-европски студии. 2004 год. *Macedonia—Armed Forces*, http://www.csees.net/?page=country_section&country_id=5&sec=8
- ¹⁶⁸ Тешката состојба на луѓето ја достигна кулминацијата за време на воената интервенција на НАТО во соседна Југославија во 1999 година.
- ¹⁶⁹ Институт за демократија, солидарност и граѓанско општество на www.idsco.org.mk
- ¹⁷⁰ EurActiv.com. односи ЕУ-Западен Балкан. <http://www.euractiv.com/Article?tcaturi=tcm:29-129607-16&type=LinksDossier>
- ¹⁷¹ Наспроти напредокот на Македонија во изминатите четири години, ЕУ не утврдила датум за започнување на преговорите. Види: Waterfield, Bruno. 2005 год. “Macedonia Gets EU Entry Status—But No Dates.” *REALITY Macedonia*, 16 декември. http://www.realitymacedonia.org.mk/web/news_page.asp?nid=4359
- ¹⁷² Европска унија. 2004 год. *EU Action Programme for the Former Yugoslav Republic of Macedonia*.
- ¹⁷³ Следната година, Европската комисија ќе воведо нов механизам за финансирање наречен Инструмент за претпристапување (Instrument for Pre-Accession / IPA), кој ќе се применува во Македонија без оглед дали таа веќе е земја-кандидат. Средствата на IPA сепак ќе направат разлика меѓу двете категории од аспект на видот на средствата кои се достапни, но и во двата случаи, учењето како да се работи според новиот систем ќе претставува дополнителен предизвик за македонските институции. Види Angelovska, Nevena. 2005. “Balkan Crisis Report – EU Funds for Macedonia in the Balance.” Институт за известување за војната и мирот, 1 ноември, http://www.iwpr.net/?p=bcr&s=f&o=257734&apc_state=henpbcr.
- ¹⁷⁴ Nikolovski, Zoran. 2005. “Macedonia Poised to Become Success Story for Western Balkans.” *Southeast European Times*, 18 април, <http://www.focus-fen.net/index.php?focus=analys&a=2&aid=7315&acat=3>.
- ¹⁷⁵ Види Caparini, Marina. 2004. “Security sector reform in the Western Balkans.” In *SIPRI Yearbook 2004: Armaments, Disarmament and International Security*, Оксфорд: Oxford University Press, стр. 251-282.
- ¹⁷⁶ Во однос на политичките права или граѓанските слободи земјата останува само делумно слободна, <http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2005/table2005.pdf>. 107-та позиција со делумно слободен статус се однесува на слободата на печатот, <http://freedomhouse.org/research/pressurvey/comparison0405.pdf>. Во однос на економската слобода, 69-то место ја прави Македонија „главно слободна“, <http://www.answers.com/topic/index-of-economic-freedom>. Индексот за човечкиот развој за Македонија е 60. Тоа значи дека Македонија не е меѓу врвно развиените 50 држави, http://hdr.undp.org/statistics/data/country_fact_sheets/cty_fs_MKD.html Исто така, според Transparency International, Македонија „ужива“ 104-то место меѓу 159 држави рангирани за индексот за перцепциите за корупцијата. Македонија е опкружена со Гамбија и Свазиленд, <http://www.transparency.org/cpi/2005/2005.10.18.cpi.en.html#cpi>. Според Бертелсмановиот индекс за трансформација земјата има добри изгледи за консолидација на пазарната демократија при што Македонија е рангирана на 29 место меѓу 119 држави, http://www.bertelsmann-transformation-index.de/fileadmin/pdf/BTI_2006_Ranking_GB.pdf.
- ¹⁷⁷ Национална стратегија за безбедност и одбрана, Одбранбен план, Рамка на политиката, SDR, и.т.н.
- ¹⁷⁸ Албански паравоени единици, формално распуштени, би можеле преку ноќ повторно да се формираат по еентуален сигнал на албанското политичко раководство. Интервју со македонски офицер, Скопје, 22 март 2005 год.
- ¹⁷⁹ Интервју со Талат Цафери, Скопје, 25 март 2005 год.
- ¹⁸⁰ <http://www.adriaticcharter.gov.mk/adriatictreaty.htm>
- ¹⁸¹ 2004 год. “Rumsfeld Issued Orders to Prepare Krivolak for NATO Training Center.” *REALITY Macedonia*, 16 октомври, http://www.realitymacedonia.org.mk/web/news_page.asp?nid=3766.
- ¹⁸² Влада на Република Македонија. 2001 год. *Закон за одбрана на Република Македонија*. Тирана. (изменет во 2003 година).
- ¹⁸³ Од почетокот на 2004 година Комитетот за одбрана и безбедност има експертска поддршка од двајца советници на персоналот, надворешно финансирани од DCAF, преку регионална програма за изградба на парламентарните капацитет за Југоисточна Европа.
- ¹⁸⁴ Goreski, Vladimir и Blagoj Handziski. 2001. *Democratic Civil Control of the Armed Forces in the Republic of Macedonia*. Женева: DCAF.

- ¹⁸⁵ Vankovska, Biljana. 2003 год. "Democratic Control over Defence and Security: Between Principles and Reality." Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Macedonia, A Self Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 28.
- ¹⁸⁶ Комуникација со Билјана Ванковска на 5 април 2006 год.
- ¹⁸⁷ Комуникација со Вилма Темелкова на 5 април 2006 год.
- ¹⁸⁸ Членовите на NCS се претседателот на парламентот, премиерот и министрите за одбрана, за внатрешни работи и за надворешни работи заедно со уште тројца членови именувани од претседателот. Види: Влада на Република Македонија. 1991 год. *Устав на Република Македонија*. Скопје.
- ¹⁸⁹ Vankovska, Biljana. 2003 год. "Democratic Control over Defence and Security: Between Principles and Reality." Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Macedonia, A Self Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 36.
- ¹⁹⁰ Vankovska, Biljana. 2006 год. *Problems and Prospects of Security Sector Reform: Conflict Prevention and/or Post-conflict reconstruction in Macedonia*. http://www.boell.de/downloads/konflikt/vankovska_pt4.pdf.
- ¹⁹¹ Влада на Република Македонија. 2001 год. *Закон за одбрана на Република Македонија*. Тирана, член 27.
- ¹⁹² Vankovska, Biljana. 2003 год. "Democratic Control over Defence and Security: Between Principles and Reality." Во Jan A. Trapani и Philipp H. Fluri, изд. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Macedonia, A Self Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 38-39.
- ¹⁹³ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ¹⁹⁴ Интервју со Слободан Кузмановски, Скопје, 25 март 2005 год.
- ¹⁹⁵ Во моментот, албанската Демократска унија за интеграција (ДУИ) е коалиционен партнер на македонскиот Социјалдемократски сојуз на Македонија (СДСМ).
- ¹⁹⁶ 5-та Средба на DCAF-работна група за демобилизација и реинтеграција. Скопје, 23–24 март 2005 год.
- ¹⁹⁷ Весникот „Армиски збор“ (*Word of the Army*) и илустрираното месечно списание „Одбрана“ (*Defense*).
- ¹⁹⁸ Локалните весници „Дневник“ и „Утрински весник“, на пример, известуваа за корупцијата при приватизацијата на воениот имот или ја критикуваа Владата поради одлуката да го уништи советското оружје (како на пр. тенк Т-55 и млазниот авион SU-25) за да ги исполни барањата на НАТО. Интервју со Стојан Кузев, Скопје, 22 март 2005 год.
- ¹⁹⁹ Ibid.
- ²⁰⁰ Интервју со Сашко Димевски, „Утрински весник“. Скопје, 26 март 2005 год.
- ²⁰¹ Некои експерти сметаат дека се спроведува процес на приспособување на армијата на соодветен број. Види Jazbec, Milan. 2005 год. *Defense Reform in the Western Balkans: The Way Ahead*. Женева: DCAF.
- ²⁰² Прашалник до МО, Скопје, март 2005 год.
- ²⁰³ Прашалник до МО, Скопје, март 2005 год.
- ²⁰⁴ Ibid.
- ²⁰⁵ До крајот на 2005 година, за овие цели се планира да бидат дообучени дополнителен број од 385 воени лица. Ibid.
- ²⁰⁶ Пензиските надоместоци за сите категории пензионери се регулирани со Законот за пензиско и инвалидско осигурување. Види: *Закон за пензиско и инвалидско осигурување*, 1993 год.
- ²⁰⁷ Просечната пензија на поранешните воени лица изнесува околу 250 евра. Интервју со Вилма Темелковска, Скопје, 24 март 2005 год.
- ²⁰⁸ Фонд за пензиско и инвалидско осигурување на Македонија, Скопје, јули 2003 год, http://www.piom.com.mk/share/Prezentacija_percent20angliska.pdf
- ²⁰⁹ Прашалник до МО, Скопје, март 2005 год.
- ²¹⁰ 5-та Средба на DCAF-Работна група за демобилизација и реинтеграција. Скопје, 23–24 март 2005 год.
- ²¹¹ Vankovska, Biljana. 2006 год. *Current perspectives on Macedonia*, Heinrich-Böll-Foundation, стр. 5.
- ²¹² Интервју со Талат Цафери, Скопје, 25 март 2005 год.
- ²¹³ Интервју со Александар Николовски, Скопје, 26 март 2005 год.
- ²¹⁴ Значи дека 400.000 лица од вкупното население се невработени. 16.000 од нив имаат ниверзитетско образование.
- ²¹⁵ Слично на хрватската SPECTRA - Separated Personnel Care and Transition Program. Види: следното поглавје.
- ²¹⁶ Амбасада на Норвешка во Македонија. 2006 год. "Norwegian Project to Re-Qualify Surplus Army Officers Opened", 13 февруари, <http://www.norway.org.mk/projects/Project+cooperation/lepeza.htm>
- ²¹⁷ Амбасада на Норвешка во Македонија. 2006 год. "Norwegian Project to Re-Qualify Surplus Army Officers Opened", 13 февруари, <http://www.norway.org.mk/projects/Project+cooperation/lepeza.htm>

- ²¹⁸ Тоа беше концепт на целосна одбрана кој предвидуваше децентрализација и дисперзирање на воени локалитети низ целата земја, каде што секој град требаше да биде центар на отпор и секое лице војник.
- ²¹⁹ 5-та Средба на DCAF-Работна група за демобилизација и реинтеграција. Скопје, 23–24 март 2005 год.
- ²²⁰ Questionnaire to MO, Скопје, March 2005.
- ²²¹ Ibid.
- ²²² 5-та Средба на DCAF-Работна група за демобилизација и реинтеграција. Скопје, 23–24 март 2005 год.
- ²²³ Ibid.
- ²²⁴ Единици за производство на храна на АРМ.
- ²²⁵ ВА&Н го развива проектот, планира да го опреми полигонот за стрелање со симулатори за обука за тактички, борбени и мировни операции. Се планира обнова на постојните и изградба на нови структури за сместување на персоналот како и згради за администрацијата.
http://www.realitymacedonia.org.mk/web/news_page.asp?nid=3766.
- ²²⁶ Прашалник до МО, Скопје, март 2005 год.
- ²²⁷ Интервју со Талат Џафери, Скопје, 25 март 2005 год.
- ²²⁸ Стратегиски одбранбен преглед, Скопје, 2004 год.
- ²²⁹ Доходот од успешна продажба би одел во буџетот на МО.
- ²³⁰ Интервју со Александар Николовски, Скопје, 26 март 2005 год.
- ²³¹ Стратегиски одбранбен преглед, Скопје, 2004 год.
- ²³² Прашалник до МО, Скопје, март 2005 год.
- ²³³ Прашалник до МО, Скопје, март 2005 год.
- ²³⁴ Ibid.
- ²³⁵ Интервју со Верица Малинкова, RACVIAC, 1 јуни 2005 год.
- ²³⁶ Види разни публикации од проф. Д-р Билјана Ванковска.
- ²³⁷ Edmunds, Timothy. 2003 год. *Defense Reform in Croatia and Serbia and Montenegro*. Adelphi Paper 360, Лондон: Oxford University Press за Меѓународниот институт за стратегиски студии, стр. 37–38.
- ²³⁸ Stanicic, Mladen. 2004 год. “Croatia: Defense Reform, Civil-Military Relations and Euro-Atlantic Integration.” Во Gyarmati, Vesel. 2004 год. *Security Sector Governance in the Western Balkans*, Баден-Баден: IISS/SIPRI, стр. 157.
- ²³⁹ Интервју со Томислав Брадиќ, Загреб, 13 април 2005.
- ²⁴⁰ Vujcic, Zeljka. 2005 год. “Army under Scrutiny.” *Transitions Online* (28/01/2005).
- ²⁴¹ Edmunds, Timothy. 2003 год. *Defense Reform in Croatia and Serbia and Montenegro*. Adelphi Paper 360, Лондон: Oxford University Press за Меѓународниот институт за стратегиски студии, стр. 55.
- ²⁴² Интервју со Влатко Црвтила, Загреб, 13 април 2005 год.
- ²⁴³ Интервју со Звонимир Махечиќ, Загреб, 13 април 2005 год.
- ²⁴⁴ Кон крајот на овој циклус Хрватска се надева дека ќе добие полноправно членство во НАТО.
- ²⁴⁵ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ²⁴⁶ *SDR Final Document*, верзија на англиски јазик, 2005, стр. 4.
- ²⁴⁷ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање на НАТО, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ²⁴⁸ Ibid., p. 9–10.
- ²⁴⁹ Како што е држење до идејата за хрватски воздухопловни сили или задржување огромни резервни сили.
- ²⁵⁰ Ibid.
- ²⁵¹ *Gotovina* на хрватски значи „кеш“.
- ²⁵² Watkins, Amadeo. 2005 год. *Croatia at a Crossroads: The EU-ICTY Debate*. Balkans Series (05/15). Лондон: Истражувачки центар за конфликтни студии, стр. 3.
- ²⁵³ „Стратегиски одбранбен преглед“, март 2005, стр. 11–12.
- ²⁵⁴ Таквите настани опфаќаат различни области на соработка, од воена обука и доктрина или одбранбена политика и планирање до обука за англиски јазик.
- ²⁵⁵ Види Мисијата на Хрватска во НАТО at <http://nato.mfa.hr>.
- ²⁵⁶ Младен Станичиќ дури зборува за авторизација на програмата за професионално пренасочување преку НАТО: Економскиот совет на НАТО, како мошне важен чекор во процесот на пристапување, ја авторизира програмата [SPECTRA]“. Види Stanicic, Mladen. 2004 год. “Croatia: Defense Reform, Civil-Military Relations and Euro-Atlantic Integration.” Во Vesel Gyarmati. 2004 год. *Security Sector Governance in the Western Balkans*, Баден-Баден: IISS/SIPRI, стр. 162.

- ²⁵⁷ Во 2002 год, НАТО усвои серија мерки во Прага се цел да се обезбеди НАТО да е опремен со цел спектар на современи воени мисии. Новата иницијатива за способностите, Посветеност на способностите од Прага, се разликува од својата претходничка, Иницијатива за одбранбени способности во тоа што поединечните сојузници сега даваат цврски заложби за унапредување на способностите во повеќе од 400 посебни области.
- ²⁵⁸ Watkins, Amadeo. 2005 год. *Croatia at a Crossroads: The EU-ICTY Debate*. Balkans Series (05/15). Лондон: Истражувачки центар за конфликтни студии, стр. 3.
- ²⁵⁹ Watkins, Amadeo. 2004 год. *PfP Integration: Croatia and Serbia and Montenegro*. Лондон: Истражувачки центар за конфликтни студии, стр. 6.
- ²⁶⁰ За детални информации, види Zunec, Ozren. 2003 год. "Democratic Oversight and Control over Intelligence and Security Agencies." Во Jan A. Trapans и Philipp H. Fluri, eds. *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives. Croatia. A Self Assessment Study*. Женева: DCAF, стр. 66–92.
- ²⁶¹ Stanicic, Mladen. 2004 год. "Croatia: Defense Reform, Civil-Military Relations and Euro-Atlantic Integration." Во Gyarmati, Vesel. 2004 год. *Security Sector Governance in the Western Balkans*, Баден-Баден: IISS/SIPRI, стр. 157–158.
- ²⁶² Ibid.
- ²⁶³ Ibid.
- ²⁶⁴ Watkins, Amadeo. 2004 год. *PfP Integration: Croatia and Serbia and Montenegro*. Лондон: Истражувачки центар за конфликтни студии, стр. 10–11.
- ²⁶⁵ Vujcic, Zeljka. 2005 год. "Army under Scrutiny." *Transitions Online* (28/01/2005).
- ²⁶⁶ Watkins, Amadeo. 2005 год. *Croatia at a Crossroads: The EU-ICTY Debate*. Balkans Series (05/15). Лондон: Истражувачки центар за конфликтни студии, стр. 3–4.
- ²⁶⁷ Ibid, стр. 6.
- ²⁶⁸ Ibid.
- ²⁶⁹ Stanicic, Mladen. 2004 год. "Croatia: Defense Reform, Civil-Military Relations and Euro-Atlantic Integration." Во Vesel Gyarmati. 2004 год. *Security Sector Governance in the Western Balkans*, Баден-Баден: IISS/SIPRI, стр. 159.
- ²⁷⁰ Види ВТИ 206 на <http://www.bertelsmann-transformation-index.de>. Додека Хрватска е рангирана на 7-мо место, Албанија на 37 и Македонија на 29 се уште се многу назад.
- ²⁷¹ Stanicic, Mladen. 2004 год. "Croatia: Defense Reform, Civil-Military Relations and Euro-Atlantic Integration." Во Vesel Gyarmati. 2004 год. *Security Sector Governance in the Western Balkans*, Баден-Баден: IISS/SIPRI, стр. 161–163.
- ²⁷² Ibid.
- ²⁷³ Интервју со Звонко Поповиќ, 10 март 2005 год.
- ²⁷⁴ Проект документ на SPECTRA, Загреб, октомври 2002, стр. 7.
- ²⁷⁵ Интервју со Звонко Поповиќ и Вјекослав Голубовиќ, Загреб, 12 април 2005 год.
- ²⁷⁶ 11.770 воени и 2.862 цивилни вработени.
- ²⁷⁷ Ibid.
- ²⁷⁸ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ²⁷⁹ Интервју со Звонимир Махечич, 13 април 2005 год.
- ²⁸⁰ Интервју со Жељка Биланција, 13 април 2005 год.
- ²⁸¹ Покрај МО, тука се вклучени и Министерството за ветераните од татковинската војна, Министерството за мали и средни претпријатија, Министерството за финансии, Министерството за образование, Министерството за економија, како и хрватското Биро за вработување.
- ²⁸² Проект документ на SPECTRA, Загреб, октомври 2002, стр. 18–19.
- ²⁸³ Ibid., стр. 20.
- ²⁸⁴ Здружение на бранителите доброволци од хрватската татковинска војна (УНВДДР).
- ²⁸⁵ Интервју со Звонко Поповиќ и Вјекослав Голубовиќ, 12 април 2005 год.
- ²⁸⁶ Ibid.
- ²⁸⁷ Види Heinemann-Grüder, Andreas and Tobias Pietz. 2003 год. *Turning Soldiers into a Workforce. Demobilization and Reintegration in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina*. Brief 27. Бон: ВИСС.
- ²⁸⁸ Интервју со Иван Цеко и Сунчаница Скупњак-Капиќ, 12 април 2005 год.
- ²⁸⁹ Истражување на пазарот на труд во областите од посебна грижа на државата, 2004 год.
- ²⁹⁰ Интервју со Звонко Поповиќ и Вјекослав Голубовиќ, 12 април 2005 год.
- ²⁹¹ Ibid.
- ²⁹² Информации за програмата SPECTRA, ноември 2004 год.

- ²⁹³ Интервју со претставници на SPECTRA и на ИОМ во Осиек, 14 април 2005 год.
- ²⁹⁴ IOM RASDP Summary Leaflet, март 2005 год.
- ²⁹⁵ Ibid.
- ²⁹⁶ Интервју со Иван Цеко и Сунчаница Скупњак-Капиќ, 12 април 2005 год.
- ²⁹⁷ Проект документ на SPECTRA, Загреб, октомври 2002, стр. 6.
- ²⁹⁸ “Socio-Economic Analysis of Separated Ministry of Defense Personnel”, септември 2004.
- ²⁹⁹ Ibid., стр. 8f.
- ³⁰⁰ Проект документ на SPECTRA, Загреб, октомври 2002, стр. 23.
- ³⁰¹ Интервју со Звонко Поповиќ и Вјекослав Голубовиќ, 12 април 2005 год.
- ³⁰² Интервју со претставници на SPECTRA и на ИОМ во Осиек, 14 април 2005 год.
- ³⁰³ Види Табела 2 во Анексот.
- ³⁰⁴ Како што може да се види во различните табели во Анексот кои се обезбедени од МО.
- ³⁰⁵ На тоа прашање немаше одговор на средбата на Работната група на НАТО за конверзија на одбраната со претставници на хрватското МО, МНР, Фондот за приватизација и на програмата SPECTRA во Загреб, 7 март 2005 год.
- ³⁰⁶ Види Табела 5 во Анексот.
- ³⁰⁷ Ibid.
- ³⁰⁸ Национална годишна програма (NAP) за третиот циклус на Акцискиот план за членство, септември 2004 год, стр. 91–92.
- ³⁰⁹ Интервју со Влатко Црвтила, Загреб, 13 април 2005 год.
- ³¹⁰ Интервју со претставници на Одделот за одбранбена политика и планирање, Брисел, 9 декември 2005 год.
- ³¹¹ SDR, Загреб, март 2005, стр. 39–40.
- ³¹² Види Табела 6–8 во Анексот. Повторно, овој број е во спротивност со Табелата 3 каде е прикажано дека меѓу 2001 и 2005 година е извршен трансфер на 100 локалитети.
- ³¹³ Види Табела 1 во Анексот. Ова е во спротивност со NAP од октомври 2004 година каде што беше наведено дека треба да се задржат 256 објекти. Од друга страна, во NAP се наведува и бројот од 1992 (657 локалитети) кои во моментот треба да се продадат—иако до 2004 година веќе врз стотици од нив беше извршен трансфер. NAP, стр. 91–92.
- ³¹⁴ Според хрватски извори, вредноста на потенцијалните прекумерни објекти се проценува на околу 3,5 милијарди куни, односно околу 473 милиони евра, додека одржувањето на локалитетите ја зголемува сумата на 4 милиони куни или 540.000 евра.
- ³¹⁵ “Base Conversion. Official Remarks.” Официјален одговор на хрватскиот амбасадор на експертскиот тим на НАТО во однос на конверзијата на базите во Хрватска во октомври 2005 година.
- ³¹⁶ Немаше спротивставување на тоа на средбата на Работната група на НАТО за конверзија на одбраната со претставници на хрватското МО, МНР, Фондот за приватизација и на програмата SPECTRA во Загреб, 7 март 2005 год.
- ³¹⁷ Види Табела 6–8 во Анексот.
- ³¹⁸ Ibid.
- ³¹⁹ Интервју со Иван Ковачев, Загреб, 7 март 2005 год.
- ³²⁰ PowerPoint презентација на МО, Загреб, 7 март 2005 год, доставена до авторите во електронска форма.
- ³²¹ Види Табела 1 во Анексот.
- ³²² PowerPoint презентација на МО, Загреб, 7 март 2005 год, доставена до авторите во електронска форма.
- ³²³ Види Табела 3 во Анексот.
- ³²⁴ Интервју со Бранко Хрг, Крижевци, 8 март 2005 год.
- ³²⁵ Средба на Работната група на НАТО за конверзија на одбраната со претставници на хрватското МО, МНР, Фондот за приватизација и на програмата SPECTRA во Загреб, 7 март 2005 год.
- ³²⁶ Види Paes, Wolf-Christian, Tobias Pietz, Hans Risser. 2004 год. *Small Arms Survey for BiH*. Сараево: UNDP “Base Conversion. Official Remarks.” Официјален одговор на хрватскиот амбасадор на експертскиот тим на НАТО во однос на конверзијата на базите во Хрватска во октомври 2005 година.
- ³²⁸ PowerPoint презентација на МО, Загреб, 7 март 2005 год.
- ³²⁹ Види Табела 6–8 во Анексот.
- ³³⁰ Stanicic, Mladen. 2004 год. “Croatia: Defense Reform, Civil-Military Relations and Euro-Atlantic Integration.” Во Vesel Gyarmati. 2004 год. *Security Sector Governance in the Western Balkans*, Баден-Баден: IISS/SIPRI, стр. 161.
- ³³¹ Презентација на SPECTRA во BICC, Бон, декември 2005 год.

³³² И трите држави за кои станува збор ги делат оние со другите балкански земји како што се Србија и Црна Гора или Босна и Херцеговина. Види Pietz, Tobias и Marc Remillard. 2005 год. *Demobilizing and Retraining for the Future. The Armed Forces in Serbia and Montenegro*. Brief 31. Бон: ВИСЦ; Види и Heinemann-Grüder, Andreas и Tobias Pietz. 2003 год. *Turning Soldiers into a Workforce. Demobilization and Reintegration in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina*. Brief 27. Бон: ВИСЦ.

³³³ Воена академија

³³⁴ Другите: Хрвати, Бугари, Косовари, Грци и Унгарци се исклучително ограничени во број.

³³⁵ Бројот на поединците може да се смени со промената на Законот за изменување на Законот за воена служба, усвоен во декември 2005 година. Овој број не го вклучува планираниот број офицери за пристап од етничките заедници за 2006 и 2007 година, кој изнесува 113. Табелата ќе биде ажурирана по селекцијата на поединците кои ќе бидат пензионирани и вклучени во завршната верзија на проектот.

³³⁶ Хрватски оружени сили